

Den samtida dalagården

Ett examensarbete av Sara Christina Modig

LUNDS
UNIVERSITET

Den samtida dalagården | The contemporary dalahome
AAHM01 | Examensarbete i Arkitektur | Degree project in Architecture
Lunds Tekniska Högskola | 2022

Författare: Sara Christina Modig
Examinator: Ingela Pålsson Skarin
Handledare: Thomas Hellquist

Vy från Alæiks bygata mot Siljansnäs med timmerbyggnad i förgrunden

Sammanfattning

I Dalarnas bebyggelseslandskap finns många välbevarade kulturmiljöer vars lokala karaktäristiska byggnadsskick och uttryck utgör en viktig del av svensk byggnadshistoria.. Att ändra eller att bygga nytt i en sådan miljö kräver därför en viss försiktighet och eftertanke. I detta examensarbete undersöks hur nybyggnation i en kulturhistoriskt värdefull miljö i Dalarna skulle kunna ta form och på vilka sätt man i och med det kan eller bör förhålla sig den befintliga arkitekturen.

Ett par kilometer nordväst om Leksand, vid Siljans vatten, ligger Alviks by med många småskaliga och rödmålade timmerhus. Husen ligger följsamt placerade i den kontinuerliga sluttningen från skogen i söder mot Alvikens vatten i norr. I arbetet studeras arkitekturen i det geografiska området Övre Dalarna och Nedansiljan samt byns arkitektur och de karaktärer som upplevs i området. Undersökningen ligger sedan till grund för ett gestaltungsförslag som består av en generationsgård innehållande tre bostäder, belägna på en tomt strax nedanför bygatan i området Ängestäkt. Förslaget ämnar att koppla an till det befintliga på olika sätt i form av byggnadsskick och karaktär men undersöker samtidigt möjligheten att arbeta med ett mer modernt och samtida uttryck.

Abstract

In the built landscape of Dalarna there are many culturally- and historically valuable environments that are kept intact with local and unique building characteristics and expressions that make up an important part of Sweden's building history. To change or to add something to such an environment therefore means a certain amount of carefulness and consideration. This thesis investigates how newbuilding in a culturally- and historically valuable environment in Dalarna could take shape and in what ways one could or should relate to the existing architecture.

A few kilometers northwest of Leksand, by lake Siljan, Alvik village is located. Its many small scale, red timber houses lie naturally in the landscape, following the continuous slope that runs from the forests in the south towards Alvikens water in the north. The study investigates the architecture in the geographical area called Övre Dalarna and Nedansiljan as well as Alviks architecture and the witnessed characteristics in the area. The study lies as a base for the following design proposal of a generational living property including three residences that lies on a site not far from the village's main street in an area called Ängestäkt. The proposal aims to connect with the existing environment in terms of characteristics and the local, traditional way of building yet it investigates the possibilities to work with a more modern and contemporary expression.

Innehållsförteckning

1. Inledning	8	3. Alvik	34
<hr/>		<hr/>	
1.1. Bakgrund	10	3.1. Kontext	36
Syfte & mål	10	Byn då & nu	36
Frågeställningar	10	Mellan åker, sjö & skog	42
Metod & avgränsning	10	3.2. Arkitekturen i byn	44
Begrepp- och namnsförklaringar	11	Timmer, träpanel & takpannor	44
		3.3. Karaktär	54
2. Bakgrundsstudie	12	4. Platsanalys	60
<hr/>		<hr/>	
2.1. Byarna, gårdarna & deras bebyggelse	14	4.1. Tomten & dess omgivning	62
Dalabyens utformning	14	Från potatisåker till tomtmark	62
Den nordsvenska gården	17	Omkringliggande byggnader	66
Stilar och hustyper	18	Möjligheter & utmaningar	71
Dalaromantik & modernism	20	Detaljplan	72
2.2. Timmerhuskulturen & den röda färgen	24		
Knuttimring vid Siljan	24		
Falu rödfärg & andra ytbehandlingsmetoder	26		
2.3. Exteriör, detaljer, fönster & dörrar	30		
Träfasader	30		
Fönster & dörrar	31		
Grund & tak	32		
Detaljer, kulör & interiör	33		

5. Bygga nytt i kulturhistorisk miljö	74	7. Reflektion	136
<hr/>		<hr/>	
5.1. Förhållningssätt	75	7.1. Slutord	137
Bygga varsamt	75	- Tack	137
Kulturmiljövärden	84	8. Källförteckning	138
5.2. Program	86	<hr/>	
Bostadens brukare	86	8.1. Textreferenser	138
Programbeskrivning	87	8.2. Bildreferenser	139
5.3. Process	88		
Gestaltungsprinciper	88		
Skissprocess, volym- & fasadstudier	90		
6. Den samtida dalagården	102		
<hr/>			

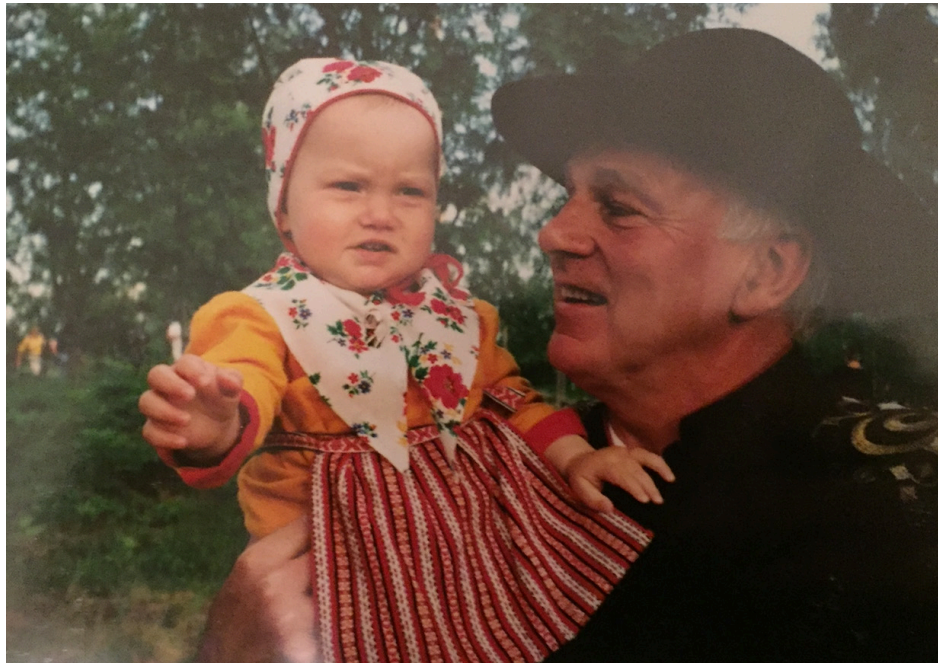
1.

Inledning

Insjöar, fjällkedjor och vidsträckta skogar. Dalarna är ett landskap vars natur erbjuder det mesta, och förutom kust, är Dalarna kanske som Erik Axel Karlfeldt år 1926 myntade, "Ett Sverige i miniatyr".

Mina kopplingar till Dalarna och till Siljansbygden sträcker sig långt tillbaka i tiden, likaså landskapets rika kulturmiljö och byggnadstraditioner. Mina minnen från tider vid Siljan är många, då familjen här i byn Alvik, spenderade i stort sett varje sommar, jul och annan ledighet. Ofta bilade vi upp från Stockholm på helgerna, på de små landsvägarna som slingrade sig förbi Sala, Avesta och Borlänge, omgivna av barrskog ömsom lövskog. Gula, vita och blåa förortsvillor på gatorna där hemma byttes ut till röda stugor, timrade fåbodrar och gårdar där husen såg ut att ligga idylliskt placerade i sin omgivande natur. På något vis kändes gräset grönare här, luften friskare, vattnet glittrigare och färgerna starkare. På något vis kändes det lite som att åka tillbaka i tiden och på något vis kändes det också som att åka hit var att åka hem. Vi passerade grannbyar där de vita knutarna sträckte sig tätt inpå väggrenen och där brevlådorna samlades under ett skyddande sadeltak. Trots att havet befann sig långt ifrån den lilla byn Alvik var åsynen av vikens vatten minst lika magisk varje gång. Från brokvisten såg man solnedgången över kullarna och kyrkan borta i Siljansnäs. På Storön som sträckte sig ut mellan Alviken och Byrviken var det fullt med blåbärsris och får på bete.

I Dalarnas bebyggelselandskap finns en variation och en berättelse om vår historia som går att bevittna på många olika sätt. Kanske är det just denna berättelse som fångat mitt intresse för hur arkitektur på den här platsen kan komma att utformas idag, vad det är vi bör förhålla oss till, kan ta lärdom av, och få inspiration ifrån.

Jag, i Leksandsdräkt, något år gammal tillsammans med min farfar.

1.1. Bakgrund

Introduktion

I ett område längs med Ängstäktsvägen i Alviks by finns tre tomter med vacker utsikt över Alviken och Siljansnäs. Idag står dessa, och ett par tomter runt omkring, tomma. De flesta ägs av personer eller familjer med en relation till byn, precis som dessa tre vilka ägs av mina farföräldrar. Några av tomterna som under 70-talet delades upp blev bebyggda medan andra lämnades orörda och i dagsläget planeras inga nybyggen så vitt jag vet. I och med platsens historia och karaktär fann jag detta som ett ypperligt tillfälle att undersöka hur ett nybygge skulle kunna ta form på någon av dessa tomter.

Syfte & mål

Syftet med detta examensarbete är att undersöka på vilka sätt man kan eller bör förhålla sig till en befintlig bebyggelsekaraktär då man bygger nytt i en kulturhistoriskt värdefull miljö. Detta för att hitta och belysa vad som kan tänkas tas i beaktning vid gestaltning av platsspecifik arkitektur i en sådan miljö i Dalarna idag. Målsättningen är att få kunskap om i vilken utsträckning och på vilka sätt det är möjligt att arbeta med omgivningens befintliga uttryck, karaktär och byggnadstraditioner. Det slutliga målet är att utifrån undersökningen presentera ett gestaltungsförslag på ett antal hushåll belägna på en specifik tomt i byn Alvik i Leksand, Dalarnas län.

Frågeställningar

På vilka sätt kan eller bör man förhålla sig till platsens befintliga arkitektur då man bygger nytt i en kulturhistoriskt värdefull miljö?

Hur kan ett nybygge i Alvik gestaltas med hänsyn till omgivningens karakteristiska arkitektur och byggnadstradition?

Metod & avgränsning

Metoderna som används för arbetet är ett kontinuerligt skissande samt inläsning av material som behandlar Dalarnas karakteristiska arkitektur vad gäller bland annat form, material, konstruktion och detaljer. Även att granska material och underlag som beskriver eventuella förhållningssätt och riktlinjer som kommun och landsting uppfört vad gäller nybyggnation i dessa miljöer. Arbetets bakgrundstudie ämnar att ge en översiktlig bild av den byggda miljön och dess historia. Dalarnas arkitekturhistoria är lång och kan dessvärre inte behandlas i varken detalj eller helhet i detta arbete. Fokus har lagts på fakta kring Övre Dalarnas arkitektur och mer specifikt Nedansiljan där byn Alvik är belägen.

Begrepp- och namnsförklaringar

Siljan - Dalarnas största sjö, Sveriges sjätte största. Bland annat Mora, Orsa, Rättvik & Leksand ligger vid Siljan.

Socken - minsta territoriella kyrkliga enhet. Sockenindelningen kan spåras tillbaka till medeltiden. Var tidigare både kyrklig och borgerlig primärkommun men upphävdes genom kommunindelningen 1952.¹

Kulturmiljö - avser hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. (...) Kulturmiljön är en del av kulturarvet.²

Laga skifte - benämning på det skiftessystem för jord som infördes genom 1827 års skiftesstadga, ett sätt att dela upp åkrar, ängar och betesmarker mellan gårdarna i de svenska byarna förr i tiden.¹

Hemman - äldre benämning för jordbruksfastighet som blivit bokförd i kronans jordeböcker.¹

Härbre - förrådsbyggnad på äldre bondgård för förvaring av t.ex. spannmål och kläder, ibland sommartid sovkammare. Byggt för att stå emot fukt och skadedjur, ofta upplyft på hörnstolpar.¹

Portlider - byggnad, vanligen i två våningar, med vagnsöppning i undervåningen, som leder in till en gårdsplan; förr vanlig i bondgårdar och slutna stadskvarter.¹

Fäbod - bebyggelse i utmarker och skogar för boskapsskötseln under sommarhalvåret, bestående av bl.a. byggnader för folk, husdjur, mjölkprodukter och foder. Fähusen på gårdarna med mångshussystem var ofta för får, getter eller kor.¹

Ladugård - Ekonomibygnad för boskap, vanligen nötkreatur och ofta även foder.¹

Gärdsgård - även gärdesgård. Trähängnad dels med syfte att utestänga djur från åker och äng, dels markera ägogränser. Snett ilagda stänger (gärdsel) mellan stående störar. Finns även sten- och flätgärdsgårdar vanligare i sydsverige.¹

Traditionellt byggnadsskick - Det utmärkande i bebyggelsen i ett område. Det kan gälla hustyper, gårdstyper och de oskiftade byarnas regionala särdrag.³

Balusterdocka - Också baluster, en låg, kraftigt profilerad kolonett (liten kolonn), vanligen i urn- eller vasform.¹

Farstu - En förstuga, d.v.s. rummet närmast innanför ytterdörr.¹

Brokvist - Även farstukvist eller förstukvist, en takförsedd utbyggnad framför förstugan (i allmogebyggnader).¹

Allmoge - Bondebefolkningen i äldre tid. Tidigare ett samlingsnamn för en grupp människor inom ett visst område. Idag ett samlat namn för den kulturstil som återfinns i det svenska bondesamhället.¹

¹ Nationalencyklopedin (NE.se)

² Riksantikvarieämbetet (raa.se)

³ Byggnadsvårdsföreningen (byggnadsvård.se)

2.

Bakgrundsstudie

Samlade kluster av sadeltak och rödmålad träpanel. Lika men samtidigt unika längor och volymer som uppstått i ett funktionellt samspel mellan människa och natur, bonde och samhälle.

I denna bakgrundsstudie ämnar jag att närma mig Dalarnas karakteristiska arkitektur genom att undersöka både byarnas, gårdarnas och bebyggelsens utformning utifrån ett historiskt perspektiv, samt studera tidstypiska arkitektoniska uttryck, materialitet, exteriör och detaljer.

I och med de valda avgränsningarna så kommer studien att fokuseras vid det geografiska område som kan kallas Övre Dalarna, vilket omsluter många av de nuvarande kommunerna och tidigare socknarna i mitten av landskapet, däribland Leksand, Gagnef, Orsa och Rättvik m.fl. Området Övre Dalarna delas sedan in i Västerdalarna och Österdalarna, där Österdalarna i sin tur är uppdelat i Ovan- respektive Nedansiljan. Socknar i dessa områden har många rötter från medeltiden med både säregen bebyggelsekaraktär och utveckling (Jönses, Moll, Ärnbeck & Bernsveden 2021a). Studien ämnar att behandla för gestaltningsprojektet relevanta delar av arkitekturen i Dalarna på ett mer övergripande plan, men också mer specifikt för området Övre Dalarna, Nedansiljan och Alvik.

Fig. 1. Sverigekarta med landskap.
Vemaps 2022.

Karta över Dalarnas län med dess indelning (fram till 1997 Kopparbergs län).

2.1. Byarna, gårdarna & deras bebyggelse

Dalabyens utformning

Byn har sitt ursprung i det svenska bondesamhället och byborna var därför verksamma inom boskapsskötsel samt åker- och skogsbruk (Nationalencyklopedin, by. 2021). Det svenska bysamhället tros ursprungligen ha uppstått någon gång under tidig medeltid och pågått ända fram till laga skifte under 1800-talet då många byar splittrades som en följd av att flertalet gårdar tvingades flytta. Laga skifte infördes 1827 och var en fortsättning på tidigare skiftesreformer som genomförts för att samla jordägarnas ägor i färre och större skiften (ibid). Grannländer som Danmark, England och Tyskland hade med framgång genomfört liknande reformer där jordbruksdriften framgångsrikt rationaliserats (Länsstyrelsen Skåne 2021). Detta innebar dock även att utflyttningstvång tillämpades, något som i föregående skiften redan införts, vilket framförallt innebar att bönderna blev skyldiga att flytta från sin by till sitt nya skifte för att således vara närmare ägorna (Nationalencyklopedin,

laga skifte. 2021). Förordningen till den första skiftesreformen i Sverige, 1800-talets storskifte, kom redan 1758 och innefattade att åker- och ängsstegar skulle sammanföras i färre enheter samt att gemensamt ägd mark skulle delas upp mellan dess brukare (Länsstyrelsen Skåne 2021). Trots att skiftesreformerna innebar att många byar i Sverige splittrades bidrog storskiftet i Dalarna till att somliga gårdslägen övergavs för att istället flytta gårdshusen närmare in i byn (Jönses et al. 2021a, s. 11). Idag är byarna i Övre Dalarna större än på de flesta andra platser i landet, vilket bland annat berott på de arvsregler som funnits, ett s.k. realarvsystem. Systemet innebar att all egendom, byggnader och jord i fråga delades mellan alla syskon i en familj, vilket gjorde att husen på en gård i större utsträckning kom att flyttas för att bilda en tätare bebyggelsestruktur i byarna (Jönses, Årnbäck & Langwagen 2021b s. 26). Istället för att bli glesare som på många andra ställen i landet blev byarna

kring Siljan istället tätare. Laga skiftet fick därför inte heller samma genomslag i Övre Dalarna och många byar har behållit både sin karaktär och sin utbredning där bebyggelsemönstret många gånger lämnats oförändrat efter 1800-talets storskifte. Realarvskiftet i Dalarna har därför haft en viktig påverkan på byarnas och gårdarnas utveckling och förståelsen för bondesamhället i trakterna (ibid).

Olika byar har med tiden utvecklats utefter en rad olika faktorer men framförallt efter landskapets geografiska och topografiska förutsättningar. Det var bland annat mycket viktigt att bebyggelsen placerades på torra platser och med bibehållen god åkermark. Flera byar som legat för nära Dalälvens stränder kunde komma att flyttas längre upp mot skogarna när risk fanns för översvämningar eller

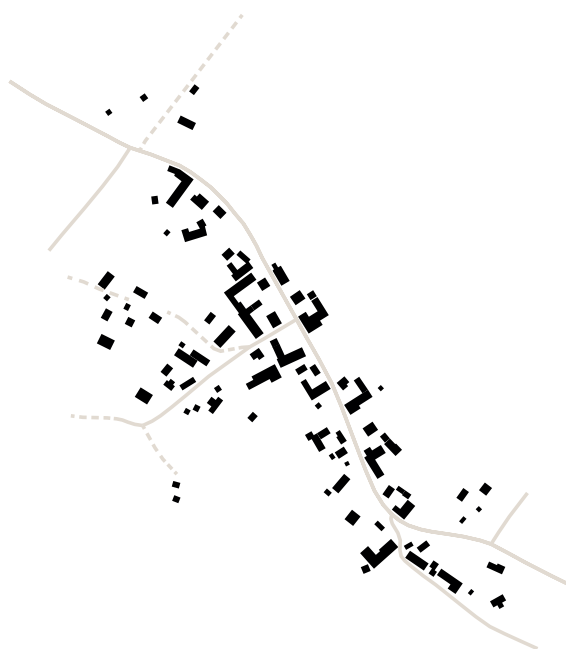
erosion (Jönnes et al. 2021a s. 12). Nya gårdar kom att ta inspiration ifrån och därmed ordnas efter ett befintligt bebyggelsemönster i byn och socknen. Husen och gårdarnas framväxt på ett likartat sätt, ofta under en längre tid, har därför fått många byar att kännas organiskt framväxta (Jönnes et al. 2021a s. 13).

Fig. 2. Flygfoto över Färnäs, (i Mora) 50-tal. Dalarnas Museum.

Byarna indelas främst i s.k. holbyar, radbyar, blandbyar, klungbyar och komplexa byar, namn som ofta också antyder på vilket sätt de är formerade i sin omgivning.

En av de vanligaste bytyperna, *Klungbyn*, kan finnas på varierande lägen i landskapet, däribland på sluttningar, flack mark, i skogsbryn eller skogsmark (Andersson 2002). Byn karaktäriseras av gårdar i täta bebyggelseklungor och med ett bygatsystem och bytorg. *Radbyn* karaktäriseras istället av en enkel eller dubbel rad gårdar anlagda längs med en bygata som ofta löper mellan öppet landskap och skog. De förekommer ofta på åsar och har således ofta odlingslandskap på sina omgivande sidor. *Holbyn* är en typ av klungby där byklasen befinner sig samlad på en eller flera hol, d.v.s. åkerholmar, vilket för jordbruket kan vara ett idealiskt läge. *Blandbyar* kallas de bebyggelsemiljöer där det finns både bofasta gårdar samt fåbodgårdar och stora byar som består av både större och mindre byklasar, ofta med urskiljbara undergrupper, kallas för *komplexa byar*, t.ex. då grannbyar växt ihop (ibid).

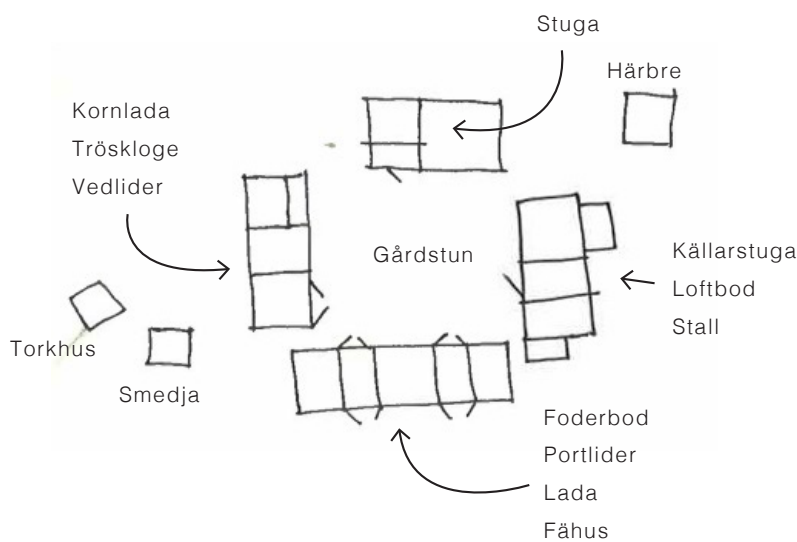

Alvik, en radby

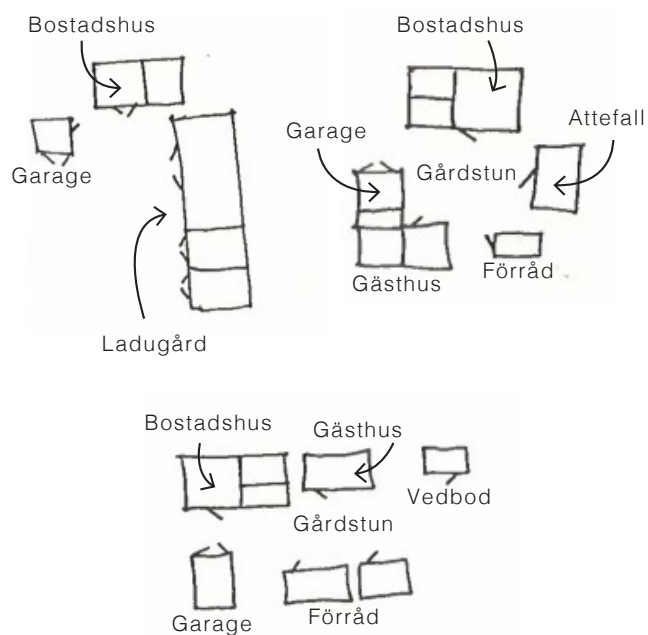

Almo, en holby

Illustrationer av två exempel på typer av byformationer

Nordsvensk gårdsformation med exempel på vanligt förekommande byggnader

Nyare gårdsformationer

Den nordsvenska gården

Under 1700- och 1800-talet domineras gårdarna i Västerdalarna och här i Nedansiljan i Österdalarna av den fyrkantbyggda gården med bostad och djurhus placerade kring ett kvadratisk gårdstun. Gårdstypen har benämnts som den nordsvenska gården och är främst sluten mot sin omgivning samt består av ett s.k. månghussystem. Systemet innefattade en gård med flera byggnader där bostadshus samlades tillsammans med hus för förvaring, hantverk, djur och foder för djurhållningen (Jönses et al. 2021a, s. 16). Alla byggnader på gården, vilket kunde vara uppåt 10 till 20 stycken, hade således en egen, specifik funktion (Leksands kommun 2002).

Utöver bostadshuset, som ofta bestod av en enkel- eller parstuga, fanns vanligen en fähuslänga med fähus samt foderbod, stall, källarstuga med jordkällare och mindre bostad, förvaringsbodar, och tröskloge där spannmål kunde bearbetas. Strax utanför de tätt formerade

byggnadskropparna kunde smedja, torkhus och härbre ligga. Detta var för att skydda både gården samt viktiga ägodelar och matförråd i härbret från eventuell brand (Jönses et al. 2021a, s. 19). Traditionellt är bostadshusets entré vänd mot söder och i allmänhet är ingångarna till byggnaderna på gården vända mot gårdsplanen och inte mot närliggande väg. Längs bygatan kan byggnaderna vara placerade tätt inpå tomtgräns men fortfarande med ingångar från gårdssidan (Leksands kommun 2002).

Mot slutet av 1800-talet löses denna täta typ av gårdsform sakta upp, månghussystemet ersätts och istället byggs större ladugårdar som rymmer fler funktioner. Vid sekelskiftet byggdes nya gårdar istället med en alltmer öppen gårdsplan där husen ofta placerats i vinkel mot varandra (ibid).

Stilar & hustyper

Den äldre byggnationen i Övre Dalarna består bl.a. av enkel- och parstugor, korsplanshus, sidokammarstugor och salsbyggnader. Under lång tid var enkelstugan det mest förekommande bostadshuset vilket hade en rektangulär form med entrén placerad på långsidan, närmre en av gavlarna. Planen bestod av en förstuga som fungerade som hall och vindfång, en kammare som sovrum eller förråd och en stuga där man åt, sov och samlades. I stugan fanns ofta s.k. tarrsängar, väggbyggda tvåvåningssängar, samt en murstock längs med den bakre väggen där maten tillagades (Jönses et al. 2021a, s. 22).

Parstugan är ungefär som en något större form av enkelstuga, men är i sin plan symmetrisk med ingången i mitten på långsidan samt har en stuga på vardera sida om förstugan och kammaren. Den ena stugan användes då som sovrum och kök, precis som i enkelstugan, medan den andra stugan, s.k. anderstugan, var ett finare rum som främst användes till

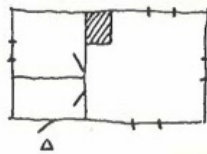
fest och högtid samt ibland även till förvaring. Parstugorna kunde ofta ha två murstockar och de från den senare delen av 1800-talet kunde förses med kakelugn i anderstugan (ibid, s. 25).

I Västerdalarna är det vanligt med sidokammarstugor. Byggnadens entré ligger även i dessa på husets långsida men leder direkt in till stugan via en kallfarstu. Entrédörren kan vara placerad antingen på framsidan eller på en av sidorna på farstun och om huset består av två våningar finns även trapphuset i denna. Sidokammarstugan har precis som det låter, en större kammare placerad på en av husets kortsidor (ibid, s. 28).

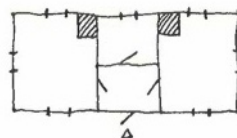
Både korsplanshus och salsbyggnader är större än par-, enkel- och sidokammarstugor. Under den senare halvan av 1800-talet började både korsplanshus och salsbyggnader bli vanliga i Övre Dalarna, trots att salsbyggnaderna uppkom redan under 1600-talet. Korsplanshusen har fyra rum: förstuga, stuga, sal och kammare,

som alla samlas kring en murstock i mitten. Salsbyggnader, tidigare officersbostäder, har ytterligare två rum d.v.s. totalt sex rum som omger två murstockar, där förstuga och sal är placerade i mitten med ett kök och flera kammare på varsin sida. Fasaden på dessa är strikt symmetrisk, kan ha påkostad glasveranda eller farstukvist, många fönster, och en avvikande färgsättning från byns bebyggelse i övrigt (ibid, s. 31-32).

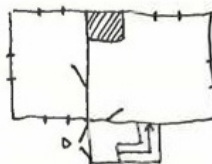
Utöver dessa ovan nämnda byggnadstyper finns även ett antal fler med liknande karaktäristiska drag samt en del äldre byggnation som inte helt går att tilldela någon specifik stil p.g.a. exempelvis oregelbunden ombyggnad, verksamhetsanpassningar eller kommersiella faktorer (ibid, s. 39).

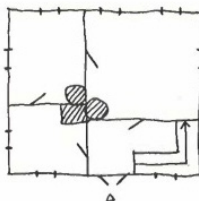
Enkelstuga

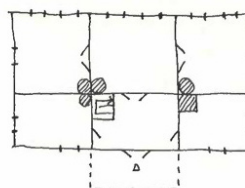
Parstuga

Sidokammarstuga

Korsplanshus

Salsbyggnad

Planer och illustrationer över hustyper

Dalaromantik & modernism

Sommarnöjen som många byggdes från slutet av 1800-talet och framåt fick runt Siljan en alldeles säregen stil, en slags stilblandning mellan nationalromantik och bondesamhällets byggnadsskick som kom att kallas dalaromantik. Typiska hus uppförda i dalaromantik kunde exempelvis ha spånbeklädd eller tjärad timmerfasad, utkragande övervåning, fönster med små- eller blyspröjs, fönsterluckor, smidesornamentik samt fantasifulla och kulörta detaljer (Jönses et al. 2021a s. 39).

Nya bostadshus kom att byggas i många byar på 30-talet och framåt under modernismens era. Äldre hus på gårdarna kunde då sparas, rivas eller flyttas. De nya husen kunde ofta ha en och en halv våning samt i förhållande till de äldre husen ett något brantare sadeltak. I mitten av seklet och framåt 80-talet var det vanligt att enplanshusen även försågs med tegelfasad och källare samt att burspråk, finare träsorter och större fönsterpartier blev populärt (ibid). Många

nya hus anpassades alltid efter byns tydliga karaktär med timrade eller faluröda träfasader och i återhållsam skala. Under 30- och 40-talet försågs många hus med locklistpanel och var förhållandevis enkla i sin detaljering medan 60- och 70-talens nybyggen gärna återupptog timmerhantverket och detaljeringar med inspiration från dalaromantiken (ibid, s. 40).

Ovan vänster: Byggnad med locklistpanel och karaktäristiskt rödmålat staket. Ovan höger: Dalaromantisk villa. Nedan vänster: Gavelparti med blyspröjsade fönster, dekorativt foder och profilerade vindskivor.

Mina farföräldrars villa uppförd på 70-talet i dalaromantisk stil med dekorativt målad gavel (eller fronton) på brokavisten, kronskorsten och gärsgård.

En modernistisk, funktisdörr.

2.2. Timmerhuskulturen & den röda färgen

Knuttimring vid Siljan

I Dalarna finns en utbredd timmerhuskultur där man ända sedan medeltiden och fram till 1900-talets början knuttimrade majoriteten av bebyggelsen. Det gamla månghussystemet som fanns på såväl hemgård som fåbodgård innehöll timmerbyggnader, skickligt uppförda av bönderna själva och som många anmärkningsvärt står kvar än idag. Utformningen av dessa hus är ofta enkel, inspirerad av andra, föregående hus i byn samt är omsorgsfullt uppförda med stor kunskap och vördnad för virket (Jönnes et al. 2021b, s. 39). Att använda trä av alla dess slag som byggnadsmaterial var för landsbygdens befolkning både vanligt och viktigt. Att ta tillvara på de råvaror som fanns i den omgivande naturen var en självklarhet och därmed fanns ett starkt samband mellan den traditionella bebyggelsen och naturlandskapet (Andersson 1995, s. 38). Knuttimringstekniken har tillämpats världen över och är ett beprövat system men som också kräver eftertänksamhet,

“sinnrika konstruktioner” och hänsyn till både virkets längd samt de förändringarna som sker i konstruktionen då träet torkar (ibid, s. 41). Liggtimmertekniken förutsätter träd med långa och raka stammar. En majoritet av timmervirket består därför av furu men ibland även gran, som däremot har grövre kvist och inte likvärdig beständighet mot röta (Andersson 2016, s. 27). Knutarna på timmerhus är också en viktig och karaktäristisk konstruktionsdetalj. De sägs finnas i uppåt 300 olika dokumenterade utföranden och över 100 av dessa har enbart använts i Siljansbygden (Andersson 1995, s. 41).

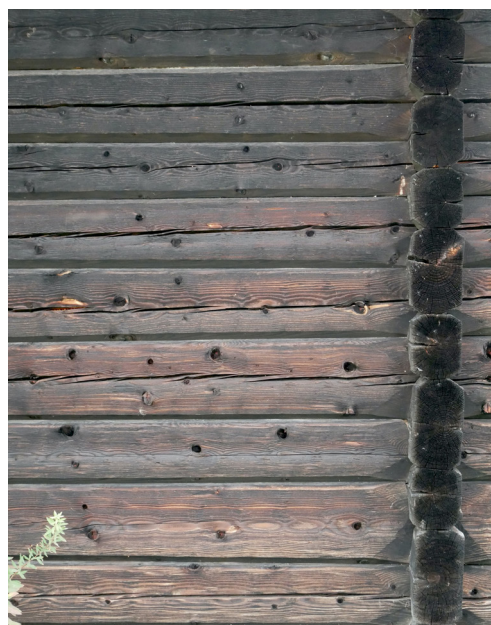
I samband med industrialiseringen minskade intresset för att bygga timmerhus i Dalarna. Regelstomme och träpanel blev allt vanligare trots att kunskapen kring ett traditionellt timmerhusbyggande höll sig vid liv (Andersson, Jönnes, Mol & Årnbäck 2020, s. 54). I och med de många sommarnöjen som uppfördes runtom Siljanstrakten fick

timmerhusen ett uppsving under tidigt 1900-tal. Även under det kommande 30-talet blev det populärt att bygga timrade sovstugor och fritidshus (ibid). I boken *Dalamodernismen, Bebyggelse i Dalarna 1930-1980* beskriver författarna en modern timmerhusrenässans som skedde i Leksand under början av 50-talet. Man ville under då försöka lyfta den äldre timmerbyggnadstekniken som en del av det moderna bostadsbyggandet och att man i och med det kunde bygga nytt som då "samspelade med Dalarnas traditionella byggnadskultur" (Andersson et al. 2020, s. 55). I och med att många nya bostadsområden växte fram i Leksand och Siljansnäs på 60- och 70-talet valde man ofta att återinföra knuttimrade hus (Andersson et al. 2020, s. 62). Timmerhus i dalaromantisk stil var som tidigare nämnt mycket populära

fram till 70-talet och förekom på många platser både i Leksands och framförallt Rättviks byar (Andersson et al. 2020, s. 24).

Rödmålad äldre timmervägg

Timmervägg behandlad med en blandning av järnvitriol och kopparvitriol

Falu rödfärg & andra ytbehandlingsmetoder

Jag förknippar ofta Dalarna med rödmålade hus och det är jag säkerligen inte ensam om. De röda fasaderna återfinns i stort sett i hela vårt avlånga land och det känns till viss del som att den typiska svenska stugan är och har alltid varit röd. Men så är det inte riktigt, trots att den röda färgen har en lång och utbredd historia i Sverige och framförallt här i Dalarna.

Svenska stormän blev på 1600-talet inspirerade av tysk- och holländsk senrenässans och dess pampiga byggnader i rött tegel med vita fönster- och portalomfattningar. Den röda färgen kom att representera rikedom och det dröjde inte länge innan träfasaderna som vette mot gatan i svenska städer målades röda (Mårdh 1990). I slutet av 1700-talet började rödfärgen dock att förlora sin höga sociala status och ersattes av gult, vilket ledde till att det röda förvisades till gårdsfasaderna för att bara några år senare även nå de gårdsbyggnaderna på den svenska landsbygden. De röda husen kom att

dominera i Sverige ända in i modern tid och August Strindberg ska ha menat att rött och grönt borde ha varit Sveriges nationalfärger, som de röda husen invid den gröna skogen (ibid).

Dokument från så tidigt som år 1288 nämner Falu gruva, koppargruvan i Falun. Den drevs till en början av bergsmän men kom under Gustav Vasa att bli till ett gemensamt hyttbruk. Utöver koppar kom silver, järnvitriol och svavel också att utvinnas i gruvan och kopparmalmen var under stormaktstiden en för Sverige mycket viktig råvara (ibid). Rödfärg har här tillverkats sedan 1600-talet och är egentligen en biprodukt från brytningen. Pigmentet kommer ifrån kopparfattig malm som legat ute länge, vittrat och därför bildat s.k. rödmull, en slamjord som innehåller järnockra, kiselsyra, koppar och zink. Rödmullet siktas och tvättas med vatten, slammas och torkas, vilket omvandlar ockran till röd järnoxid som därefter bränns vilket påverkar pigmentets slutliga färg (ibid.)

Eftersom att falu rödfärg kommer från jorden är den en slamfärg. Originalreceptet innehöll vatten, pigment, järnvitriol och klister av råg- eller vetemjöl för att binda blandningen. Senare har även tillsatser som såpa och linolja tillkommit. Att måla träet har dock inte enbart varit i estetiskt syfte. Under 1700-talet uppkom diskussioner kring träets hållbarhet och hur man genom en färgs träkonserverande egenskaper skulle kunna öka träets livslängd och således spara både pengar och virke. Järnvitriol som ingår i Falu rödfärgsreceptet var känt för att göra just detta, att förhindra mögel och låta fukten naturligt dunsta från den rödmålade ytan (Mårdh 1990).

Det finns en allmän uppfattning om att träfasader måste målas för att skydda mot det karga svenska klimatets fukt och vind. Att måla träet kan förebygga både sprickbildning och nedbrytning från solens UV-strålar men

träbyggnader i Sverige har å andra sidan under en väldigt lång tid lämnats omålade och trots klimatet klarat både det ena och det andra.

Virkets kvalitet spelar där en stor roll och likaså husens konstruktion och placering (Fickler 2012). Förutom slamfärg kan träet exempelvis tjäras, oljas eller behandlas med järnvitriol för att få en grå nyans som skiftar beroende på fasadernas solexponering. Det går även att måla träet med blandningar av olika mängd järn- och kopparvitriol, likt slamfärg, för att nå önskad nyans på träet. Utöver mer naturliga och historiska ytbehandlingar finns också nyare, syntetiskt framställd färg och olja, så som alkydoljefärg och akrylatfärg, även kallat latexfärg (Svenskt Trä 2020).

Rödmålat timmer

Rödmålad gavvel

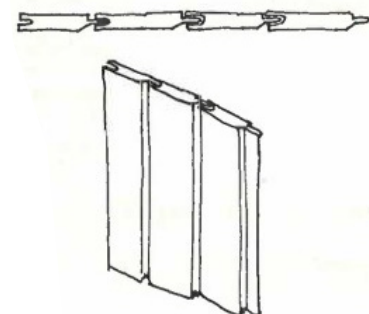

Fig. 3. Motiv av gruvbrottet i Falun, även kallat Stora stöten, 1790-tal. (Nordiska Museet)

*Fig. 4. Kulörprover av rödfärgen från pigment efter bränning. Sent 90-tal.
(Cronstrand, N/Tekniska Museet)*

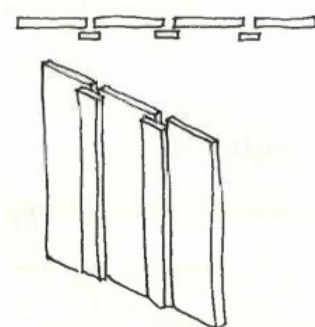
2.3. Exteriör, detaljer, fönster & dörrar

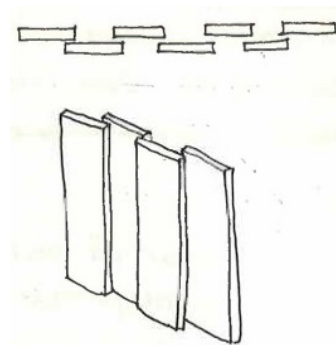
Fasspontpanel

Träfasader

En majoritet av husen i de äldre bymiljöerna i Övre Dalarna har en fasad i trä. Om inte väggen är i massivt timmer är regelstommen klädd med träpanel i olika utföranden. Timmerhusen består oftast av virke från tall, ibland gran, medan bräderna historiskt sett består av både gran och furu. Lockpanel är vanligt förekommande, ofta med oregelbunden bredd på brädorna, men rekommenderas idag att inte användas på bostadshus (Jönses et al. 2021a, s. 50). Andra vanligt förekommande träfasader har locklistpanel eller spontad panel, vilka båda har förankring i miljön. Fasspontpanel blev populärt kring sekelskiftet 1900 och kan ofta synas både liggande och stående (Leksands kommun 2002). I fjällmiljöer längre norrut i landskapet kan både stockpanel och smalsågad fjällpanel förekomma, men dessa är inte vanligt förekommande söderut i Dalarna och har historiskt sett inte heller förekommit i bymiljöer som dessa i Nedansiljan (ibid).

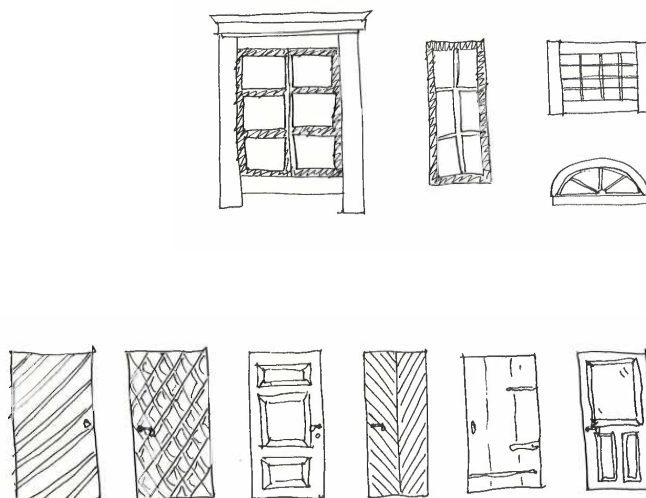

Locklistpanel

Lockpanel

Illustrationer över olika panelutföranden

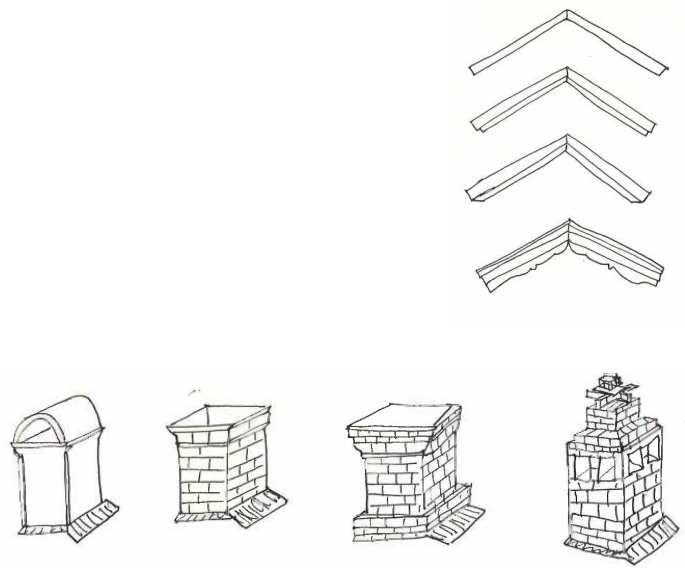
Illustrationer över vanligt förekommande stilar på fönster & dörrar

Fönster & dörrar

Fönstrens utformning påverkas, precis som många andra detaljer på husen, av den tidstypiska stil huset är uppfört i, samtidigt som det finns några gemensamma uttryck vad gäller bland annat omfattningar och spröjs. Fönster i trä, enkel modell och med hög kvalité är vanligt och att föredra, trots att det förekommer fönster i plast och aluminium på sina ställen, främst på nyare hus. Historiskt sett har fönstren ofta en symmetrisk placering på fasaden och följer några bestämda horisontella och vertikala linjer. De förekommer ofta i samma form och storlek, kvadratiska eller lätt rektangulära, stående eller liggande med enkla, ofta vitmålade fönsteromfattningar (Jönses et al. 2021a, s. 52). Spröjs med olika indelning präglar också de historiskt sett vanligt förekommande fönstervariationerna. Blyspröjsade fönster som förekom långt innan sekelskiftet 1900 återfinns i de Dalaromantiska timmervillorna i början på seklet och gjorde även en comeback i många

sommarstugor byggda i samma stil på 60- och 70-talet (ibid, s. 40).

Dörrarna, likt fönstren, är också majoriteten i trä och på de flesta av husen i byarna nås entrén via en brokvist som även den har en specifik utformning. Brokvistarna har oftast sadeltak, senare förekommande även pulpettak med detaljering beroende på tid och stil. Bland annat förekommer profilerade, inramande bräder, balusterdockor och färgglad snickarglädje. Dörrarna förses ofta med speglar eller med fiskbens-, vertikala, diagonala, eller horisontella mönster. Det finns både enkel- och dubbeldörrar samt dörrar med över- eller sidoljus, det senare vanligare på modernare villabebyggelse. Förutom brokvist kan det också finnas glasverandor likt de byggda under sent 1800-tal (ibid, s. 52).

Illustrationer över olika utformning av vindskivor och typer av skorstenar

Grund & tak

Historiskt förekommande husgrunder i Sverige är de med torpargrund, mullbänk och källargrund. (Slöjd & Byggnadsvård 2017). Nyare hus grundläggs ofta med platta på mark eller med modern kryppgrund. Det kan också förekomma hus på plintar där glipan mellan hus och mark på vissa byggnader täcks. Ofta är sockeln täckt med natursten eller kalkbruk och ligger i liv med fasaden (Jönnes et al. 2021a, s. 51).

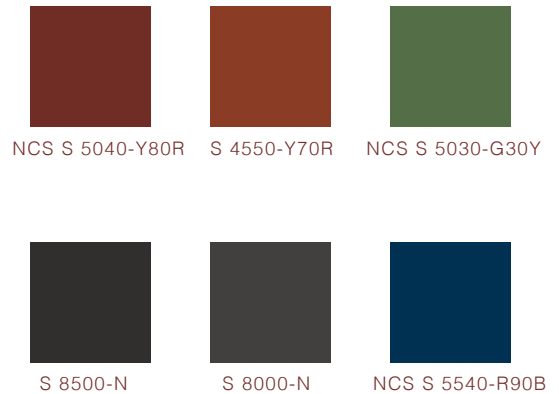
I Nedansiljan domineras taken av rödfärgat tvåkupigt lertegel men även pannplåt, falsad plåt och sinuskorrugerad plåt återfinns i byarna. Tidigare användes grästak, pärttak, ett slags spåntak, och klovertak, nävertak täckt med timmer (Leksands kommun 2002). Det förekommer idag också svarta en- eller tvåkupiga tegelpannor samt tak med utanpåliggande solcellspaneler.

Formen på byggnadskroppen är nästintill alltid rektangulär och i den äldre

byggnadstraditionen bestämdes taklutningen genom att rösets höjd (från takfot till nock) var $1/3$ eller $1/4$ av gavelns bredd (Leksands kommun 2002). Taklutningen hamnade då ofta på kring 30° . I de äldre byarna är det vanligt att husen har relativt smala och oputsade skorstenar i tegel med en mindre utkragning längst upp. Vid takmötet läggs ofta plåt i samma kulör som taket i övrigt (Jönnes et al. 2021a, s. 52). Den dalaromantiska stilen innefattar också kronskorstenar vilka har en mer dekorativ murning i kontrast mot de mer moderna skorstenar helt i plåt som kan ses på en del nybyggda hus.

Fig. 5. Interiör från Dalarna, 1859. Olja på canvas.
(Lindegren, A.)

Medurs från vänster: Falu rödfärg original, Falu rödfärg ljusröd, kromoxidgrön, parisierblå, Falu rödfärg ljusgrå, Falu rödfärg svart. (Estimerade närmaste NCS-koder)

Detaljer, kulör & interiör

Även husens detaljer så som träsnickerier på brokvistar, fönsterfoder och vindskivor har speciella utformningar och tidsenliga uttryck. Vindskivor kan ha olika profilering samt bestå av flera lager brädor med olika bredd och vinkel på ändarna. Dessa kan målas vita precis som fönster- och dörrfoder men finns också i andra vanligt förekommande kulörer, såsom röd och svart.

Färgsättningen i de äldre bymiljöerna varierar men ofta är husen och deras detaljer målade i kulörer som traditionellt sett använts på platsen. Bl.a. har Riksantikvarieämbetet ett färgschema s.k. *Kulturkulör*, som innefattar många av de färger som går igen (Jönses et al. 2021a, s. 54). Träfasaderna är i stort sett alltid målade i slamfärg eller har lämnats för att naturligt gråna (ibid). Dörrar målas enligt tradition sällan vita utan har ofta en egen, ibland utstickande kulör, de kan vara tjärade eller målade i t.ex. parisierblå, även kallat berlinerblå eller kromoxidgrönt (ibid, s. 55).

De interiöra rummen hos den äldre bebyggelsen i Dalarna är ett helt arbete för sig och hinner därför dessvärre inte behandlas här i någon större utsträckning. Men även i interiören finns en tradition och en historia som inte bara berättar om det vardagliga livet i Dalarna men i det svenska bondesamhället i stort. Allmogekulturen genomsyrar allt från möbler till textilier och konst och det finns många äldre målningar som vittnar om hur vi hade det i våra hem. Idag kan man stöta på begrepp som nordisk design och skandinavisk arkitektur som ofta för mina tankar till ljusa träslag, vita ytskikt och till en avskalad modernistisk arkitektur i bleka toner och minimalistisk anda. Men tankarna på en dalainteriör och dess historiska allmogekultur vittnar också om något helt annat, nämligen om starka kulörer, snickarglädje, mörka interiörer fyllda av väggmålningar och textilier, en gång vardaglig men numera allt mer utsmyckad interiör arkitektur.

3.

Alvik

Efter Masesgården viker vägen mot Alvik av till vänster. Husen blir allt färre och när man passerat 70-skylden växer tät barrskog upp på vardera sida om landsvägen. Asfalten svänger höger och vänster genom skogen och efter en brantare sluttning skymtar Byrviken bakom björkarna vid vattenbrynet.

När jag var liten gjorde vägens slingriga kurvor mig ofta lätt illamående, men härifrån är det inte långt kvar. När man passerat Storön blir husen allt fler igen, hastigheten sänks och bebyggelsen blir tätare. Det är som att husen rör sig närmre och närmre vägen tills det röda träet på sina ställen bildar en mur mot vägen. Där inte husväggen nått ända fram till tomtgräns finns istället rött staket, gårdsgård eller tät häck som vid den här tiden på året ännu har löven kvar. Längre fram i byn reser sig majstången upp nästan mitt i vägen och vittnar om de somriga, soliga dagar som vi nu lagt bakom oss. Det dröjer innan det återigen är dags att kläda den i björkris. Till dess kan man vandra i höstens gyllene skogar, åka skidor på Granberget eller skridskor på Alvikens is då vintern tagit sitt grepp om trakterna. Gå på långpromenad ut på ön då våren är på ingång igen och kort därpå äntligen ta morgonkaffet på brokvisten i solens första sommarstrålar.

3.1. Kontext

Byn då & nu

Alvik var tidigare en bondby som år 1539 benämndes Aluik (Nationalencyklopedin, Alvik). Förmodligen kommer namnet på byn från dess placering invid Alvikens strand, en del av Byrviken, där Almoån mynnar ut (Ärnback 2021, s. 7). Fynd från sten-, brons- och järnålder tyder dock på att platsen varit bebodd långt tidigare än då namnet på byn första gången dykt upp (Borkeby 1993, s. 6). Idag är Alvik en tätort, belägen ca 8 km nordväst om Leksand Noret och tillhör Leksands kommun (Nationalencyklopedin, Alvik) samt Siljansnäs socken. När den senare bildades 1875 tillhörde Alvik Siljansnäs landskommun, men uppgick 1974 i Leksand kommun (Ärnback 2021, s. 10).

Alvik hade runt storskiftet på 1820-talet 29 gårdar med en mer spridd karaktär än den som finns i dag. Fäbodrar, som skaffades förhållandevis sent här, placerades ofta i utkanterna av socknen. I slutet av 1800-talet växte byn till att cirka 100 år senare, på 1920-talet, omfatta 51 gårdar.

(ibid). På 1990-talet fanns omkring 200 bofasta i byn med ett invånarantal som ofta ökade under sommartid och skollov (Borkeby 1993, s.5). Byn hade tidigare verksamheter såsom livsmedelsaffär och mejeri men som senare lades ner. I Leksands kommun bor idag totalt 15 984 personer varav 6 402 i Leksands tätort och 310 i Alviks by (SCB).

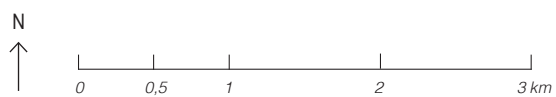
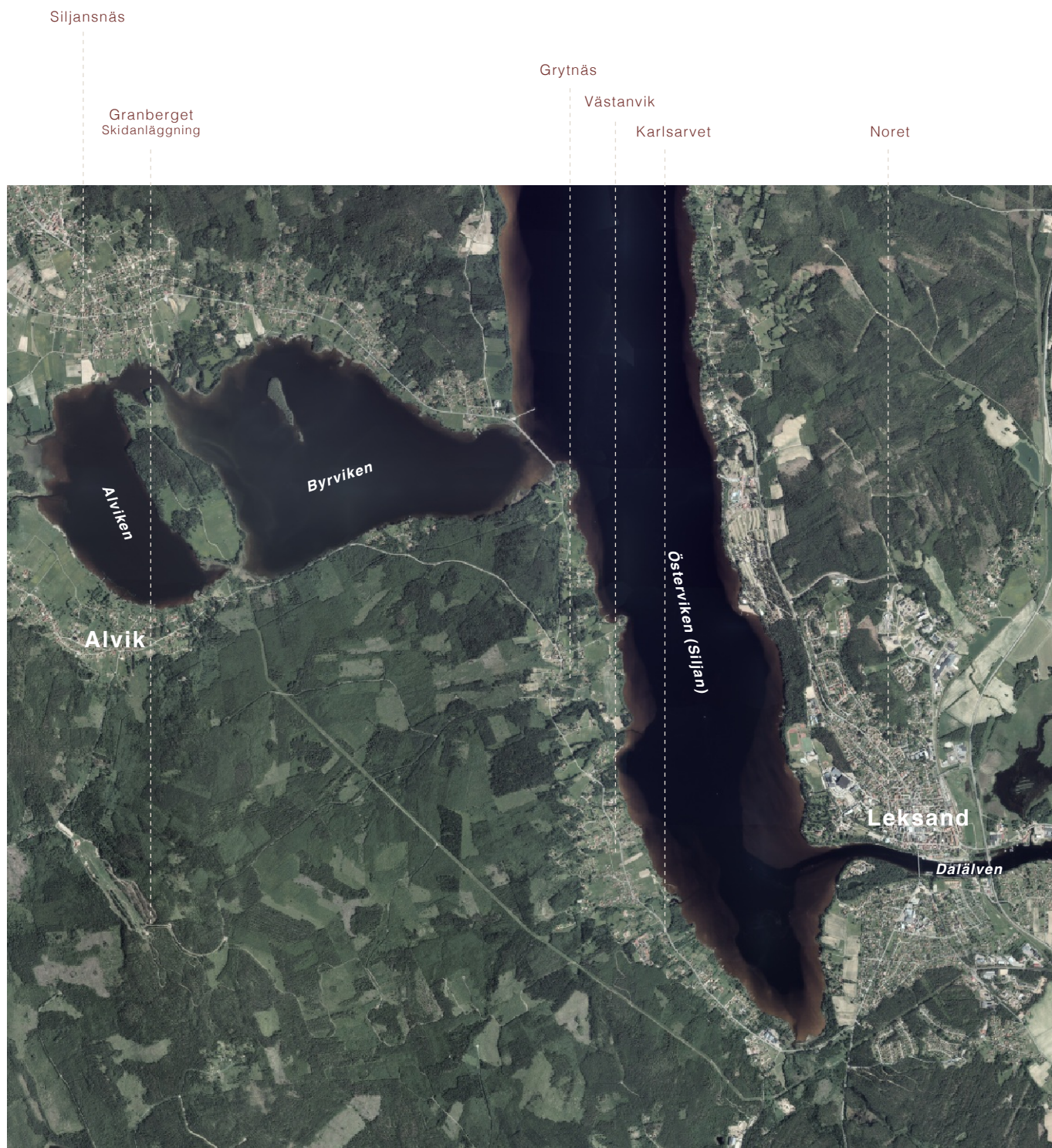
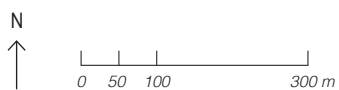
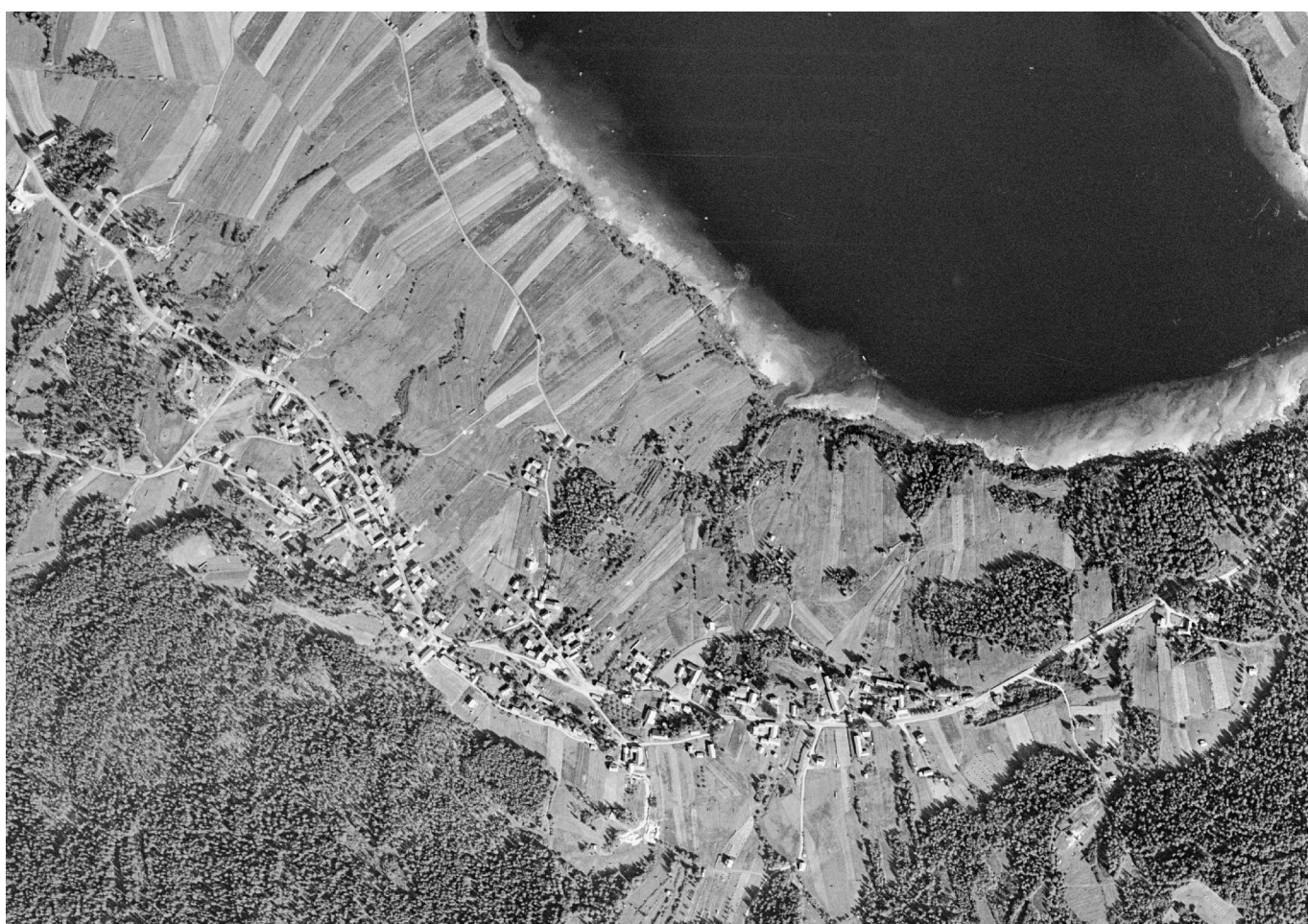
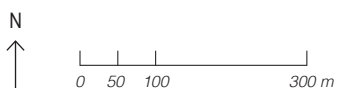

Fig. 6. Lantmäteriet. Karta över Leksand med omnejd.
1:50 000

*Fig. 7. Lantmäteriet. Karta över Alvik, 60-tal.
1:10 000*

*Fig. 8. Lantmäteriet. Karta över Alvik, nutid.
1:10 000*

Siljansnäs

Almo

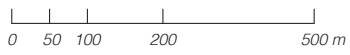
Almoån

Alvik

Alviksvägen

Alvik

Mackberget

Översiktskarta över Alvik & Almo by
 1:10 000

Mellan åker, sjö & skog

Alvik, till skillnad från grannbyn Almo, karaktäriseras som en långsträckt radby men med vissa avvikande inslag. Byn sträcker sig, som en radby längs med en landsvägen Alviksvägen som löper genom hela byn, men har även bygator som korsar och löper parallellt med denna. Byn gränsar till Mackberget i söder och är därför placerad i en sluttning ner mot Alviken i nordöst. Bygatan sträcker sig i nordväst-östlig riktning och sluttningen erbjuder därför öppna vyer över odlingslandskapet och Alviken i norr med Siljansnäs på andra sidan (Ärnbäck 2021, s. 7). Alvik och Almo beskrevs i mitten på 1900-talet som "två av Dalarnas mest ålderdomliga byar" (ibid). Förut passerades byn på väg mellan Sollerön och Leksand men då Byrviken år 1893 fick en bro vid Östervikens inlopp blev detta istället den vanligaste färdvägen (ibid). Den närmast belägna byn Almo är en holby som börjar ungefär vid korsningen upp mot Mackberget. Alvik och Almo tillsammans klassas som

område av Riksintresse för kulturmiljövården enligt Riksantikvarieämbetet. Motiveringen är att dessa bymiljöer har en tätbebyggd enhetlig timmerhusbebyggelse som är typisk för området. Det tar sig uttryck i ett tätt bygatssystem, bibehållen äldre bebyggelse med kringbyggd karaktär och delvis bevarat månghussystem (Riksantikvarieämbetet 2017).

Bygata

Sluten vegetation

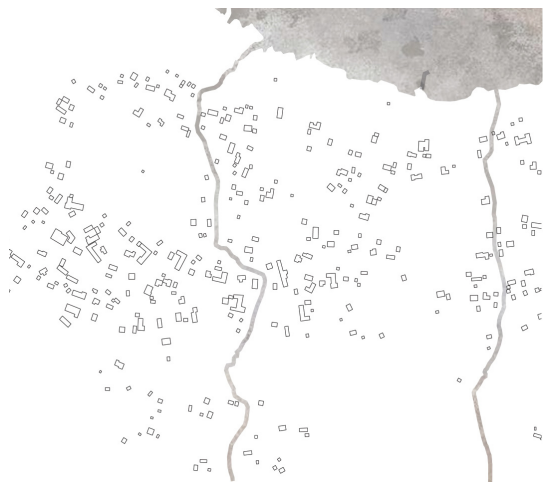
Större öppen yta / åkermark

Rörelse

Öppet / Slutet

Byggnader

Vatten

3.2. Arkitekturen i byn

Timmer, träpanel & takpannor

Arkitekturen i Alvik tycks till mångt och mycket bestå av den karaktäristiska arkitektur jag tillskriver Dalarna i allmänhet: Småskaliga timmerhus med röda träpanelfasader, tegelpannor på flackt sadeltak, spröjsade fönster och farstukvistar med snickeridetaljer av olika detaljeringsgrad. Sedan finns det ett och annat hus som sticker ut: ett vitputsat gammalt pensionat, byns gamla smedja i tegel eller ett nytt bostadshus med stora fönsterpartier mot norr. Det finns äldre bevarandevärda gårdar som vittnar om mångshussystemet, ladugårdar från industrialismens framfart samt fritidshus uppförda kring millenniet och fram till idag.

Då jag tidigare undersökt arkitekturen i Övre Dalarna på ett mer övergripande plan vill jag nu närma mig just Alviks arkitektur. Detta för att få en uppfattning om de uttryck, stilar etc. som finns i den närmaste omgivningen samt resonera kring dessa för att hjälpa mig i gestaltningen av mitt eget projekt.

Ladugårdar och längor med ekonomibyggnader från slutet av 18- och 1900-talet är vanligt förekommande i de centrala delarna av byn (Ärnäck 2021, s. 11). Många ladugårdar murades men är ofta klädda med stående rödmålad panel samt vita dörr- och fönsteromfattningar. En del har försetts med plåttak istället för tegel.

Ladugårdslängan i nedre bild är byggd med en s.k. gjutmursdel. I Leksand finns det flera specialister som kunde bygga med denna teknik. (Ärnäck 2021, s. 9)

Under en promenad längs med Alviksvägen blir det tydligt att de rödmålade träfasaderna dominerar i byn. Trots det dyker en och annan tegelfasad upp, bl.a. på det nuvarande bostadshuset i två plansom tidigare varit butik och lanthandel, från cirka mitten av 1900-talet, och Smedjan som är belägen precis intill Majstångsplatsen, ursprungligen mejeri, sannolikt från slutet av 1800-talet (Ärnäck 2021, s. 12). Övriga tegelinslag syns oftast på ladugårdar som små rektangulära utsnitt, där väggen blir likt en kvilt av liggande och stående panel i olika röd nyans, vit puts och orange tegel.

Trots att byggnaderna i byn upplevs sammanhållna och likartade finns vid närmare anblick också en variation, framförallt i de många olika tidslager som går att bevittna i arkitekturen. Den äldre bebyggelsens grånade eller mörka timmerfasader skapar en slags kontrast mot de nyare, klarröda panelfasaderna med sina tydligt markerade fönsteromfattningar och snickeridetaljjer. Kontrasten förstärks också av den ålderdomliga bebyggelsens något enkla uttryck, med sina lågmälda fasader, kontra den dalaromantiska arkitekturen med många olika detaljeringar.

Bostadshus i tegel i mitten av byn, f.d. butik (överst), gamla mejeriet, nuvarande Smedja (mitten), ladugård i centrala byn (vänster).

Byn har bland annat kvar några äldre härbren belägna i de gamla gårdarna, flera som vilar på stenplintar så som denna (Ärnäck 2021, s. 11).

Bebyggelse som denna bevarade äldre länga och många liknande var förmodligen dominerande i byn runt slutet av 1800-talet och början på 1900-talet och låg vanligtvis placerade längs bygatan (Ärnäck 2021, s. 11).

Fjärsmansgården är en æbyns välbevarade gårdar som har korsplanshus, typiskt för Alvik och en kringbyggd karaktär (Ärnäck 2021, s. 19). Entrén till bostadshuset har en anmärkningsvärd glasveranda med gröna och vita snickeridetaljer.

Gaveln på Fjärmansgårdens korsplanshus med symmetrisk placering av runda fönster på gaveln, mot hygatan.

Mindre korsplanshus med fasad i både timmer och träpanel samt pardörr i en sober grön kulör.

Välbevarad sidokammarstuga med entré på sidan. Tillhör samma kringsbyggda gård som huset ovan.

Nyare timmerhus i dalaromantisk stil med inslag som blyspröjsade fönster, kronskorstenar, profilerade vindskivor och balusterdockor.

Gård i nordöstra delen avbyn, uppförd i dalaromantisk stil. Den pariserblå färgen återkommer på bl.a. dörrar, fönster och färestukvistar i byn, här i en något avvikande, möjligtvis något för stark kulör.

Bystugan anses vara en viktig halvoffentlig byggnad då den kan berätta om hur det sociala livet var i Alvik under 1900-talet (Ärnäck 2021, s. 14).

Enstaka villa med mansarstak, en mindre vanlig takform i byn.

Nyare fritidsvilla i den nordöstra delen av byn, sannolikt uppförd under 1990-talet.

Alvik har många äldre korsplanshus som uppfördes i slutet av 1800-talet och framåt men som flera med tiden har moderniserats och fått nya byggnadsdelar så som fönster, dörrar och entrepartier, (Ärnäck 2021, s. 10). Ett exempel på detta har skett här, förmodligen en äldre sidokammarstuga.

Det gamla pensionatet i den östra delen av byn, numera bostadshus. En vitputsad, modernistisk byggnad, ombyggd flertalet gånger.

Vy från bygatan mot majstången och med Smedjan till höger i förgrund.

3.3. Karaktär

1 / Gård, placering & form

Idag finns det inte många gårdar som har kvar en kringbyggd karaktär men längs med bygatan finns ett par där husen ännu grupperar sig runt ett *kvadratisk gårdstun*. Det finns även större ladugårdar som hjälper till att bilda en halvt *öppen gårdsplan* med hus i 90° vinkel, men det är trots det tydligt att den omslutna och skyddade gården inte längre är den vanligaste. Längs bygatan finns många äldre gårdsbyggnader placerade *tätt inpå tomtgräns*. De äldre gårdarna samt husen längs med Alviksvägen har ofta ingen parkering i anslutning till gatan utan istället mindre privata vägar som leder in mot husen där bilarna ofta ställs på grus eller gräs invid byggnaderna.

Den nyare bebyggelsen, framförallt husen belägna på det som förr endast var åkermark, har en något öppnare formation, ofta med en parkeringsyta i anslutning till vägen. I stort sett alla hus, med några få undantag, förhåller sig till den eller de angränsande vägarna genom att

låta sin kort- eller långsida ligga i rät vinkel mot vägen.

Småskalighet är något som präglar hela byns bebyggelse och bortsett från hus i souterräng är de flesta 1- eller 1,5 planshus där nock sällan överstiger 6 meter. Huskropparna tycks bli något mindre ju närmare vattnet man kommer, antagligen eftersom de större ekonomibyggnaderna är belägna längre upp i byn medan den nyare bebyggelsen mer eller mindre består av mindre permanentbostäder, fritidshus, friggebodar och garage. Den *rektangulära byggnadskroppen* är vanligast och vid ut- eller tillbyggnad verkar detta oftast ske i *räta vinklar* mot det befintliga.

De allra flesta hus har *sadeltak* men även mansardtak samt pulpettak går att hitta på några få byggnader. Takvinklarna varierar men är som oftast mellan 14-30° med återhållsamma takutsprång.

Vy från bygatan.

2 / Omgivning

Alvik har en något lummig karaktär med den omgivande skogen i söder och vattnet i norr. I och med att husen är placerade i sluttning skapas fina *nivåskillnader mellan byggnadsvolymerna* vilket förstärker upplevelsen av det röda gyttret av hus. Husen förhåller sig således till den kontinuerliga sluttningen och dess markförhållanden.

De flesta tomter omges av antingen *gårdsgård, häck eller rött staket* av smalare brädor men det finns även tomter utan någon tydligt inramande avgränsning.

3 / Uttryck & detaljer

Trots att det enligt detaljplanen för området Ängstäkt enbart får byggas tak beklädda med *röda tegelpannor* finns avvikelser i området, däribland röda plåttak, korrugerade plåttak men framförallt svarta tegelpannetak. En del tak har också fått utanpåliggande solcellspaneler adderade och flertalet takpannor har med åldern fått naturliga beläggningar vilket bidrar till ett mörkare uttryck. På gavlarna avslutas taken med *vindskivor* i olika utföranden och knutarna är ofta målade eller på timmerhusen exponerade. Dörrar och fönster omges i stort sett alltid av *foder* i framförallt vitt men också andra kulörer samt att *spröjs* ofta används i de rektangulära fönstren.

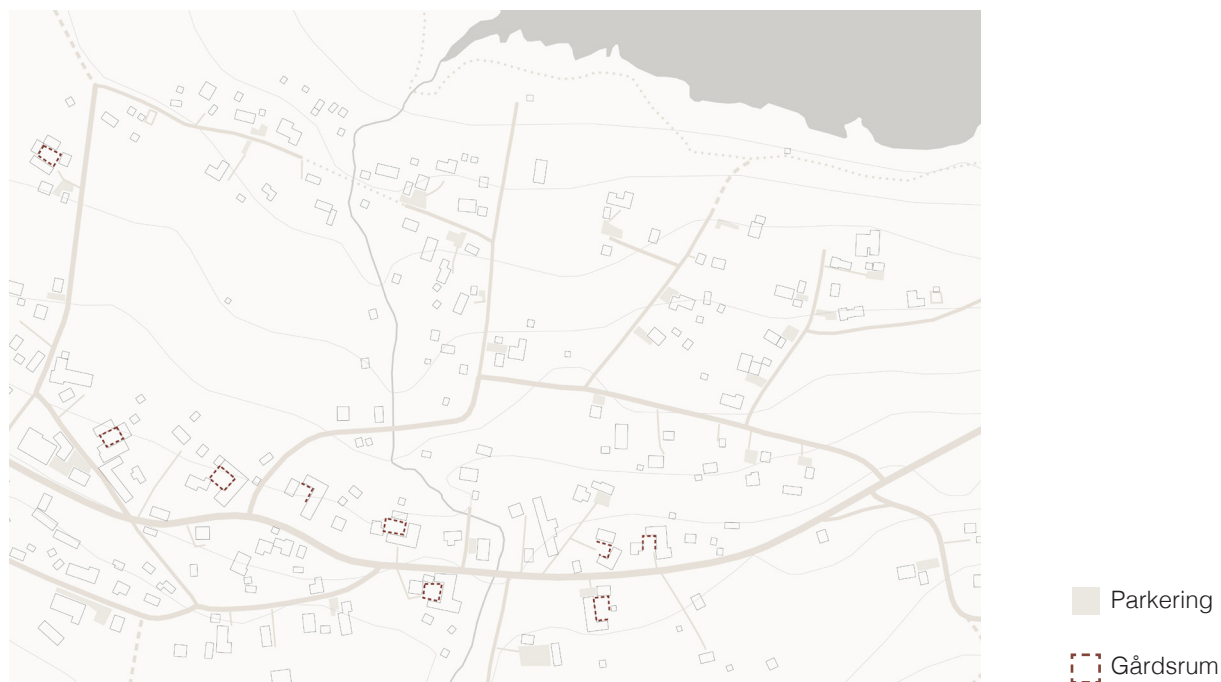
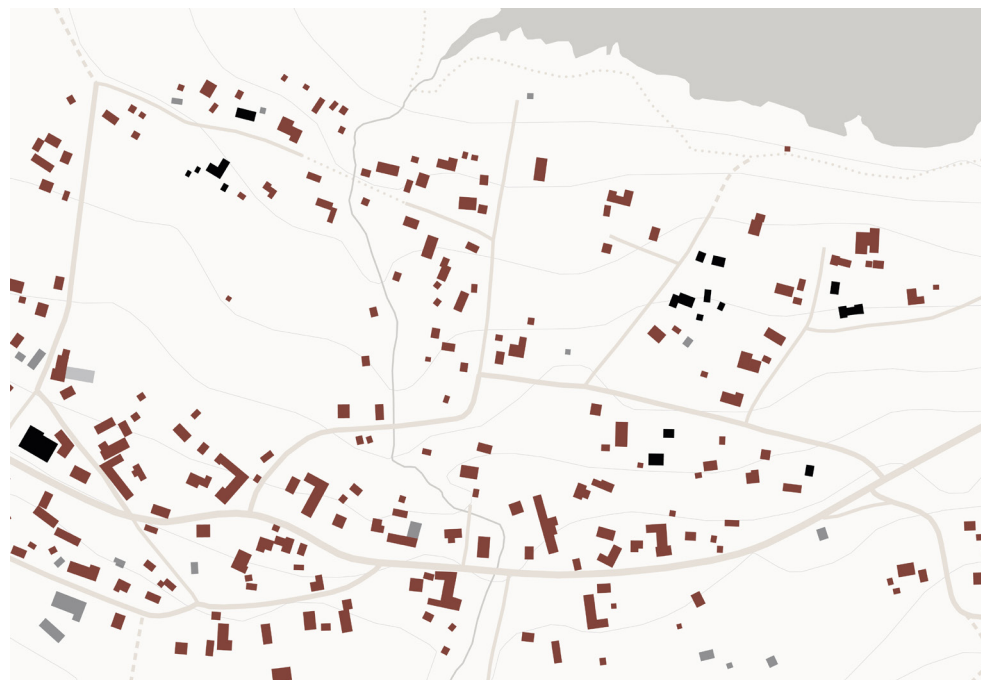

Diagram definierade gårdsrum & parkering

Diagram vegetation

- Röd ■
- Svart ■
- Grå ■

Diagram takfärg

Många hus har olika intressanta och karaktärsegna uttryck. Gårdar som försetts med en kombination av både liggande och stående timmer och panel i obehandlat eller målat trä samt med vindskjutor i olika kulör. Husen har allt som oftast brokqvistar med olika snickeridetaljer, t.ex. rundsvavade balusterdockor och mönstade dörrar.

Entréer och gränser är markerade på olika sätt, ofta med staket, häck eller gärdsgård. På vardera sida av en öppning kan man se stenar eller också träd som tydligt markerar entrén. Vanligt förekommande är också en mindre portal som leder in till en privat väg, parkering eller trädgård.

4.

Platsanalys

Gräset är högt, vilt och vått. Det plaskar under de gröna gummistövlarna redan ett par kliv in på tomten. Vatten har ansamlats lite här och var men rör sig sakta mot diket som omgärdar tomten och leder ner mot sjön. Den stora granen sträcker sig över en som en mäktig mörkgrön gestalt med inte bara en utan två trädtoppar. De andra träden på tomten landar förmodligen inom kategorin buske och runt omkring dem finns en del stenar vilka inte ser helt omöjliga ut att rubba från sina platser. Det känns öppet. Mitt på tomten är grannhusen en bra bit ifrån och man kan skymta Alvik i nordväst.

I och med att jag spenderat många somrar i Alvik har jag god kännedom om området och den omkringliggande naturen. I platsanalysen ämnar jag att titta närmare på tomten och dess omgivning samt resonera lite kring platsens möjligheter och utmaningar vilket inkluderar de detaljplanebestämmelser som idag finns för området. Jag har valt att först analysera platsen utifrån en lite större skala, det vill säga hela byn, för att sedan gå lite närmare in på tomten och platsen i detalj.

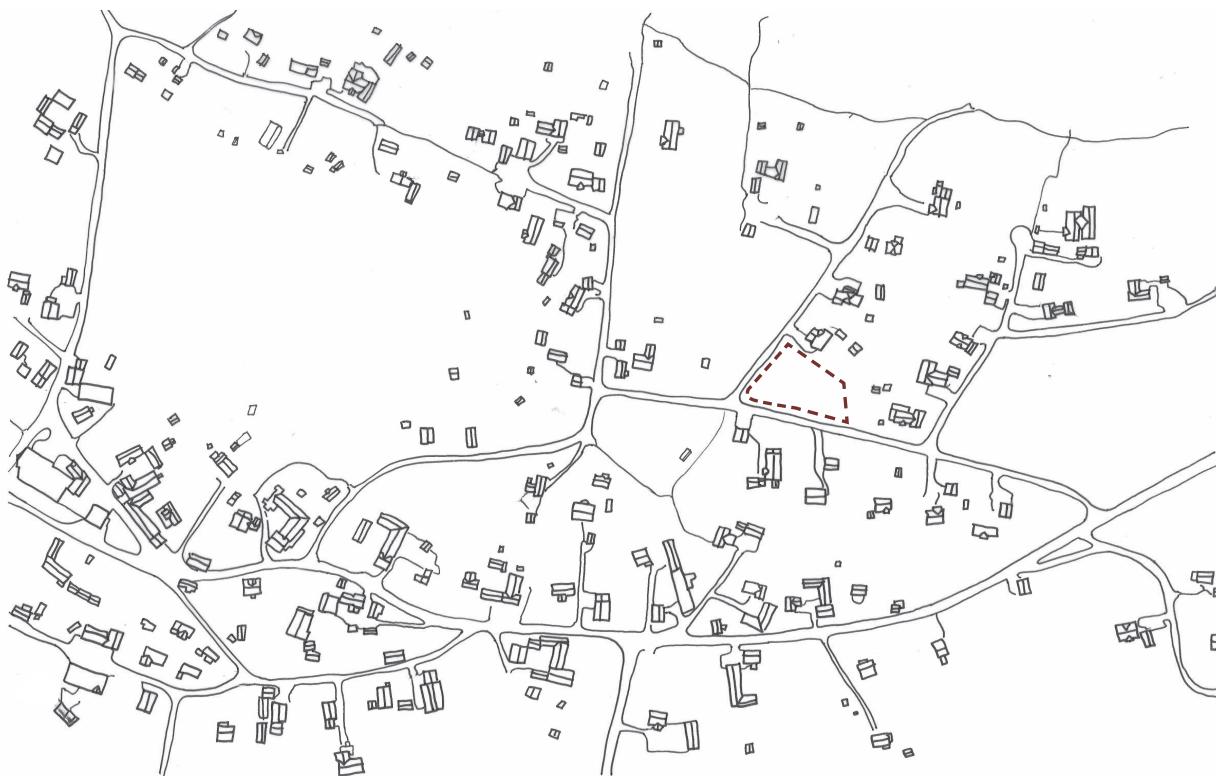
0 100 500 m

0 10 50 100 m

N
↑

Fig. 8. Lantmäteriet. Flygbild med tomt markerad
1:20 000 (övan) & 1:5000 (nedan)

N
↑

0 10 50 100 m

Situationsplan
1:5000

4.2. Tomten & dess omgivning

Från potatisåker till tomtmark

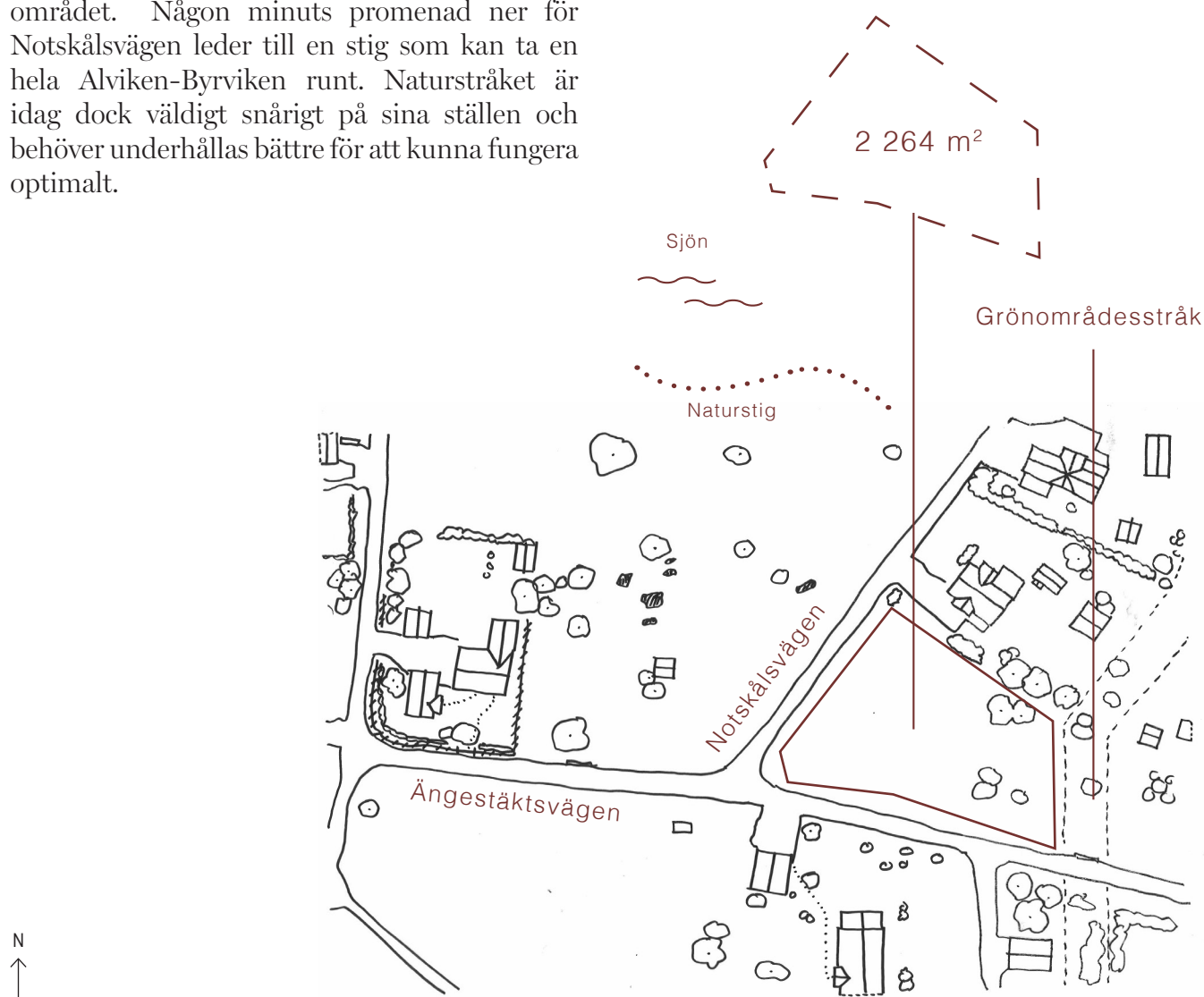
Tomten befinner sig i ett område som historiskt sett kallats för Ängestäkt, vilket fram till cirka 60-talet bestod av mestadels betesmark och en och en annan potatisodling. Marken ingick innan det i byns olika hemman och varje bondgård som fanns i området ägde då varsin bit av Ängestäkt. Först när laga skifte skedde här kring så sent som på 1960-talet skulle marken delas in i olika ägolotter. Många hemmansägare ville då ha byggklara tomter för sina efterkommande barn och barnbarn och i slutet av 70-talet upprättades därför en detaljplan för området där bland annat denna tomt ingick.

Tidigare har det varit sumpmark i området eftersom att vatten rör sig ner mot sjön från både Gran- och Mackberget ovanför. För att förbättra den dåvarande jordbruksmarken drogs därför ledningar i tegel som delvis finns kvar än idag och leder ut till dikena, exempelvis till det som löper mellan tomtens gräns och Notskålsvägen.¹

¹ *Samtal med min farfar Stig Modig; boende i Alvik sedan 70-talet. 2021-09-29.*

Tomten är en hörntomt som gränsar till Ängstäcksvägen i söder och Notskålvägen i nordväst. Den sluttar ner mot Alviken i norr med en höjdskillnad på ca 4 meter totalt. Vid tomtgränsens västra sida löper ett ordentligt dike medan det på södra sidan finns en lätt antydan till dike men inget direkt vatten. Totalt består tomten av 2 264 kvm och har därför avstyckningsmöjlighet.

En större gran står i den nordöstra delen av tomten en mindre rönnar och annat buskage söder om den. I öst gränsar tomten till ett vid detaljplansutformningen anlagt grönområdesstråk vilket löper genom hela området. Någon minuts promenad ner för Notskålvägen leder till en stig som kan ta en hela Alviken-Byrviken runt. Naturstråket är idag dock väldigt snårigt på sina ställen och behöver underhållas bättre för att kunna fungera optimalt.

Siljansnäs

Alviken

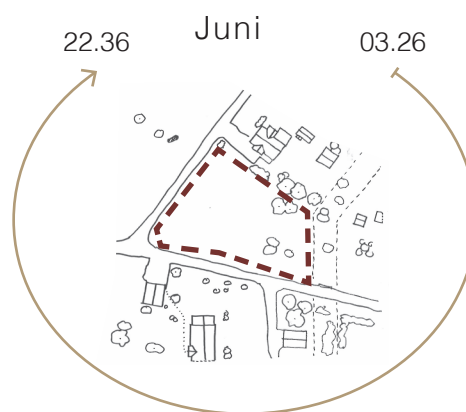
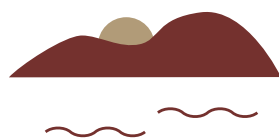
Mackberget

Ängstäktsvägen

Notskålsvägen

Tomten har ett bra solläge och får inte speciellt mycket skugga av närliggande hus utan har i stort sett sol från morgon till kväll under sommarhalvåret. Solen går då ner på andra sidan sjön vid Siljansnäs och då se solnedgången från tomten. På vintern när solen är som lägst kommer den inte över Mackberget vilket betyder att platsen då inte får något direkt solljus den mörkaste tiden på året.

December

Solstudie

Omkringliggande byggnader

De flesta närliggande byggnader är målade i falu rödfärg på timmer eller träpanelfasad. Det går att hitta både liggande spontad fasadpanel, stockpanel eller rundat timmer samt lockpanel. Alla husen har även vita vindskivor, knutar och vitmålade foder kring fönster och dörrar. Alla utom två har spröjsade fönster och på två gårdar är taken svarta istället för röda. Den pariserblåa färgen som återkommer i Nedansiljan finns på fönsterbågar, spröjs och dörrar. Det finns ingen särskilt kringbyggd karaktär och inte heller något mönster i vilket väderstreck husens entréer oftast är placerade.

Många har garage men ofta står bilar parkerade på en grusad yta invid vägen. Det förekommer också mindre förråd, lekstugor eller friggebodar på i stort sett alla tomter. De flesta har också stora kortklippta trädgårdar.

Huset söder om tomten med glasat gavelparti mot utsikten i norr.

Ett fäboskjul på hörntomten på andra sidan Notskälsvägen.

Gård med två hus i souterräng väster om tomten.

*Två mindre hus placerade
längre upp i sluttningen
snett söder om tomten
varav ett med avvikande
svart tak.*

*Gäststuga eller förråd
med stockpanel eller
rundat timmer på plintar
(ovan) och uppfart mot
nyare garage (nedan).*

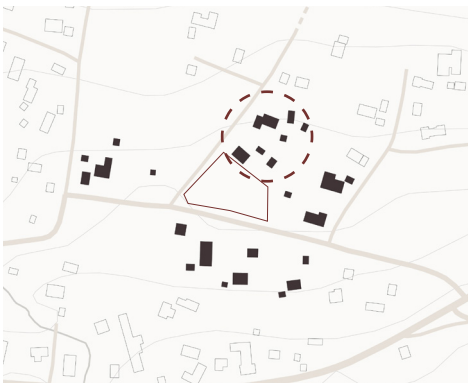

*Gävelfasader på husen
norr om tomten, varav ett
som har källarplan.*

*Entré till huset på
angränsande tomt i
norr.*

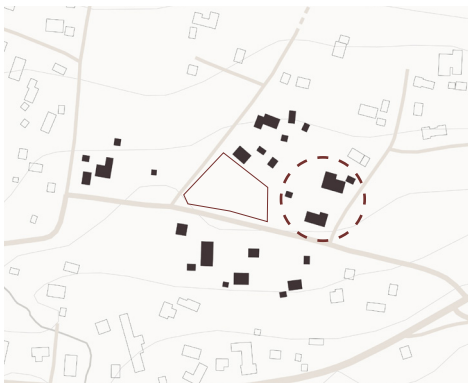

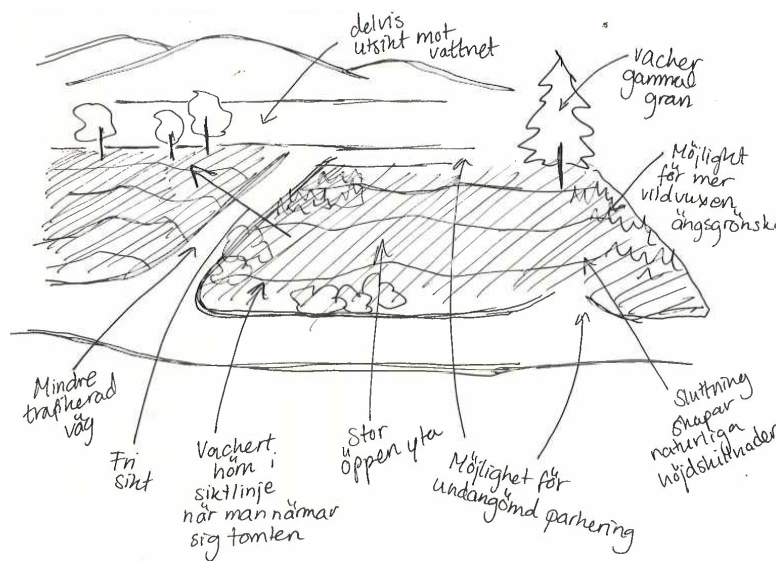

Två nyare buslängor öster om tomten. En med brokväst och en utan tydligt markerad entré.

Entré till huset närmast Ängstäktsvägen (ovan) samt gavel med lockpanel på komplementbyggnad nedanför (nedan).

Möjligheter & utmaningar

Tomtens fina *hörnläge* ger flertalet *möjligheter för placering av byggnadsvolymer*. I och med det kan man *prioritera utsikt mot sjön i norr* och samtidigt skapa en härlig *utemiljö*. Eftersom det endast är ett par enstaka hus längs med Notskålvägen innebär det att *vägen inte är särskilt trafikerad*. Det skapar möjlighet att *låta trädgården vara relativt öppen* och förutom eventuellt buskage inte behöva sätta upp en tätare häck eller staket. En öppen trädgård innebär också eventuell insyn men som jag ser eventuellt kan lösas med hjälp av mindre och lägre vegetation. I och med att tomten är på f.d. ängsmark vill jag gärna *bevara den öppna känslan* och låta trädgården på sina ställen vara relativt vildvuxen med högre gräs och ängsblommor, buskar och eventuella mindre träd.

Sluttningen på tomten skapar utmaningar vad gäller tillgänglighet men också möjligheter att låta placering och gestaltning av

byggnadsvolymer *arbete med höjdskillnader och markens naturliga förutsättningar*. Den stora tomtytan ger möjlighet till en *friare placering av husen* och därmed också möjlighet att skapa *vistelseplatser utomhus som är både gemensamma och privata*. Jag vill gärna *bevara den större granen* på tomten då den också skapar en koppling till den närliggande skogen och ger platsen en egen karaktär.

Detaljplan

Detaljplanen för området upprättades 1975 och trädde i kraft 1977. Med den finns en del bestämmelser som för projektets del kunde vara intressanta att ta i beaktning, trots att jag i mitt förslag valt att inte följa detaljplanebestämmelserna helt för att vara mer fri att utforska nya uttryck i min skissprocess. Jag har nedan rödmarkerat de bestämmelser som jag till en början utgick från att jag skulle följa.

Exempel på punkter från detaljplanebestämmelserna relevanta för projektets gestaltning:

- Hus får endast uppföras fristående
- Högst 1/6 av tomten får bebyggas
- Endast en huvudbyggnad jämte gårdsbyggnader får uppföras
- Huvudbyggnaden får uppta maximalt 125 m² och övriga gårdsbyggnader maximalt 50 m² vardera.
- Inom området får endast hus uppföras om 1 våning
- Byggnadshöjden får inte överstiga 4,5 m
- Ytterväggar ska utföras med utåt synligt byggnadsmaterial i trä
- Tak får ha högst 30°lutning
- Yttertak ska beläggas med oglaserat rött tegel
- Byggnaderna tillsammans får inte innehålla fler än två bostadslägenheter

FÖRSLAG TILL BYGGNADSPÅN FÖR DEL AV ALVIKS BY I
SILJANSNÄS SOCKEN, LEKSANDS KOMMUN, KOPPARBERGS LÄN

LEKSAND I SEPTEMBER 1975

ANNA-KARIN STRAND
ARKITEKT

BETECKNINGAR

GRUNDKARTAN

	FASTIGHETSGRÄNS		STIG
	BYGGNADER		DIKE
	VÄG		ANNAN VEGETATIONSGRÄNS
	SLÄTT		ÅNG
	BÄCK		BARRSKOG
	ÅKERKANT		
	ÅKER		
	LÖVSKOG		
	STAKET		
	BRUNN		
	ELEKTRISK HÖOSPÄNNINGSLEDNING		
	STOLPE		
	NIVÅKURVOR		
	FORN LÄMNING		
	POLYGONPUNKT		
	RUTNÄTSPUNKT		
	V00 FASTIGHETS BETECKNING		

BYGGNADSPÅNEKARTAN

A. GRÄNSBETECKNINGAR

	BYGGNADSPÅNEGRÄNS
	BYGGNADSMARKS ELLER ANNAN OMRÅDESGRÄNS
	BESTÄMMELESGRÄNS
	GRÄNSLINJER EJ AVSEDDA ATT FASTSTÄLLAS

B. OMRÅDESBETECKNINGAR

	ALLMÄN PLATS
	VÅGMARK
	PARK ELLER PLANTERING
	BYGGNADSMARK
	OMRÅDE FÖR BOSTADSÄNDAMÅL, FRISTÄENDE HUS
	SPECIALOMRÅDEN
	TRANSFORMATORSTATION
	UPPLAGSPLATS FÖR BÅTAR
	VATTENOMRÅDE
	VATTENOMRÅDE SOM FÅR ÖVERBYGGAS

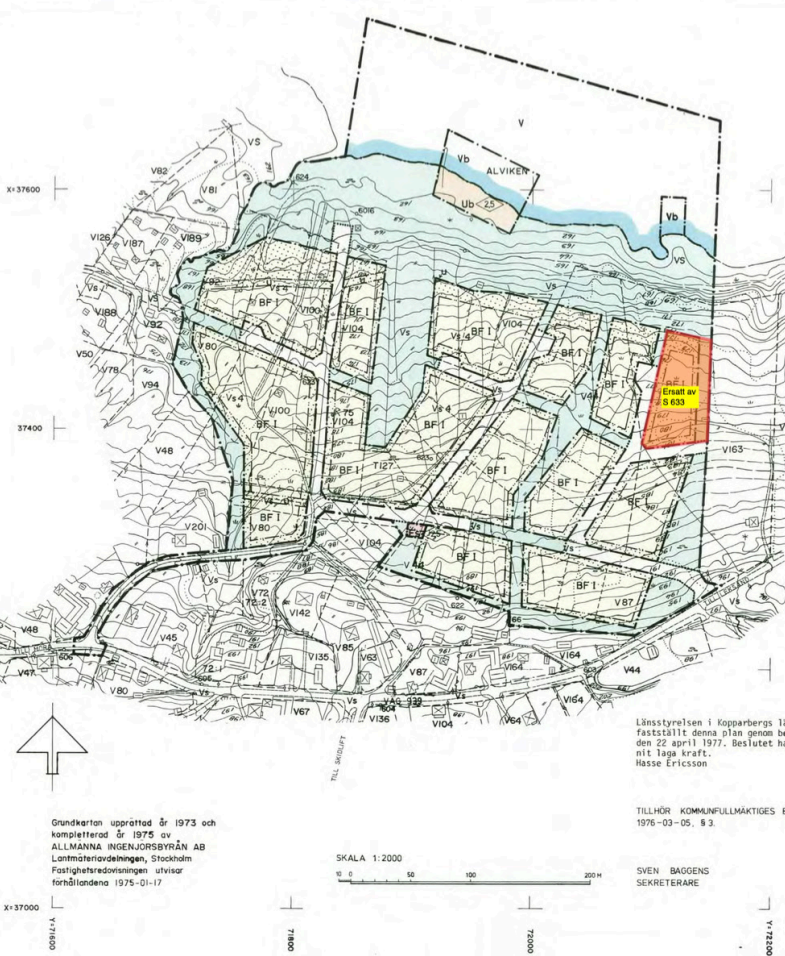
C. ÖVRIGA BETECKNINGAR

	MARK SOM ICKE FÅR BEBYGGAS
	MARK TILLGÄNGLIG FÖR UNDERJORDISKA LEDNINGAR
	ANTAL VÅNINGAR
	BYGGNADSHÖJD

Länstyrelsen i Kopparbergs län har fastställt denna plan genom beslut den 22 april 1977. Beslutet har vunnit laga kraft.
Hasse Ericsson

TILLHÖR KOMMUNFULLMÄKTIGES BESLUT
1976-03-05. § 3.

SVEN BAGGENS
SEKRETERÄRE

Grundkartan upprättad år 1973 och kompletterad år 1975 av ALLMÄNNA INGENJÖRSBYRÅN AB Lantmäteriovetningen, Stockholm Fastighetsredovisningen utvisar förändringarna 1975-01-17

SKALA 1:2000
0 50 100 200 M

8.11.77

Fig. 9. Stadsbyggnadskontoret. Leksands Kommun. Detaljplan för del av Alviks by. Ej i skala.

5.

Bygga nytt i kulturhistorisk miljö

En välbevarad bebyggelse i många äldre byar i Dalarna gör att arkitekturen på dessa platser, såsom i Alvik, bär på en historia med många lokala, karaktäristiska drag som jag på olika sätt kan förhålla mig till.

Som arkitekter arbetar vi alltid i olika kontexter. När vi adderar något till en plats måste vi ta ställning till det som redan finns och till hurvida det befintliga kan eller ska påverka gestaltningen av det vi tillför. Av olika skäl väljer man kanske att bryta från omgivningen eller att knyta an till den, att i gestaltningen sticka ut eller passa in i olika grad. I Dalarna finns till stor del en redan utstakad väg att gå - den försiktiga. I och med de många bevarandevärda miljöer som finns här och deras rika kulturhistoriska värden anses det viktigt att det som tillförs inte frånskiljer sig det föregångna och tycks vara för annorlunda. Ny bebyggelse bör därför i sin gestaltning samverka med det befintliga för att bidra till att upplevelsen av en sammanhållen bymiljö bibehålls.

5.1. Förhållningssätt

Bygga varsamt

I guiden "Bygga Varsamt", publicerad av Dalarnas Museum i samarbete med Länsstyrelsen i Dalarna och flertalet kommuner i länet, behandlas allt ifrån den befintliga arkitekturens karaktär till vad man bör tänka på när man själv ändrar om, bygger till eller bygger nytt i denna miljö. Guiden innehåller därför förhållandevis nyttig information för gemene man att både förstå varför arkitekturen här ser ut som den gör och tillhandahålla mer specifika anvisningar och rekommendationer vid byggnation. Det kan exempelvis vara vilka lokala karaktäristiska uttryck och detaljutformningar som man bör ta i beaktning.

Guiden gör mig därför nyfiken på att utforska hur, var och om det är möjligt att göra avsteg? Hur kan jag gestalta ett nybygge som både tar hänsyn till omgivningen och allt vad det innebär samt tillåts vara något nytänkande? Går det på en plats som denna? Vad känns som måsten och var kan jag våga testa något

annat? Hur kan jag välja att förhålla mig till det befintliga? För att i min skissprocess kunna resonera kring min frågeställning om på vilka sätt jag kan eller bör förhålla mig till den befintliga arkitekturen ämnar jag i detta kapitel resonera kring de förhållningssätt jag upplever är relevanta för projektet. Dessa baseras på min föregående bakgrundsstudie, platsanalys samt de material jag studerat från kommun och landsting gällande nybygge i Övre Dalarna.

Jag har i och med det skapat och utgått från fem olika men också sammanhängande kategorier vad gäller mina förhållningssätt, dessa är: *Innehåll & funktion, Form, placering & det traditionella byggnadsskicket, Byggnadsteknik, Materialitet*, samt *Uttryck & detaljutformning*. Till sist har jag även sett till de kulturvärden som miljön har.

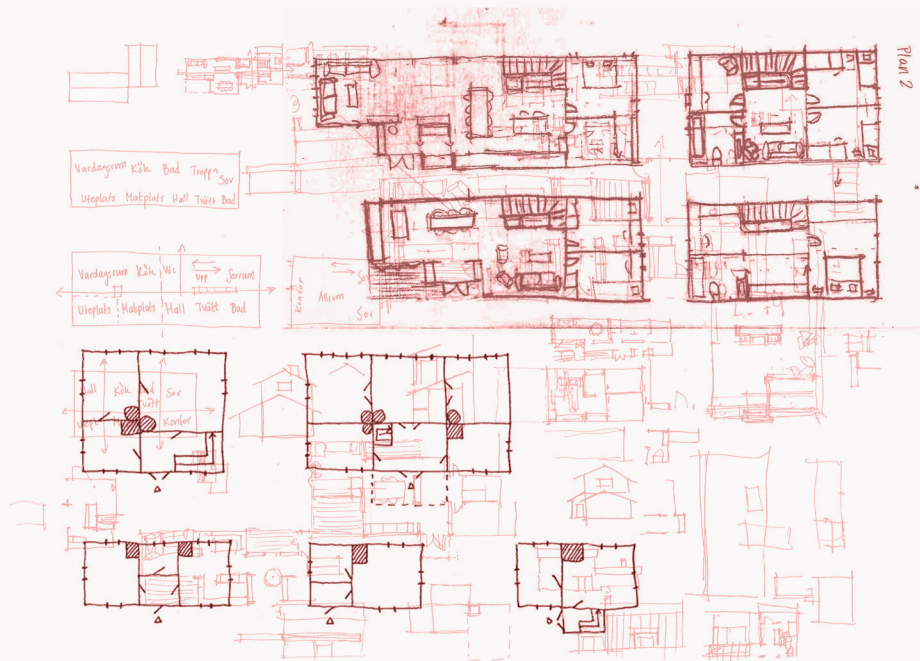
1 / Innehåll & funktion

I grunden till att bygga något nytt finns ofta, eller i stort sett alltid, ett behov. Ett behov av någonstans att äta och sova, ett behov av en plats att arbeta, förvara eller kanske bara vara på, skyddad av väder och vind. Vilka behov som finns beror på vem eller vilka som ska bruka byggnaden och kan såklart ändras över tid. Större förändringar i samhället bidrar till vardagliga förändringar för både grupp och individ, inte minst kan vi se det i och med den pågående pandemin. Att förutspå vilka behov som kommer att finnas i framtiden kan vara svårt, till exempel visste vi inte för två år sedan att de flesta skulle vara i behov av ett hemmakontor.

Historiskt så var byggnaderna här utformade efter deras specifika funktion och ofta även placerade därefter. När månghussystemets alla byggnader inte längre behövdes utvecklades nya alternativ, så som ladugården och när jordbruksverksamhet inte längre bedrevs på gårdarna ploppade fritidshus och carports upp. Både det sociala och det vardagliga livet i byarna har förändrats med tiden och i samband med det har nya behov uppstått vilket inneburit att äldre byggnaders innehåll och funktion till viss del daterats. Nya funktioner kan då ha fått ta plats innanför samma gamla väggar, lanthandel blir bostad, lada loppmarknad, gammalt härbre nytt gästhus. Detta är självklart en positiv aspekt i bevarandevärda miljöer som detta, när äldre hus och byggnader kan anpassas efter dagens behov. Men hur förhåller man sig till de gamla byggnadstyperna vid nybyggnation?

Förr i tiden ägde vi sannolikt inte mer än det vi behövde och använde och det gjorde också att vi inte behövde bo speciellt stort, man hade en farstu för att behålla värmen, en kammare för att sova och ett rum med spis för att laga mat vilket även fungerade som allrum. Men i och med dagens konsumtionsamhälle har behoven i bostaden också förändrats, vilket förmodligen lett till att vi har ett behov av att bo större. Mer kläder innebär större garderob, nya matvanor innebär fler köksmaskiner. Jag tror dock att vi i framtiden, för att leva mer hållbart, kommer att behöva se över våra behov, ändra på våra vanor och således även behöva bo mindre igen. Det är egentligen inget nytt att vi bör försöka dela på mer och göra de kvadratmeter som behövs så pass användbara och väl utnyttjade som möjligt. Att kunna flytta till mindre eller större eller att ha en flexibel bostad när ens familj krymper eller växer tror jag också är en viktig faktor i detta. I och med det fick jag upp intresset för generationsboenden men framförallt idén att kunna byta bostad inom samma fastighet för att således kunna tillgodose förändrade behov över tid.

De nya bostädernas gestaltning bör därför förhålla sig till dagens och till viss del framtidens behov av ett visst innehåll och funktion. Det innebär att jag inte utgått från några traditionella hustyper och i och med tänkt att de nya byggnaderna på olika sätt kommer att skilja sig från en äldre bebyggelse vad gäller planens utformning och husens rumsliga innehåll.

Kollage "planer då och nu"

2 / Form, placering & det traditionella byggnadsskicket

Ett områdes traditionella byggnadsskick är något av en samling av lokala karaktäristiska drag och gemensamma nämnare i den befintliga bebyggelsen, framförallt i form av placering och utformning. Att förhålla sig till det traditionella byggnadsskicket i Dalarna innebär därför mer övergripande att se till de gårds- och hustyper som finns vilka kan vara viktiga för helhetsupplevelsen av bebyggelsen. Det innebär också att förhålla sig till en viss skala och relation byggnadskroppar emellan. Karaktärer som finns i byn tycks ofta försöka uppehållas när det byggs nytt men trots det har husens form och placering till viss del också förändrats över tid. Till exempel har husen flyttat längre in från tomtgräns och gårdarna har blivit glesare. Behov av garage och friggebodar har också påverkat placering av bostadshus och deras entréer.

Trots diverse förändringar finns också tydliga förhållanden mellan nyare byggnation och den äldre bebyggelsen, såsom småskaliga rektangulära huskroppar, mindre fönsterpartier, brokvistar och relativt flacka, röda sadeltak. Istället för få, spridda och stora hus är det många små byggnader som följer landskapets topografi och skapar en naturlig upplevelse och småskalighet som värderas högt.

Vad gäller form och placering av de byggnader jag väljer att tillföra på platsen i mitt förslag behöver jag ta hänsyn till fler faktorer än enbart det traditionella byggnadsskicket och markförhållandena. Bland annat behöver jag

också ta ställning till parkering, tillgänglighet och utemiljö som enligt programmet bör innehålla både gemensamma och privata ytor för de olika bostäderna. Något vi förmodligen värderar väldigt högt idag är väderstrecken vad gäller solinstrålning och utsikt, något som framförallt påverkar husens placering. Jag vill gärna att mina byggnader inspireras av den småskalighet som är karaktäristisk för området samt utforskar möjligheten att skapa en mer sluten gård, likt de äldre gårdarna med ett mer privat gårdsrum. Detta för att jag tycker det finns fina kvalitéer i den kringbyggda gården så som de rum som bildas byggnaderna emellan, och det gemensamma gårdsrummet som kan ge en känsla av en intimare, omsluten miljö.

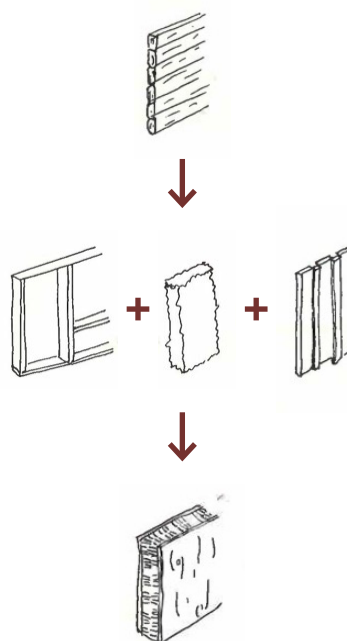
3 / Byggnadsteknik

Att förhålla sig till en traditionell byggnadsteknik kan bland annat innebära att se till bebyggelsens konstruktion och materialitet. Nya konstruktionstekniska kunskaper gör att vi hela tiden utvecklar sätten vi bygger på. Betong och limträ har exempelvis möjliggjort för platta på mark och hus med större spännvidder, vilket också förändrar byggnadernas möjliga utformning. Den svenska traditionen att bygga i timmer innebar vissa måttrestriktioner, i och med stammarnas storlek och längd, vilket gjorde att husen ofta uppfördes i liknande, förutbestämda dimensioner. De breda stockarna fungerade praktiskt nog som både som klimatskärm, isolering och bärande stomme och husen kunde lätt monteras ned och upp igen på ett nytt ställe samt byta ut stockar som utsatts för röta. En fin aspekt med de äldre timmerhusen tycker jag är just deras konstruktion som i mångt och mycket ligger till grund för deras uttryck. Det är ofta möjligt att läsa av det bärande systemet i synliga takåsar och staplade stockar som möts i kreativa knutkonstruktioner. Det skapar en förståelse för hur byggnaden är uppbyggd och den kan på så sätt också förmedla en historia och hantverkskvalité.

Den traditionella timmerstommen blev sedan ersatt av den numera vanligt förekommande träregelstommen där fasaden också behöver en yttre beklädnad. Idag ställer vi höga krav på våra bostäder vad gäller energieffektivitet och inomhusklimat vilket

innebär att äldre bebyggelse, såsom gamla timmerstugor, ofta behöver tilläggsisoleras för att nå upp till dessa krav.

I mitt arbete vill jag gärna låta mig inspireras av timmerhusen och deras konstruktion men istället arbeta med en annan typ av massiv trästomme som har ytterligare isolerande egenskaper, s.k. Isotimber. Jag har också tänkt att husens konstruktion ska bestå av åsar eller nockbalk med taksparrar eller bjälkar som kan vara synliga, för att skapa en koppling till en traditionell konstruktionsteknik.

4 / Materialitet

De vidsträckta skogarna med deras råvara gör att användningen av trä är något av en självklarhet i husbyggandet i Dalarna och har varit det i Sverige under lång tid. Att använda sig av den närliggande naturens resurser är något vi människor länge har gjort men i och med ett allt mer industrialiserat byggande har vi också utvecklat nya material som i olika utsträckning påverkat utformningen av våra hus, så som plast och betong. I en del äldre ladugårdsbyggnader syns, som i bakgrundsstudien tidigare nämnt, både tegel och puts, samt på sina ställen idag också lättbetong. I det stora hela är trä dock det dominerande byggnadsmaterialet som används utvändigt likväl som invändigt och att inte använda sig av en träfasad i denna miljö känns väldigt främmande.

Att bygga i trä har många fördelar, allt ifrån att det är en förnyelsebar råvara som kan binda koldioxid till att lägre materialvikt än t.ex. stål och betong kan minska utsläpp i transport och byggande. En träkonstruktion kan också positivt påverka inomhusklimatet och forskning har också visat att vi mår bra av att bo i trähus (Svenselius 2017).

Utan att fundera särskilt länge kring mina materialval har jag därför utgått från att bygga i trä, inte bara för att det då går att använda sig av nationella och regionala produkter men också ur hållbarhetssynpunkt och för att knyta an till den lokala traditionen av träbyggande. Jag har också tänkt inkorporera element i tegel, till exempelvis murstock och golvbeläggning samt av konstruktionstekniska skäl även viss användning av betong och cellglas.

Kollage "skogen som råvara"

5 / Uttryck & detaljutformning

På ett sätt känns det som att det svåraste i mitt gestaltande arbete blir förhållandet till de karaktärsegna uttryck och den detaljutformning som finns hos de omkringliggande byggnaderna. Bl.a. är den röda falufärgen ständigt närvarande och likaså är de spröjsade, återhållsamma fönsterpartierna som återkommer på hus efter hus. Modernare brokvistar och pergolas med kanalplast och korrugerad plåt varvas med balusterdockor, blyspröjsade färgglada fönster och kronskorstenar. Olika element från olika tidsperioder kan ibland samsas på ett och samma ställe och det är svårt att avgöra vad som varit en tidstypisk trend eller är ett återkommande traditionellt uttryck. Ibland upplever jag att de nyare husen enbart har fått en röd fasad med vita knutar för att således passa in. Å ena sidan vill man gärna efterlikna den äldre bebyggelsen men å andra sidan inte skapa en pastisch.

Det var också en tid då rödfärgen ännu inte fanns och de gamla timmerhusen hade en helt annan, grå och avskalad karaktär. Dalaromantiken som utvecklades från den nationalromantiska stilen hade också väldigt säregna karaktäristiska uttryck kopplade till just den tidsperioden. Likaså 40-talets funktionalism hade sina tydliga drag vilket också placerar den arkitekturen i sin egen tid. När dalaromantiken fick ett uppsving på 60- och 70-talet skulle man därför kunna påstå att de nya husen kopierade vissa element från sina föregångare. Bör dessa element inte användas vid nybyggen på platsen idag?

Om jag nu ska rita något nytt, kan jag välja vilken "dalastil" jag vill inspireras av eller finns det några gemensamma detaljer som återfinns i byggnaderna över tid? Finns det någon detalj som anses viktigare än något annat? Är husets yttre uttryck det allra viktigaste eller är kvaliteten på materialen lika viktig? Bör större vikt ligga på de inre rumsliga kvalitéerna som kanske också är allt viktigare idag?

Jag vill gärna förhålla mig till befintliga uttryck och detaljer i den mån att jag kan inspireras av dem men inte nödvändigtvis efterlikna dem och således även förhålla mig till nutida arkitektur på något sätt. Jag vill gärna ta med mig en enkelhet, kvalité och ett avskalat uttryck som finns hos den äldre bebyggelsen för att försöka gestalta något som både relaterar till det befintliga men som också kan ha kopplingar till dagens arkitektur.

Kollage "den befintliga miljön"

Kulturmiljövärden

Landskapsbilden i Dalarna och runt Siljan innehåller både en väl bevarad äldre bebyggelse och en vacker natur som med sin egna karaktär och historia bidrar till platsens kulturmiljövärden. Roland Andersson, tidigare byggnadsantikvarie främst verksam vid Dalarnas museum, skriver att “man kan tala om ett *upplevelsevärde* stämningmässigt, estetiskt och funktionellt (Andersson 1989, s. 50).

En bymiljö eller bygd kan också innefatta ett visst *socialt värde* då man talar om dess sociala nätverk, utvecklingen av området, identifikation, samhörighet samt en kontakt och kontinuitet mellan olika generationers arbete (ibid.) Till detta sociala värde kan även kopplas ett *trivselvärde* och en kvalitetskänsla där de gamla husen kan ge “en levande känsla för bygdens kultur och förfädernas kunnande” (ibid.) Andersson menar att de gamla husen, till skillnad från nyproducerade prefabricerade hus bland annat har ett naturligt åldrande och

slitage som ger en mer mänsklig dimension åt boendet (ibid.). Den kontinuerligt framväxta bebyggelsemiljön med dess bibehållna bebyggelsemönster, landskap och säregna byggnadsskick har också ett *pedagogiskt värde*. I undervisning är det exempelvis användbart med studier av miljön historiskt, konsthistoriskt samt socialhistoriskt (ibid.). I och med det finns därför slutligen också ett *vetenskapligt värde* vad gäller timmerhusbyggnaderna och den byggnadstradition som finns i Sverige, vilken vi bidrar med till Europas gemensamma byggnadshistoria. Där spelar dalabyarnas bebyggelse en stor roll och detta är enligt Andersson en viktig faktor att beakta vid just nybygge i detta särpräglade landskap (ibid.). För mitt arbete anser jag därför att det kan vara viktigt se till dessa värden och kunna förstå varför det är så viktigt att ta hänsyn till kontexten och allt vad det innebär i just den här miljön.

Två äldre, karaktäristiska byggnader längs med bygatan med det öppna odlingslandskapet i bakgrunden.

5.2. Program

Bostadens brukare

En viktig utgångspunkt i min gestaltning är byggnadens program. Vilka kommer att vara bostadens eller bostädernas brukare och vilka rumsliga krav eller behov innebär det?

Flest hushåll i kommunen bestod år 2020 av sammanboende med barn 0-24 år (5622 st) och strax därefter sammanboende utan barn (4168 st) och sedan ensamstående utan barn (2968st. (SCB). Av de sistnämnda är flest i åldrarna 65-84 år, förmodligen majoriteten i pension.

Ett generationsboende innebär att flera generationer inom samma släkt eller familj delar hus eller fastighet tillsammans, oftast med egna hushåll eller bostäder. Exempelvis kan det då vara vanligt att som förälder även ha sina egna föräldrar boende på samma plats. Att familj och släkt bodde tillsammans var vanligare förr i tiden men idag är det inte längre lika vanligt förekommande. Att man i Sverige bor tillsammans med och eventuellt rår om sina

äldre föräldrar är förmodligen inte lika vanligt som i till exempel andra delar av Europa.

Ibland bor äldre par kvar i stora hus ute på landsbygden och delar av huset kanske bara kommer till användning när övrig släkt och familj kommer på besök. Jag ville därför gärna utforma ett program som utgår från att samma släkt bor i en enskild friliggande bostäder inom en gemensam fastighet. Utöver att bostäderna kan fungera som generationsboende och bytas mellan de olika familjerna kan de även var för sig hyras ut till utomstående. De kan även till möbleras på olika sätt för att byta ut rum när nya behov uppstår. Programmet innehåller därför *tre olika bostäder* ämnade för olika typer av familjeformationer. På den gemensamma gården ska även finnas *plats för parkering under tak, förråd, avfallshantering och bastu.*

Programbeskrivning

/ Byggnad

1 rok (ett plan)

Pentrykök
Badrum inkl. dusch
Sovrum med förvaring
Vardagsrum med matplats
Hall inkl. förvaring
Uteplats

*Minsta totala m² exkl. uteplats:
25 m²*

/ Brukare

Singelkushåll, 1 person

Ex.
Ungdomsbostad / 1 person
Ensamstående / 1 person
Kontor
Gästhus

3 rok (ett plan)

Kök
Badrum inkl. tvättmöjlighet
Sovrum med förvaring
Kontor/gästrum
Vardagsrum inkl. öppen spis
Matplats
Hall inkl. förvaring
Uteplats

*Minsta totala m² exkl. uteplats:
60 m²*

Mindre familjekushåll, 2-3 personer

Ex.
Sammanboende / 2 personer
Sammanboende / 3 pers. varav 1 barn
Ensamstående / 3 pers. varav 2 barn
Ensamstående / 2 pers. varav 1 barn

5 rok (två plan)

Kök inkl. matplats
2-3 badrum
1 större sovrumsrum
2 mindre sovrumsrum
Allrum/extra sovrumsrum
Arbetsmöjlighet i något rum
Vardagsrum inkl. öppen spis
Tvättstuga/teknik
Hall inkl. förvaring
Uteplats

*Minsta totala m² exkl. uteplats:
130 m²*

Större familjekushåll, 4-5 personer

Ex.
Sammanboende / 4 pers. varav 2 barn
Sammanboende / 5 pers varav 3 barn
Ensamstående / 4 pers varav 3 barn

5.3. Process

Gestaltningsprinciper

Tidigt i gestaltningsprocessen valde jag att arbeta utifrån ett antal principer som jag utifrån min tidigare undersökning ansåg vara viktiga grundpelare i utformningen, dessa var:

Kringbyggd gård

Trots att det inte finns många äldre, kringbyggda gårdar kvar i byn ville jag på något sätt återinföra en kringbyggd gårdsform här en bit ner från bygatan. Jag utgick ifrån husen skulle gruppera sig på ett sätt som skapade ett något mer slutet gårdsmiljö men samtidigt kunna vara delvis öppen för att ta tillvara på eventuell utsikt och också tillåta mer privata gårdsutrymmen för de olika bostäderna.

Tre huvudvolymmer

Jag hade idén om att varje bostad också skulle få vara i sitt eget friliggande hus, men skissade också på alternativ där husen var sammanlänkade och exempelvis delade en vägg. Garage eller carport kunde inrymmas tillsammans med t.ex. en bostad men i det stora hela utgick jag från att det skulle bli tre separata huvudvolymmer på tomten. Detta skulle även bidra till upplevelsen av småskalighet.

Rektangulär form & räta vinklar

Detta för att följa omgivningens formspråk men däremot tillåtas vara lite mer fri i byggnadernas dimensioner. Jag ville i och med det gärna inspireras av de mer långsmala ladorna längre upp i byn, istället för de något bredare stugorna och således kunna placera rum i fil utan att husen skulle upplevas som alltför långa och avvikande.

Sadeltak

Sadeltaksformen kändes tidigt också som en viktig utgångspunkt i mitt gestaltande och trots att jag funderade kring eventuellt pulpettak på delar av gården valde jag att husen skulle förhålla sig till traditionella takformen. I och med det valde jag också att hålla mig inom ramen för de mest förekommande takvinklarna, d.v.s. ca 14-30°.

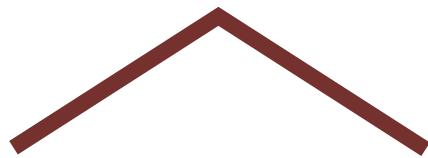
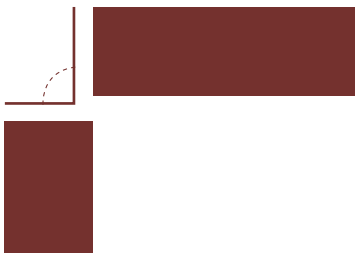
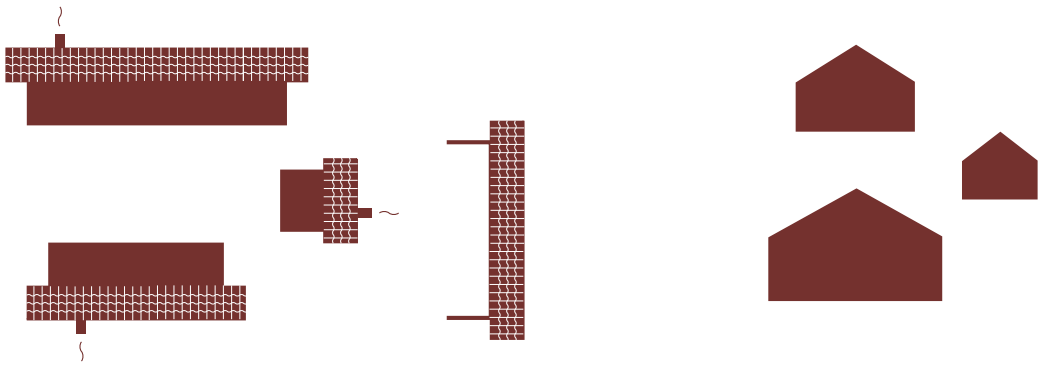

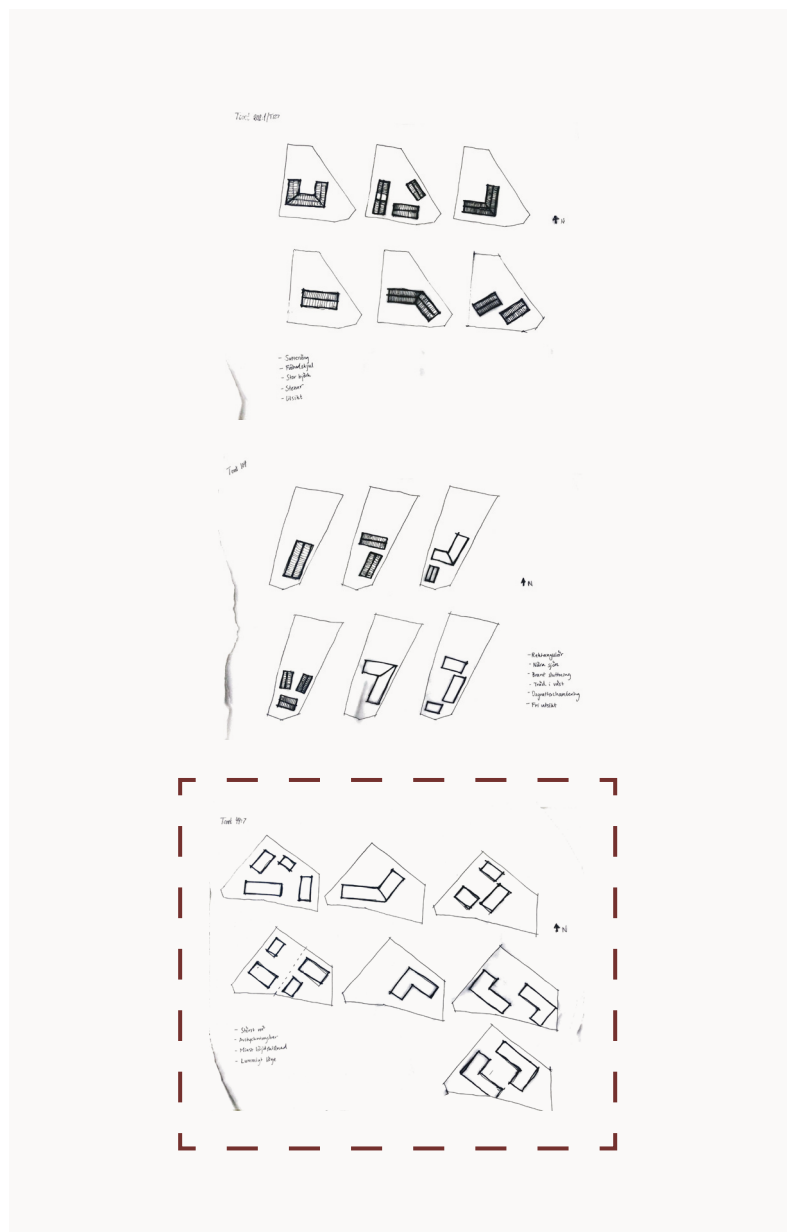
Illustration gestaltungsprinciper

Skissprocess, volym- & fasadstudier

Som jag nämnde i min introduktion så började jag arbetet med att välja mellan tre olika tomter vilka låg på i stort sett samma plats bara ett stenkast ifrån varandra. Den tomten jag tillslut valde var egentligen den tomt jag från början hade tänkt att jag inte skulle rita på. Men när jag efter en kort tids skissande insåg att just den tomten hade bäst förutsättningar för mitt koncept, d.v.s. flera hushåll och byggnader på samma fastighet/tomt, så blev det självklart att det skulle bli den.

Jag började sedan min skissprocess med att rita mycket i plan och därmed hur volymerna på ett övergripande sätt kunde vara placerade för att olika rumsligheter skulle uppstå mellan dem. Främst funderade jag då kring byggnadskropparnas förhållande till varandra, hur de kunde de vara vinklade mot varandra men också ut mot angränsande gata och tomtgräns? Tidigt i processen valde jag att göra en skissmodell för att lättare kunna studera volymerna och snabbt testa många olika förslag på placering.

Valet gick på den största av de tre tomterna, bland annat på grund av avstyckningsmöjlighet, dess något lummiga läge samt att den hade minst höjdskillnad att jobba med, vilket jag såg som en fördel vad gällde tillgänglighet.

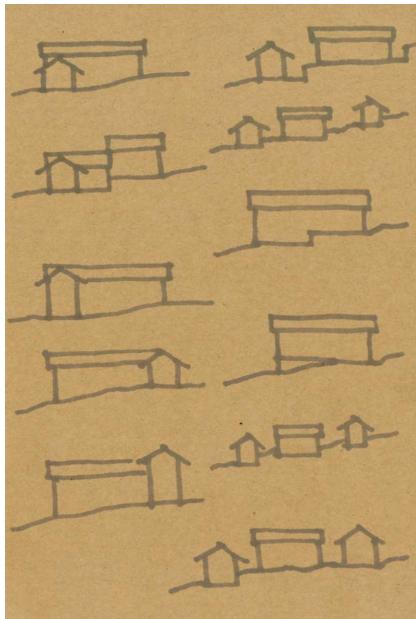
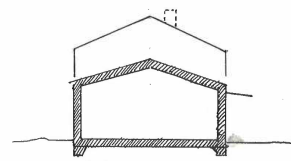
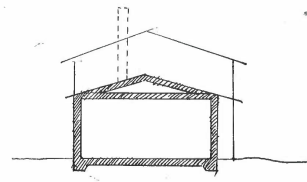

I början av processen arbetade jag med en skissmodell för att testa olika placeringar på tomten. Volymerna bestod av olika storlekar på hus (ca 25-190 m²) med 1 till 1 1/2 våningsplan. Jag undersökte i modellen också alternativ för placering av parkering, förhållande till väg och tomtgräns samt gårdsrummets utformning.

*Skissmodell
1:200*

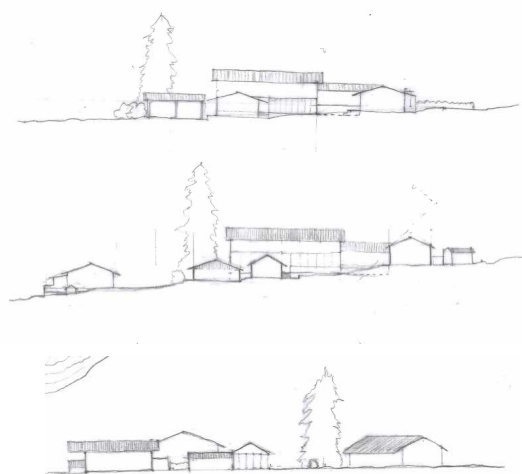
Sluttningen och tomtens lutning på ca 4 meter gjorde att jag behövde arbeta med nivåskillnader. Jag skissade därför på mer övergripande principiella lösningar på hur husen skulle kunna möta den sluttande marken. Det vanligaste i omgivningen var att husen placerades efter markens lutning och därför delades ofta både tak, vägg och sockel in i flera delar, vilket också bidrog ytterligare till småskaligheten. Jag ville gärna behålla taket enhetligt men skissade också på hur det skulle vara att dela upp huset i en högre och en lägre del. Jag utgick från att jag inte skulle markplanera och att de olika byggnaderna därför skulle få en naturlig höjdskillnad mellan varandra.

Skiss på indelning av ett hus i en högre och en lägre del (ovan). Tidiga skisser på volymernas möte med sluttningen (nedan vänster). Skissmodell över topografin och sjön med tomten markerad (nedan höger).

Utifrån mina volymstudier valde jag ut ett par alternativ som jag återgick till att rita upp i plan men denna gången något mer detaljerat. Jag skissade även i sektion för att se hur volymerna landade i landskapet och topografin. Jag började fundera kring och skissa mer på hur själva gården skulle kunna ta form och ställde mig frågor som var någonstans man skulle vilja vara? Var blir gemensamma respektive privata utrymmen på gården? Var är mina entréer, till gården och till husen? Var kommer man in på gården efter man parkerat och vad möts man av då? Vilka gränser finns? Skulle det vara staket eller häck runt tomten? och så vidare.

Jag hade väldigt svårt att bestämma mig för vilket alternativ av de tre jag hade valt som jag ansåg vara bäst. Jag hamnade tillslut med två olika alternativ vilka båda hade sina för- och nackdelar. Trots att väderstreck, (och således placering av uteplatserna, rum med utsikt mot vatten etc.) var en väldigt viktig och avgörande faktor arbetade jag med två alternativ parallellt under en väldigt lång tid.

Sektionsskisser

I ett alternativ låg det stora huset vertikalt på tomten med ena långsidan vänd nordväst mot en relativt öppen innergård. Parkeringen var uppdelad i två carports och lagd mot Ångestäktsvägen i söder. Huset med 3 rum och kök fick här en mer privat sydväst trädgård medan det stora huset fick ha sin uteplats på den mer gemensamma gården. Den minsta bostaden, 1 rummaren, skymde till viss del utsikten mot vattnet.

I ett annat alternativ låg det stora huset istället horisontellt placerat med ena långsidan mot en mer sluten gemensam trädgård i sydväst. Parkering samlades under ett tak på den sydöstra sidan likt alternativet ovan. Här fick 1 rummaren syd-väst vänd trädgård medan de två större husen fick sämre möjlighet för uteplats i soligt läge med utsikt.

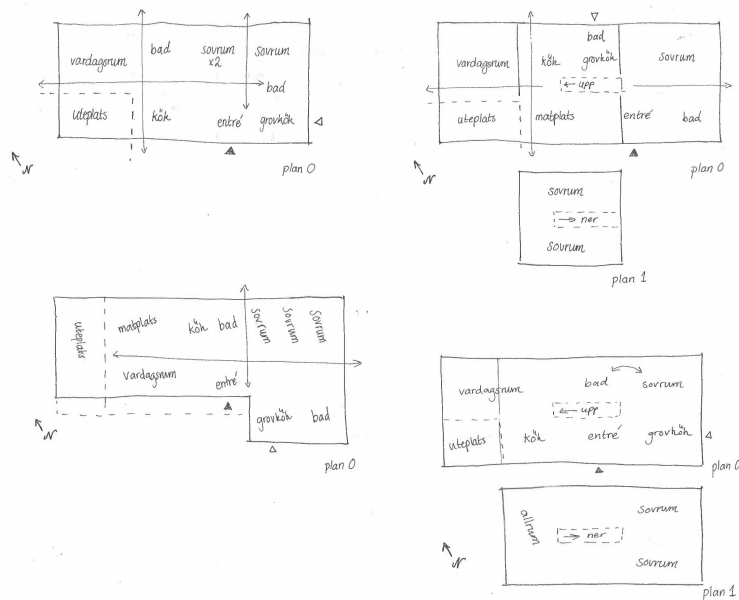

I ett tredje alternativ placerades parkering istället från Notskålsvägen på norrsidan. Det stora huset fick ett knyck och ramade in ett slutet gårdsrum även här. 3 rummaren fick tillbaka sin placering med större trädgård och 1 rummaren fick istället ligga vertikalt med långsidan mot vägen.

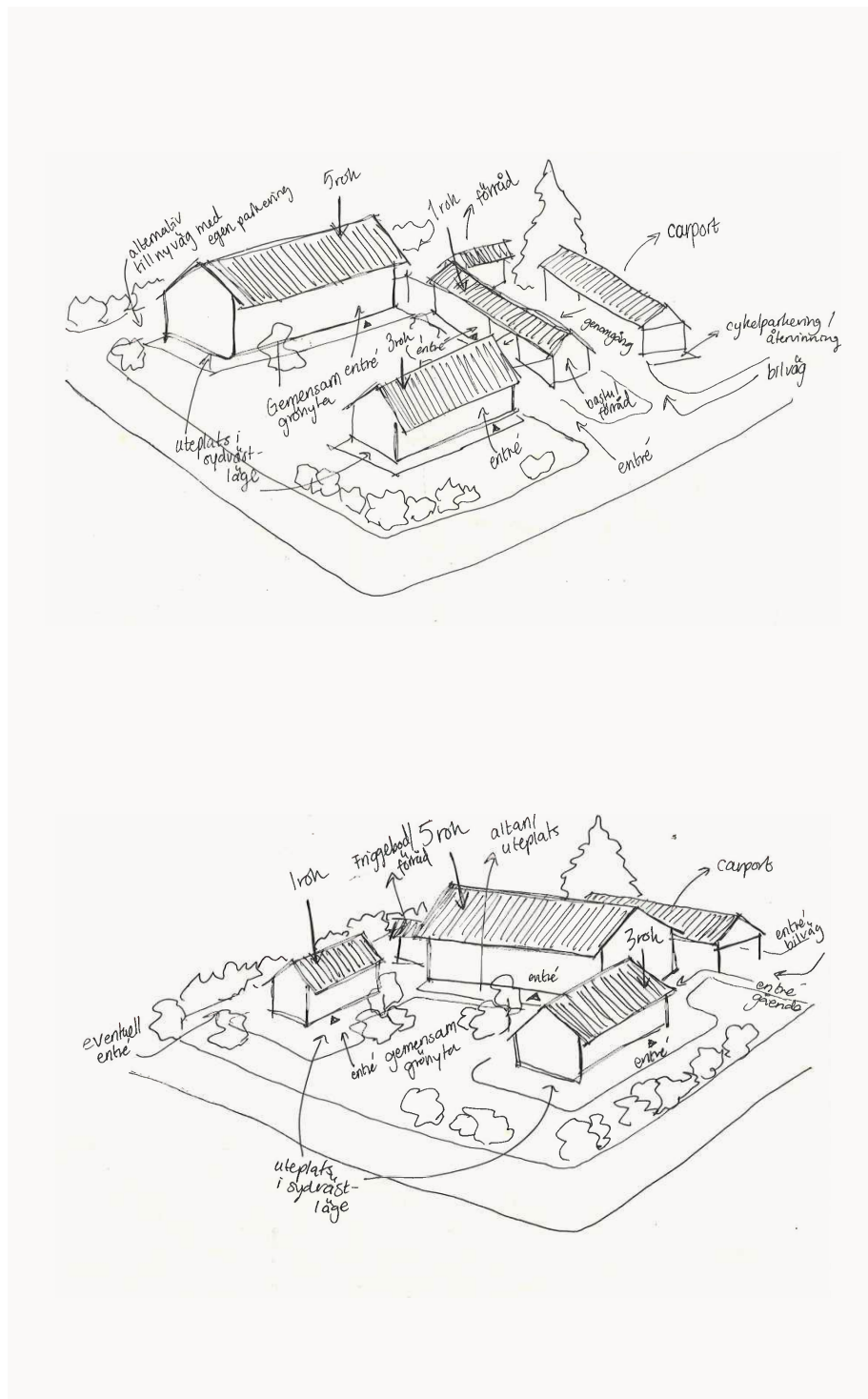

Trots att jag fortfarande inte var övertygad om husens placering, ifall det stora huset skulle ligga vertikalt längs med slutningen eller horisontellt i nedre delen av tomten, var jag tvungen att ta ett beslut. Jag skissade innan beslutet också på mängder av planlösningar. Kanske kunde den interiöra utformningen hjälpa mig att bestämma åt vilket håll husen låg bäst?

Dessvärre kom jag inte närmare ett beslut genom att jobba inifrån och ut utan blev snarare mer osäker. Båda alternativen hade planer som fungerade på sina sätt och därför försökte jag istället fråga mig vad jag värderade högst och vilket alternativ som tillgodosåg det bäst. Jag bestämde mig sedan för en placering av husen där det största huset med 5 rum och kök låg i den nedre delen av tomten med ena långsidan mot gården i syd-väst.

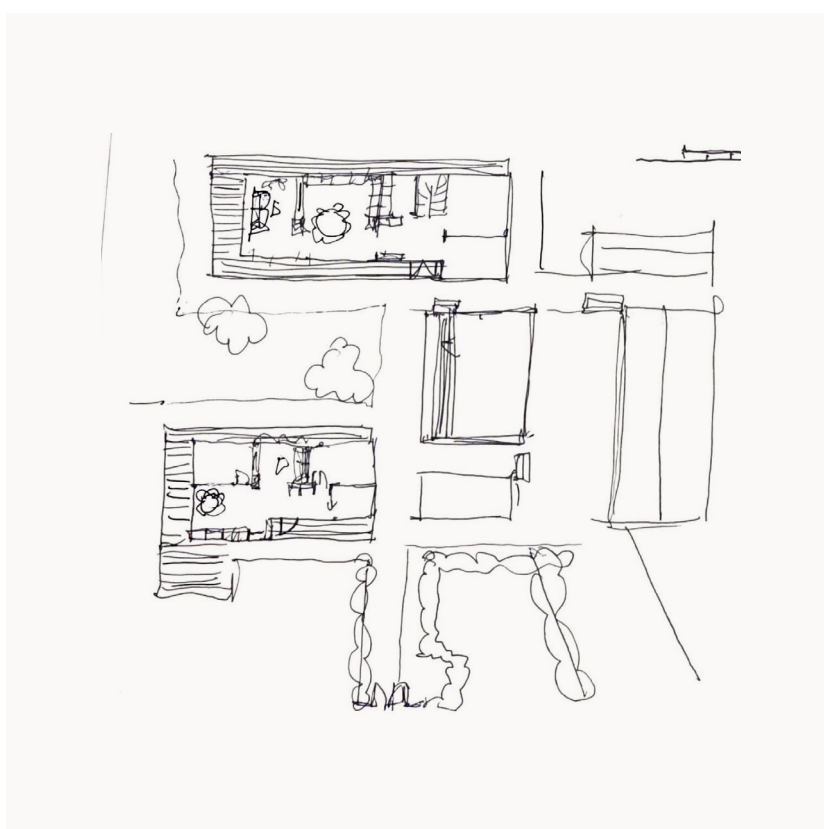

Tidiga planskisser

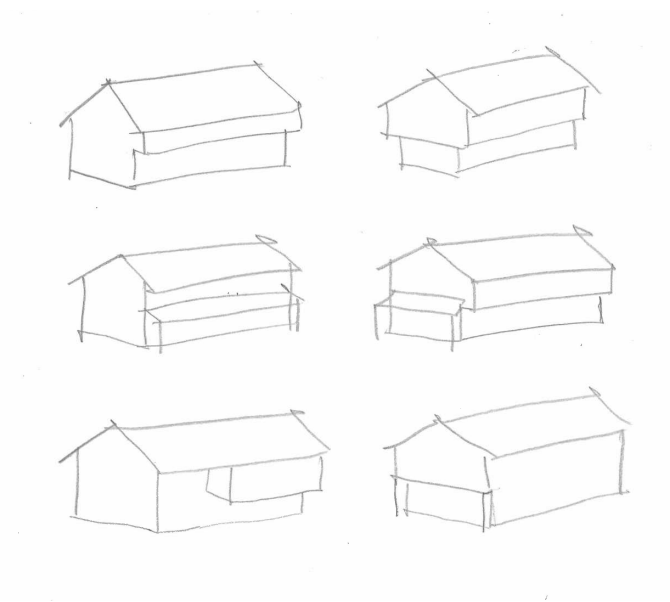
Skisser på de två alternativ jag slutligen valde mellan

Jag prioriterade uteplatser i syd-väst för de två större husen vilket gjorde att alternativet ovan fungerade bäst. Carporten lades mot Ängstäcksvägen i söder vilket också skapade fri sikt för alla hus mot sjön. Det minsta huset, 1 rummaren, kunde dela tak med eventuell bastu eller förråd och alla husen fick en långsida mot en halvöppen gemensam och solig trädgård.

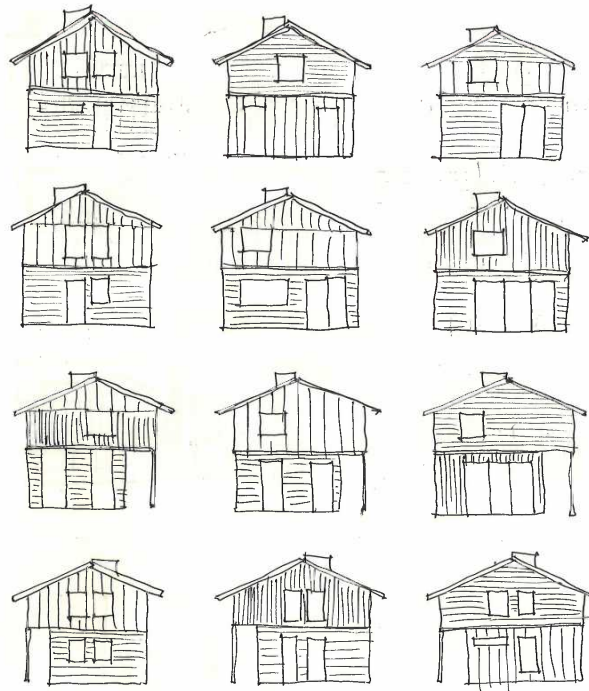

Gårdsskiss

Ett överhäng, likt det på bilden till vänster, var något jag gärna ville arbeta med i min gestaltning. Det är bland annat något som går att se på gamla härbren i byn samt på flera dalaromantiska hus. Jag inspirerades också av timrade gavlar klädda i både stående och liggande panel vilket skapade spännande kontraster mellan det horisontella och vertikala, något jag gärna ville utforska vidare i mitt eget fasaduttryck. Jag tyckte också det var fint med hus som målats helt och hållet i samma kulör, där både fönster- och dörrfoder, knutar och karmar låtits måla röda. Ovan är en skiss på hur olika partier av fasaden kan sticka ut på olika sätt.

Volym-skisser & två foton på två hus i byn som jag inspirerats av

*Olika skisser på hur fasadpanelen skulle kunna se ut.
Hur upplevs fasaden med stående respektive liggande panel på olika sätt?*

För att studera fasaduttrycket närmare gjorde jag modeller i skala 1:50 för tre olika alternativ på den dåvarande västfasaden på det stora bostadshuset. Jag kom fram till att jag ville förstärka det horisontella i det övre planet och överhänget för att sedan jobba med en vertikalitet på entréplanet.

*Skissmodeller fasad
1:50*

6.

Den samtida dalagården

*Visualisering
Exteriör gårdsrum*

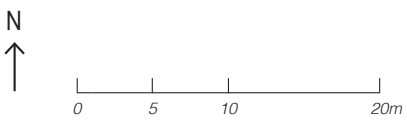
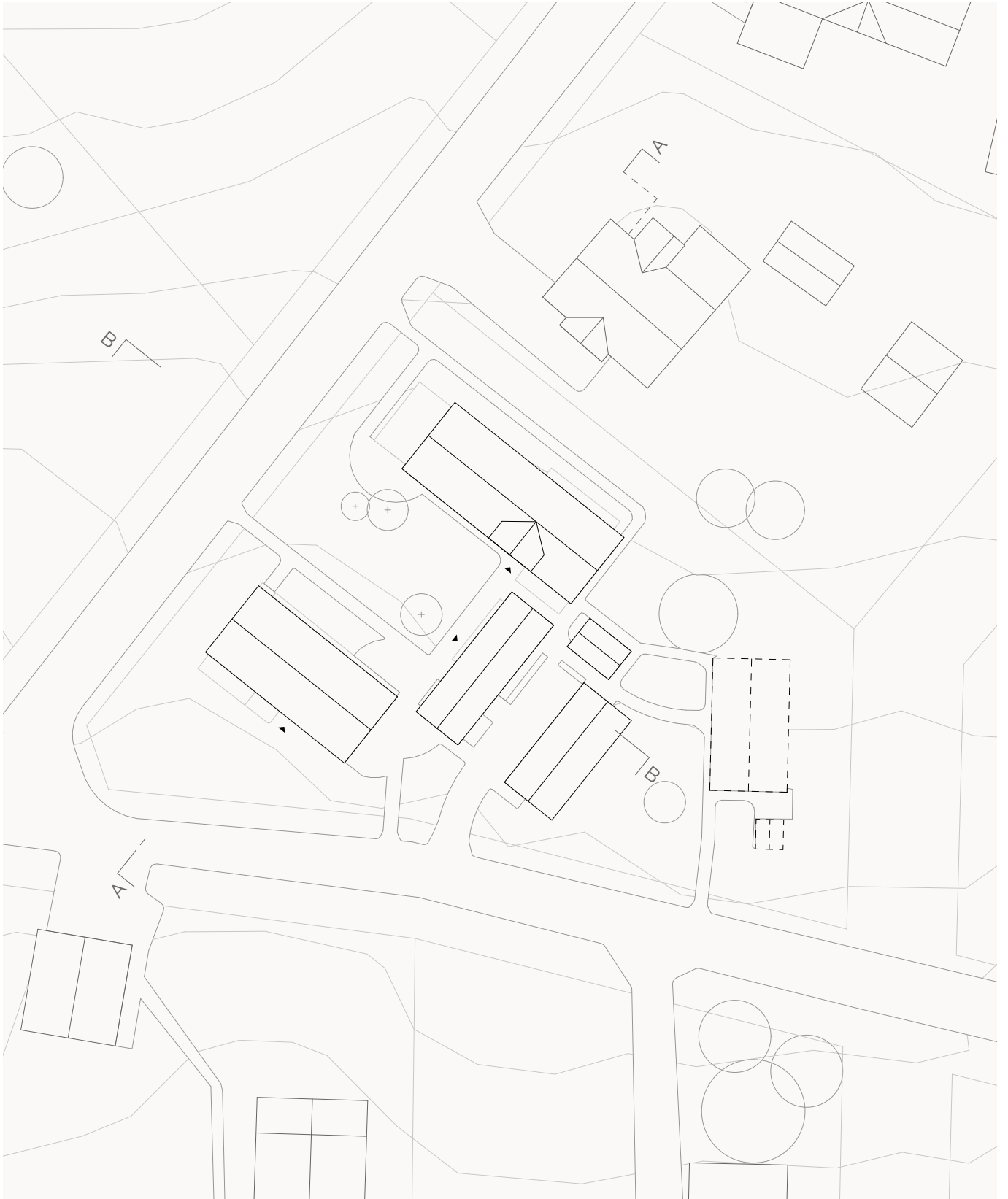
Situationsplan
1:2000

Gestaltningförslaget består av tre möjliga permanentbostäder. Den ursprungliga idén och programmet innebär att bostäderna tillsammans kan fungera som ett generationsboende där fastigheten ägs av en och samma släkt och där varje familj har sin egen bostad på gården. Husen fungerar således som enskilda enheter och kan därför också hyras ut vid behov. Huskropparna är placerade runt en kvadratisk, delvis öppen, gemensam trädgård och delar på förrådsutrymme, carport samt en gemensam bastu som vid behov kan bytas ut till att bli gemensam tvättstuga eller ytterligare förrådsutrymme.

Volymerna ligger placerade på olika nivåer i den naturliga sluttningen och mellan dem finns gångstigar i hårt packat grus som leder en från parkering och omkringliggande vägar in på gården och fram till de olika bostädernas entréer.

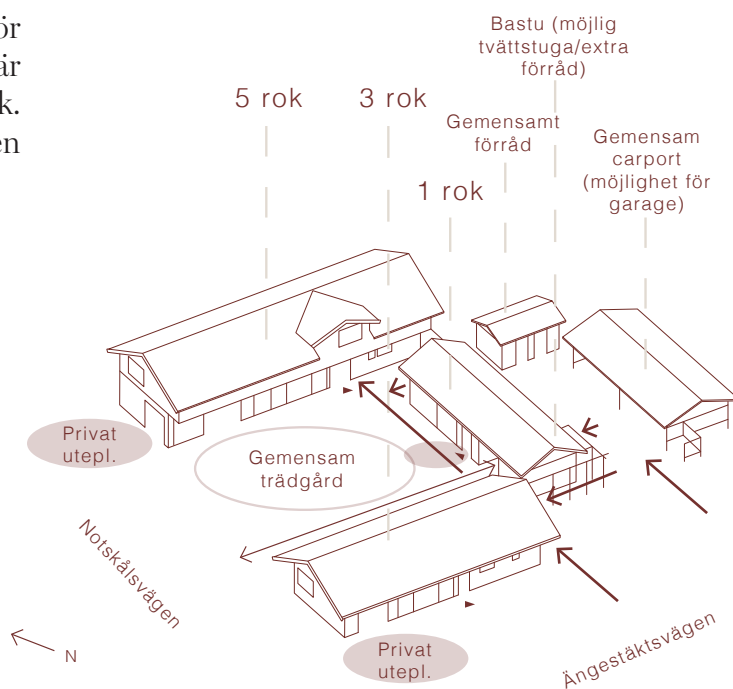
Kontextmodell
1:2000

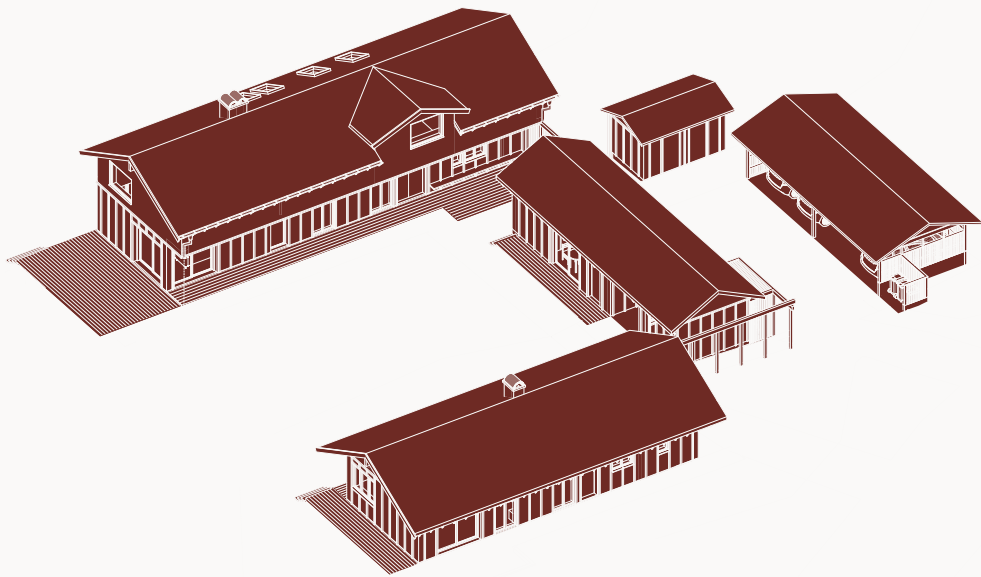

Situationsplan
1:500

Gavlarna på de två större bostäderna ligger parallellt med Notskålvägen i nordväst och har sina långsidor in mot gården och tillsammans med det minsta bostadshuset ramar de in gårdsrummet. Från parkeringen tar man sig genom en öppning under tak, en koppling till ett äldre portluder, och in på gården för att sedan röra sig mot respektive entré. Flera möjliga vägar finns också att för att röra sig från parkering till respektive hus.

Den mellersta bostaden, trerummaren, ligger placerad längst söderut på tomten med huvudentrén mot Ängestäktsvägen och får således en solig långsida och trädgård i sydvästläge. Det minsta bostaden, enrummaren, delar tak med bastun och har huvudentrén vänd in mot gården. Det har en mindre uteplats längs med västfasaden och även en utgång på östsidan med plats för ett litet bord och en stol i morgonsolen. Den sista och största bostaden, femrummaren, har även den sin huvudentré vänd mot gården. Ett altandäck som löper längs med söderfasaden skyddas av andra våningens överhäng vilket skapar en rumslighet och en entré- och uteplats under tak. I sydöst växer däckat något och bänken längs fasaden möjliggör en uteplats i lä, under de tidiga soltimmarna där morgondoppets badkläder kan hänga på tork. Vid den västra gaveln finns den större uteplatsen på altan i sydväst-läge.

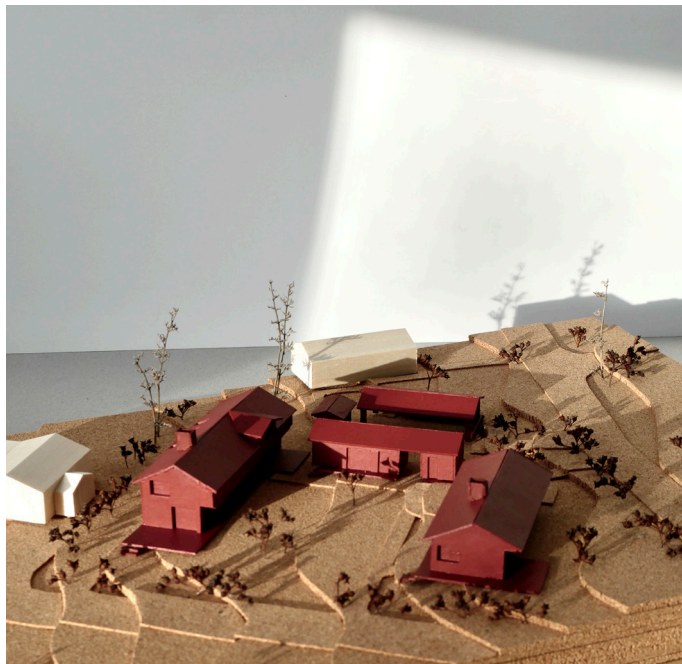

Axonometri

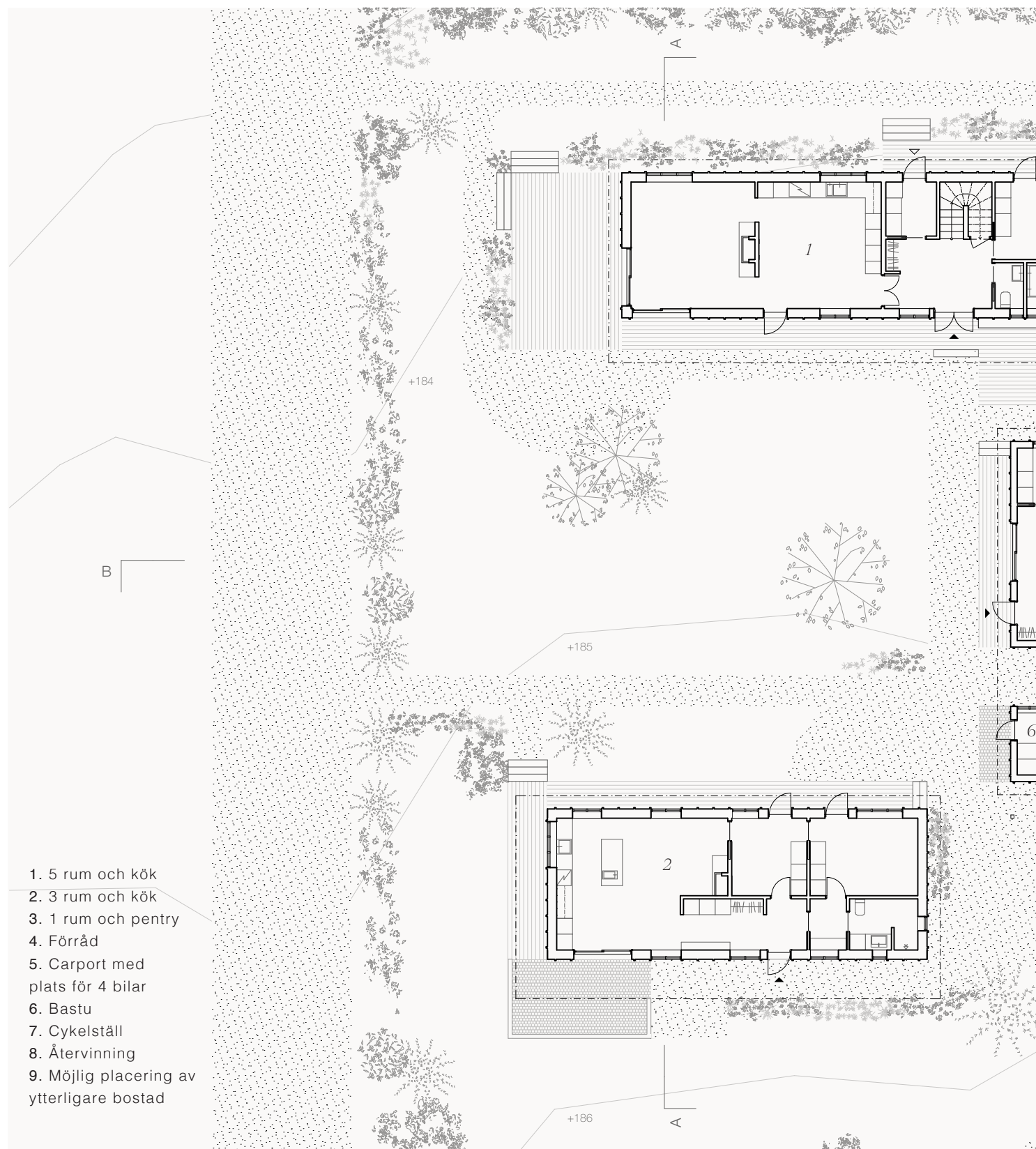
Modell
1:200

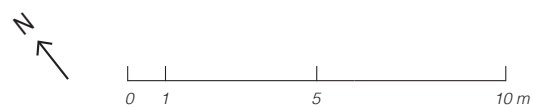
Modell
1:200

Ytsammanställning: 5 rok 3 rok 1 rok

Tomtarea: 2 264,4 m² BYA: 124,6 m² BYA: 96,5 m² BYA: 30 m²
 BYA totalt: 344,8 m² BOA: 148,5 m² BOA: 68,5 m² BOA: 24,4 m²
 = 15,2%

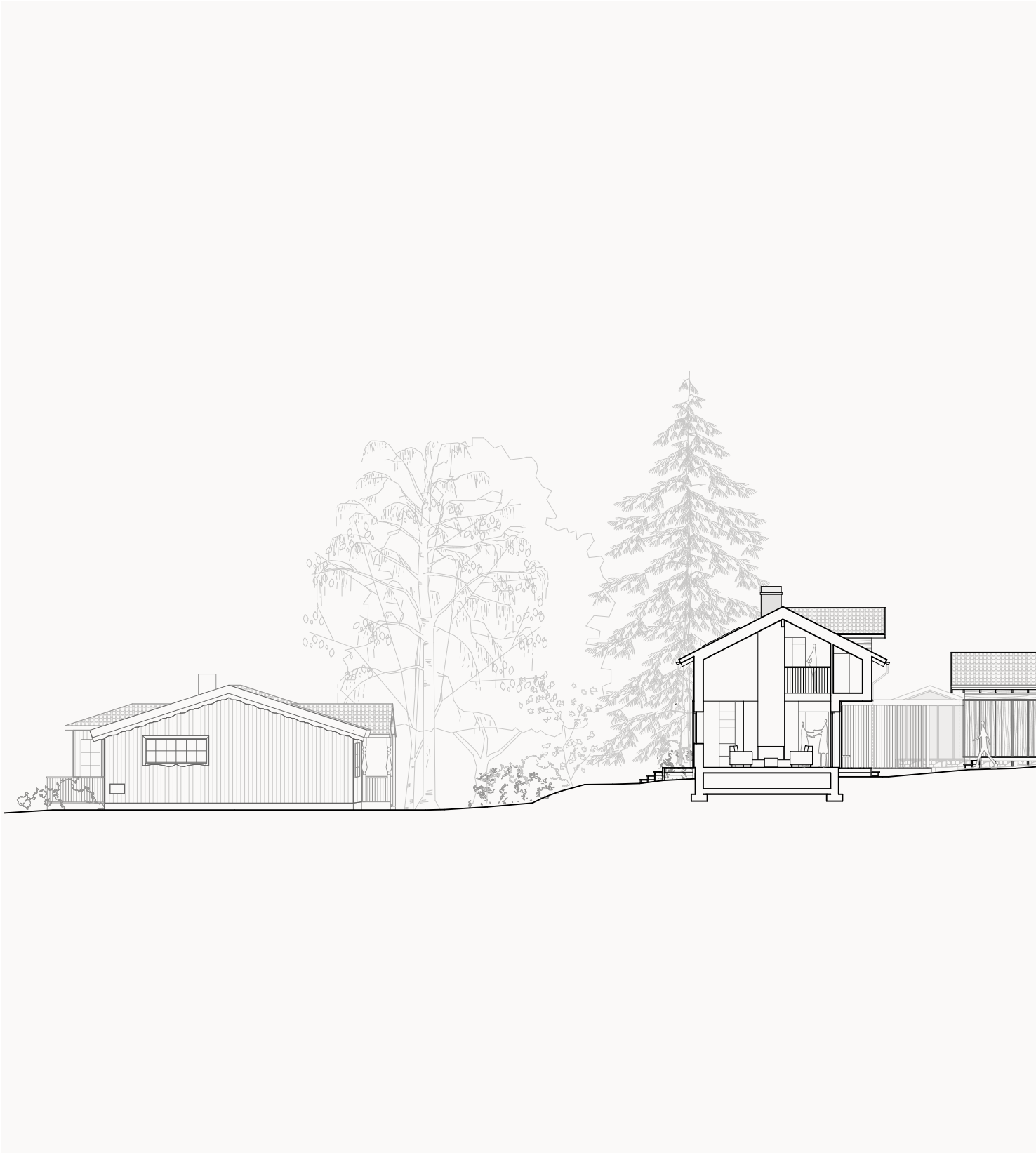

1. 5 rum och kök
2. 3 rum och kök
3. 1 rum och pentry
4. Förråd
5. Carport med plats för 4 bilar
6. Bastu
7. Cykelställ
8. Återvinning
9. Möjlig placering av ytterligare bostad

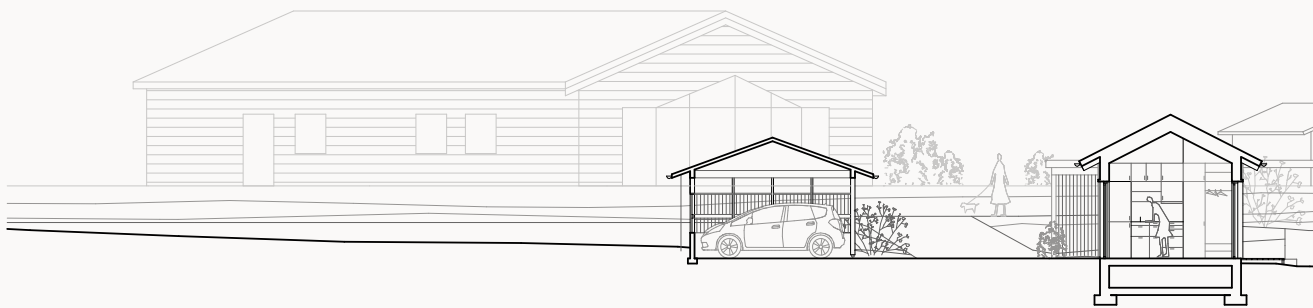
Gårdsplan
1:200

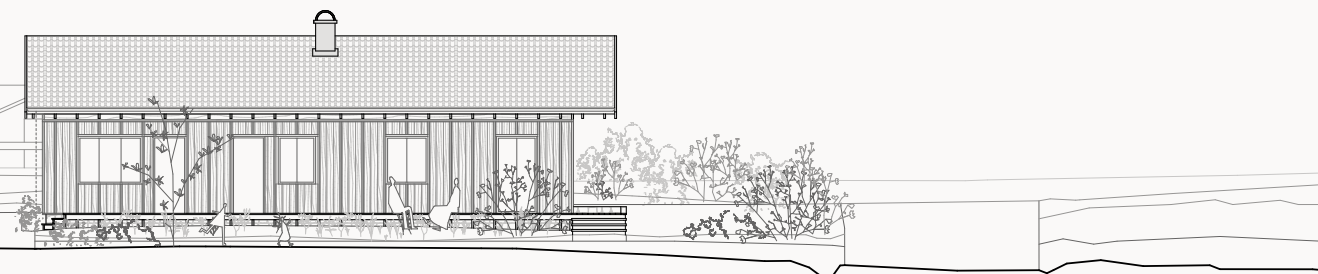
0 1 5 10 m

Längdsektion A-A
1:200

0 1 5 10 m

Längdsektion B-B
1:200

Fasadkonzept
Modell
1:10

Fasaderna är klädda i stående respektive liggande bred furupanel med 50x50 mm locklister med som mest 600 mm centrumavstånd. Brädorna är finsågade och slätspontade utan några fasade kanter vilket gör att fasadpanelen upplevs som en relativt slät yta med viss skrovlighet i och med träets ytskikt. Locklisterna är djupare än de traditionella listerna och skapar ett större skuggspel i fasadens samt förstärker vertikaliteten. På det femrummarens övre plan övergår den stående panelen till liggande och likaså på de mindre byggnadernas övre gavlar. Taket består av röda, enkupiga, återvunna tegelpannor som således redan har en vacker patina men samverkar med husets samlade helröda uttryck.

Husens fönster försöker också arbeta med upplevelsen av ett horisonellt och ett vertikalt plan och strävar därför efter att vara mer långsmala i formen, ibland med en vertikal post, på det nedre planet och bredare, utan post, på det övre. Fasaderna är målade i traditionell Falu rödfärg som går igen på husens alla olika träelement såsom fönsterkarmar, dörrar och pergola. Fönster och dörrar har inget utvändigt foder, endast en ovanliggande horisontell list, vilket skapar ett mer avskalat, modernare uttryck.

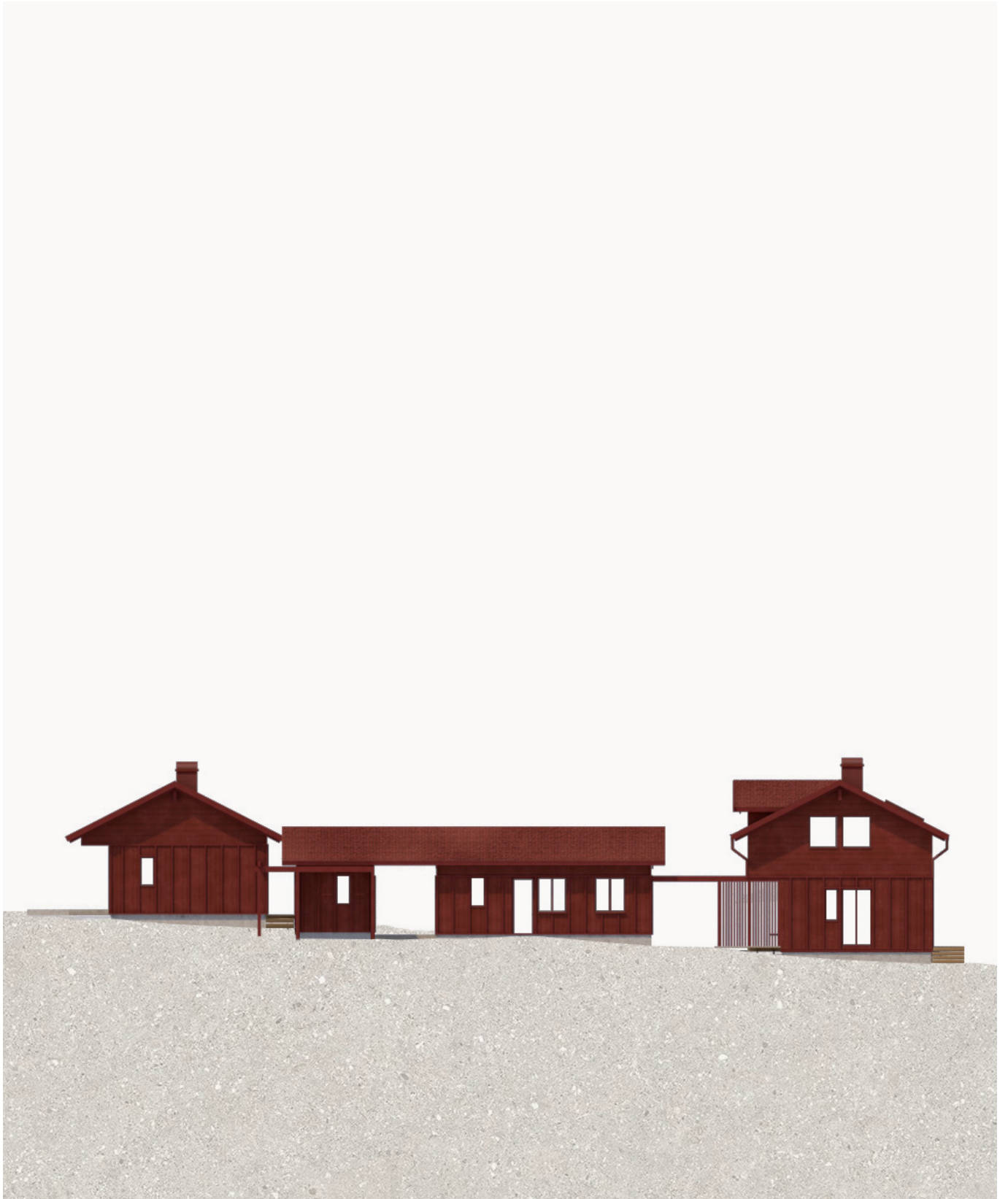

Modeller av fasadpanel med vanligt förekommande färgskala

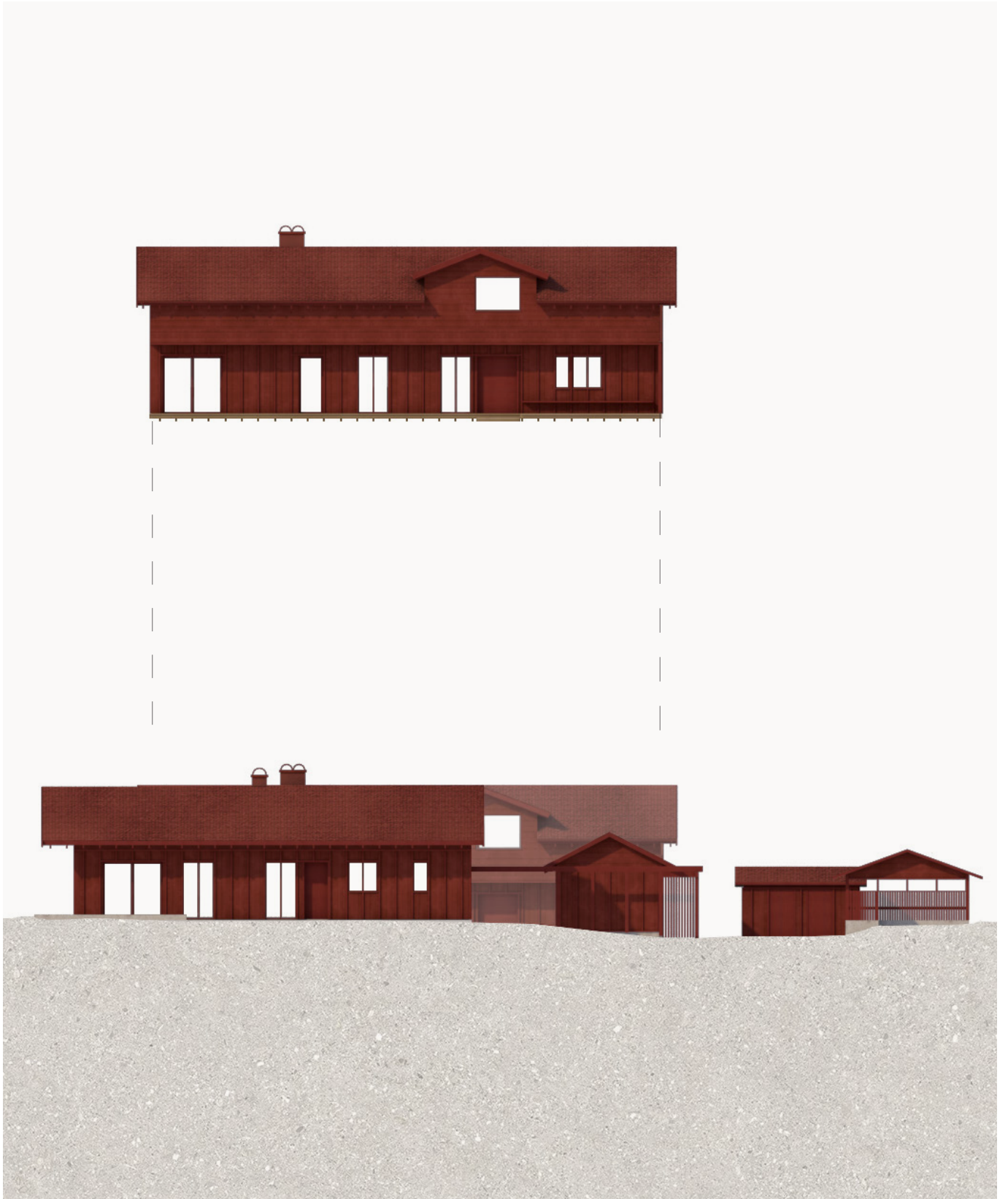

0 1 5m

Elevation
Väst
1:200

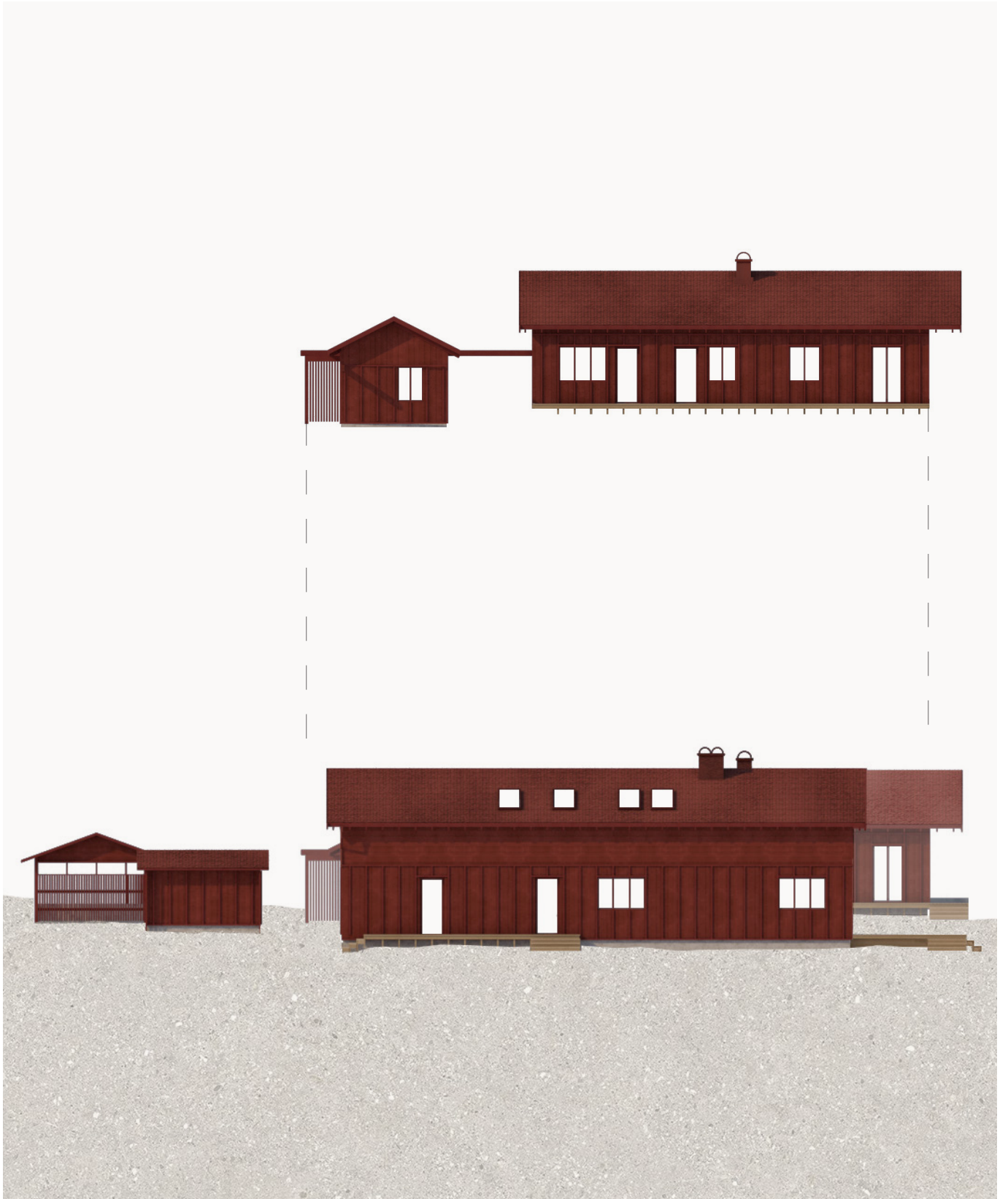

Elevation
Öst
1:200

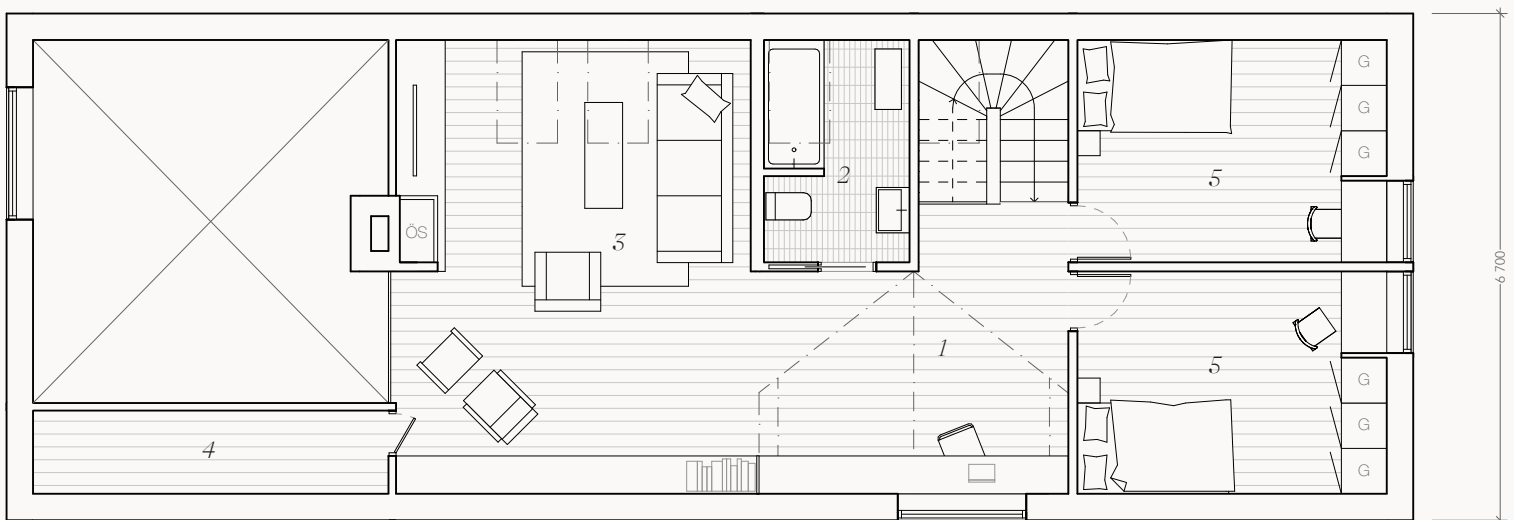
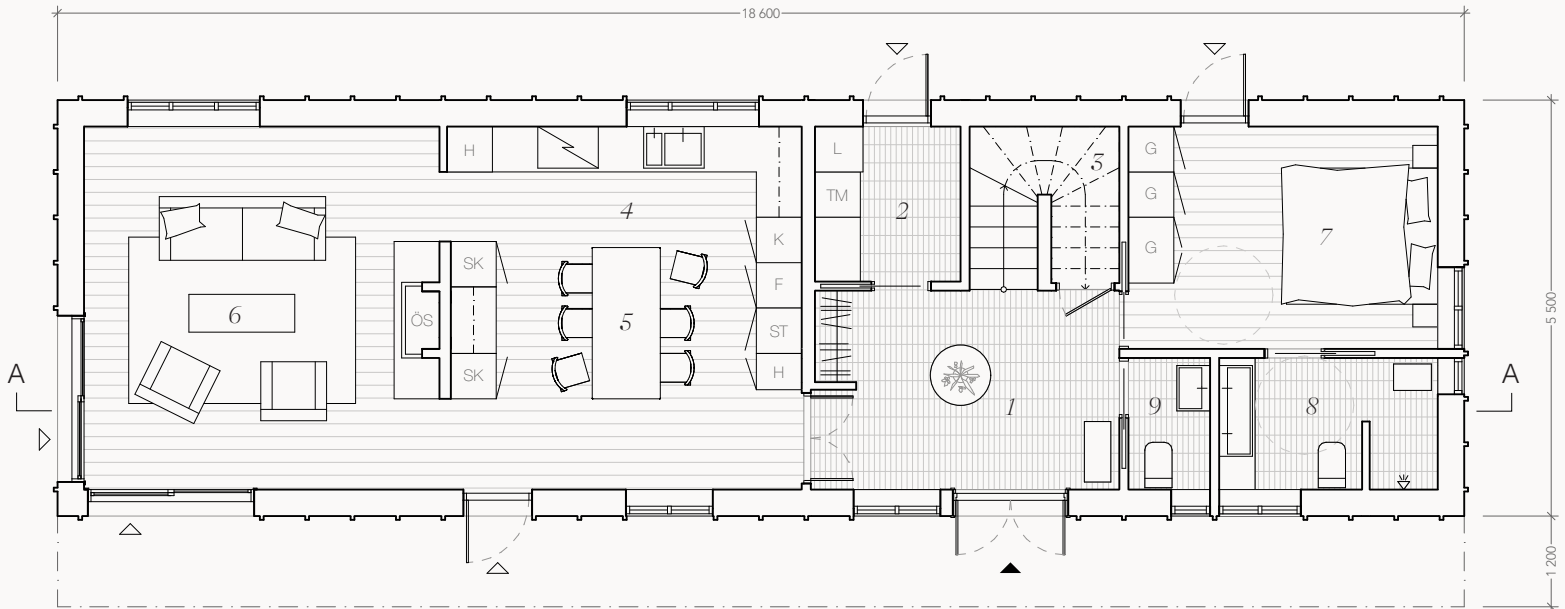

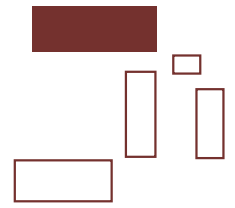
0 1 5m

Elevation
Syd
1:200

*Elevation
Norr
1:200*

Entréplan

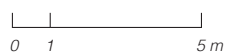
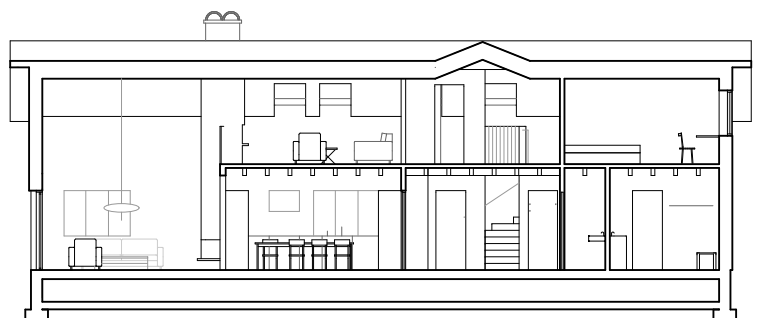
1:100

1. Hall
2. Teknik/Tvätt
3. Förråd
4. Kök
5. Matplats
6. Vardagsrum
7. Master sovrum
8. Badrum
9. WC

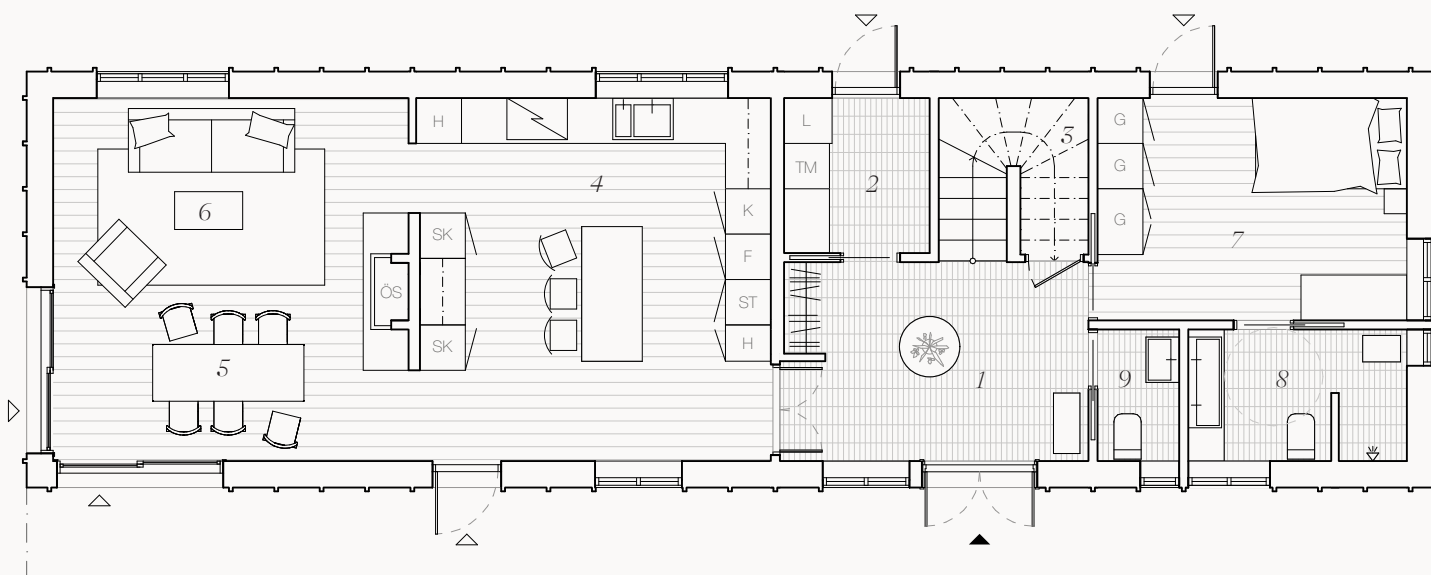
Övre plan

1:100

1. Hall/Arbetsplats
2. Badrum
3. Allrum
4. Förråd
5. Sovrum

Sektion AA
1:200

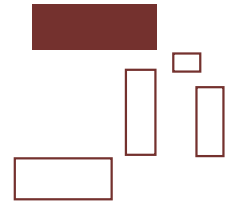
Ytsammanställning

Entréplan:

Hall	10,6 m ²
Teknik + Tvätt	4 m ²
Förråd	3 m ²
Kök + Matplats	22,5 m ²
Vardagsrum	22,7 m ²
Sovrum	12 m ²
Badrum	5 m ²
WC	1,9 m ²

Övre plan:

Hall/Arbetsplats	13,5 m ²
Badrum	4,5 m ²
Allrum	22 m ²
Sovrum	9,6 m ²
Sovrum	9,6 m ²
Förråd	5 m ²
Alt. 2	
Sovrum	10,5 m ²
Allrum	11,5 m ²

Entréplan

1:100

1. Hall
2. Teknik/Tvätt
3. Förråd
4. Kök
5. Matplats
6. Vardagsrum
7. Gästrum/Kontor
8. Badrum
9. WC

Övre plan

1:100

1. Hall/Arbetsplats
2. Badrum
3. Allrum
4. Master sovrum
5. Förråd
6. Sovrum

Istället för den mer vanligt förekommande brokvisten har den största bostaden försetts med en stor och rymlig inre hall, likt en förstuga, med plats för många familjemedlemmar att samlas. Från hallen, som delar av de privata och de sociala delarna av huset, når man tvättstugan med en utgång till husets norrsida, det stora master sovrummet med ett anslutande badrum samt en mindre wc direkt från hallen.

Genom dörrarna till vänster ligger ett stort och rymligt kök med matplats för mellan 6-10 personer och vardagsrum i fil med öppen spis och stora skjutdörrar. Alternativt kan köket även få en köksö och matbord får ta plats i vardagsrumsdelen.

Från hallen tar trappan en upp till det övre planet med sluttande tak, vilket har två mindre sovrum, ett badrum med badkar, en arbetsplats under takkupan samt ett allrum även det med öppen spis och som i Alternativ 2 också kan göras om till ett ytterligare sovrum. Från allrummet kan man se ner till vardagsrummet på nedre plan med dubbel takhöjd och ut genom det högt sittande fönstret med vyer mot Alviken.

*Visualisering
Interiör vardagsrum
5 rum & kök*

Visualisering
Interiör kök
5 rum & kök

Från en entré i markplan, skyddat av ett mindre överhäng, stiger man i trerummaren in till en rymlig hall med genomsikt ut mot gården i norr. Direkt till höger leder hallen in till en mindre arbetsplatsyta, alternativt tvättstuga, samt ett badrum som i östläge får härlig morgonsol. Därifrån nås det stora sovrummet med egen utgång till altandäcket samt med genomgång till det mindre sovrummet och i sin tur vardagsrummet. Det mindre sovrummet kan även fungera som gästrum eller kontor och således kan öppningen mellan rummet stängas igen för att möjliggöra plats för mer förvaring.

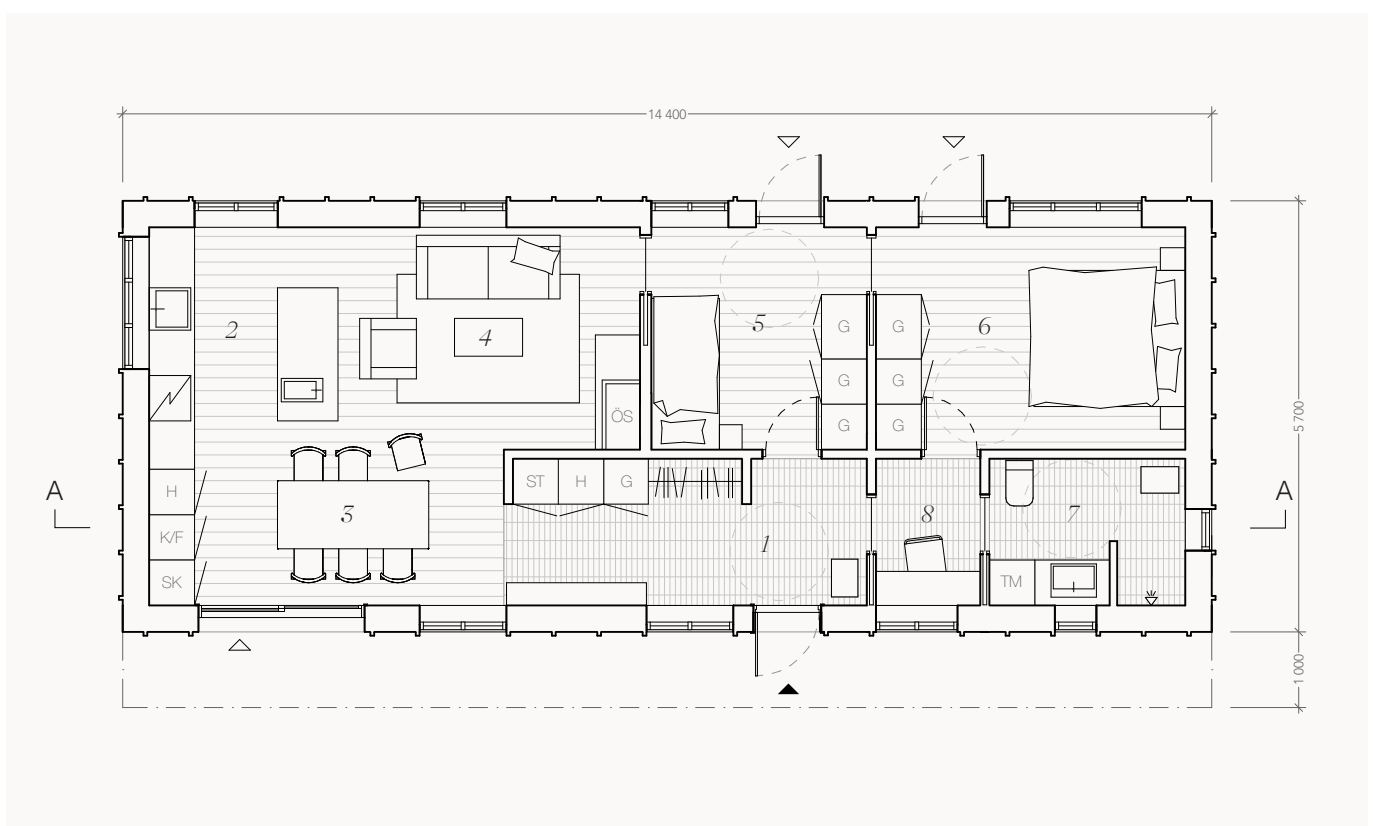
Vardagsrum med öppen spis, kök och matplats samsas i en öppen planlösning i den sociala delen där köket löper längs med hela gavelväggen och får ytterligare arbetsyta med en köksö.

Plan - Alternativ 1

Två sovrum

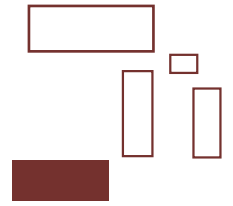
1:100

1. Hall
2. Kök
3. Matplats
4. Vardagsrum
5. Sovrum
6. Master sovrum
7. Badrum
8. Arbetsplats

Ytsammanställning

Hall	2,5 m ²
Kök + Matplats + Vardagsrum	28,7 m ²
Sovrum / Kontor	8,4 m ²
Master sovrums	12 m ²
Badrum	5 m ²
Tvätt/Arbetsyta	2,7 m ²

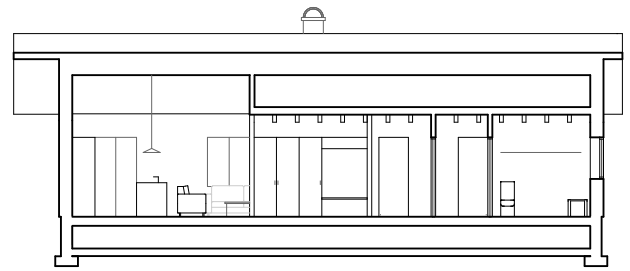

Plan - Alternativ 2

Sovrum + kontor

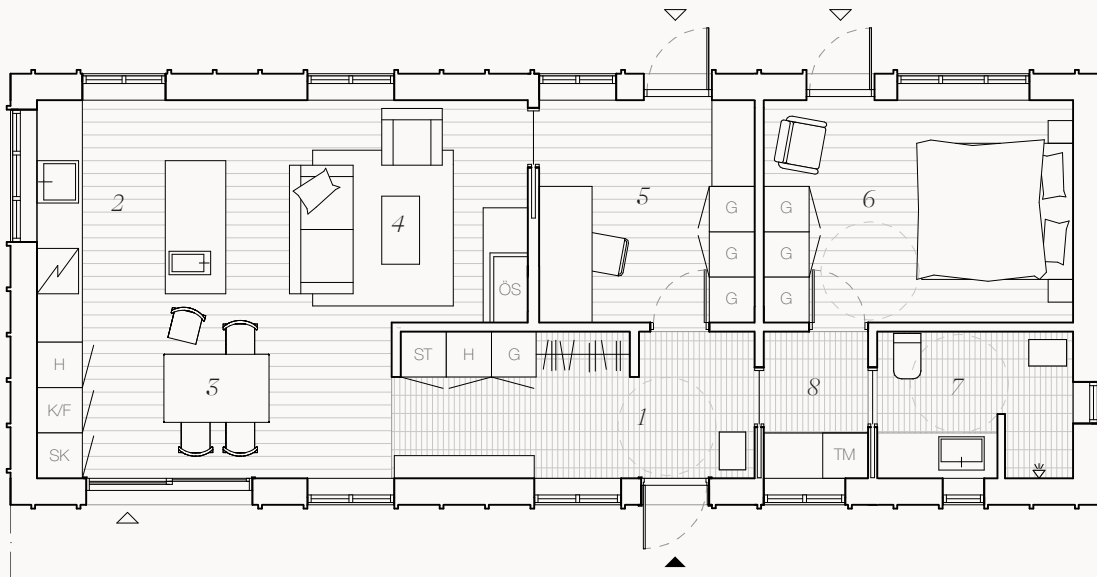
1:100

1. Hall
2. Kök
3. Matplats
4. Vardagsrum
5. Kontor
6. Master sovrums
7. Badrum
8. Tvätt

0 1 5 m

Sektion AA
1:200

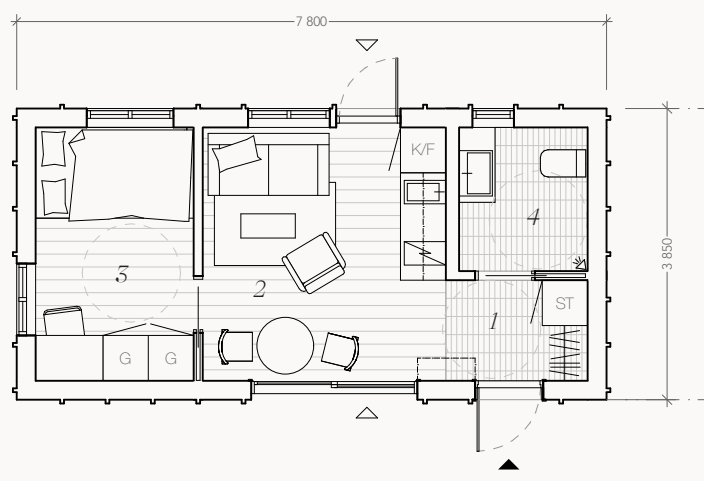
/ 1 rum med pentry

Alternativ 1 & 2

Enrummaren på endast drygt 24 kvm boyta har en liten hall med plats för högskåp och avhängning i direkt anslutning till ett badrum med dusch. Allrummet med pentry ger plats för en mindre soffa och matbord för 2-3 personer. Sovrummet i norr med två stora garderober och ett skrivbord får plats med en upp till 160 cm bred säng. Bostaden kan alternativt fungera som kontor eller ateljé och sovrumsväggen kan då tas bort för skapa en större yta.

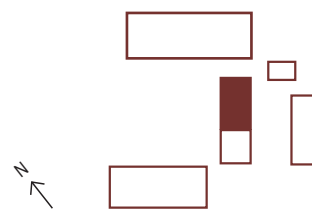
Plan - Alternativ 1
Komplementbostad/Gästhus
1:100

1. Hall
2. Allrum med pentry
3. Sovrum
4. Badrum

Ytsammanställning

Hall	2,5 m ²
Sovrum / Kontor	7 m ²
Allrum	10,8 m ²
Badrum	3,2 m ²

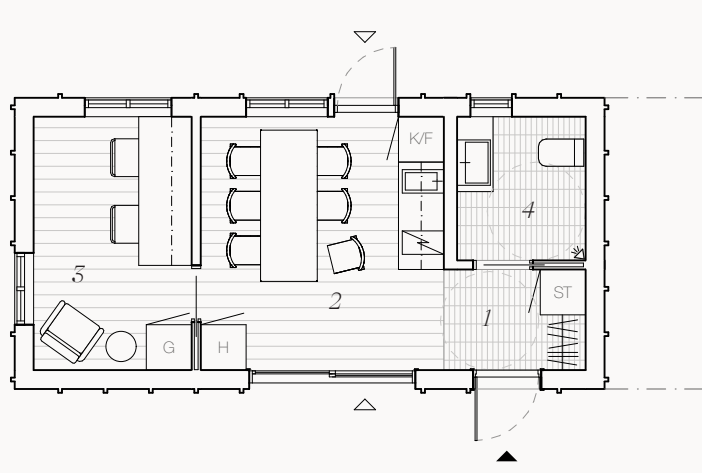

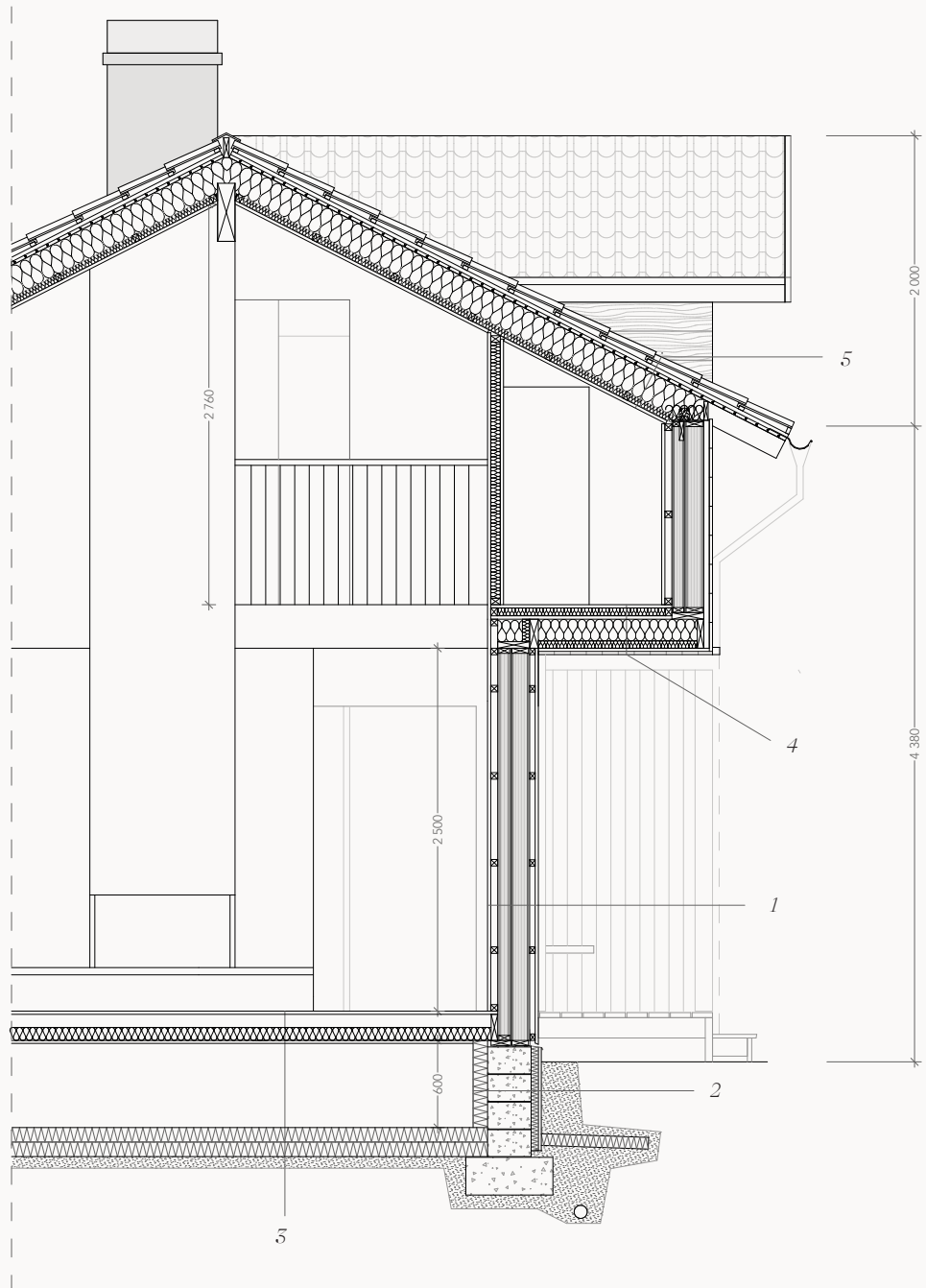
Plan - Alternativ 2

Kontor

1:100

1. Hall
2. Allrum med pentry
3. Kontor
4. Badrum

Tekniskt snitt
Konstruktionsprincip
1:50

1. Yttervägg:

Gipsskiva 12 mm/liggande furupanel 137x14
Spikläkt + installationsskikt 48x45 mm
Isotimber (trä+luft) 220 mm
Spikläkt + luftspalt 38x45 mm
Furupanel liggande/stående ca 200x22 mm
Locklist furu 50x50 mm

2. Grund:

Cellglasisolering 100 mm
Grundmur lättbetongblock 300 mm
Grundsula i armerad betong
Cellglasisolering 50 mm
Utvändig puts & sockel i natursten
Kapillärbrytande dräneringsskikt
Dräneringsrör

3. Bjälklag:

Innergolv massiv furu, 137x14
Träbalk 50x180 cc 600 + Trällsisolering
Blindbottenbrädor 100x20
Krypgrund 600 mm
Ångspärr, film
Cellglasisolering 200 mm

4. Mellanbjälklag

Innergolv massiv furu, 137x14
Installationskikt + träfiberisolering 55 mm
Taktbeklädnad, panel
Träbalk 200x100

Överhäng:

Träfiberisolering 150 mm
Isoleringskiva träfiber 50 mm
Spikläkt 35x22mm
Furupanel 110x22 mm

5. Tak:

Enkupigt återvunnet taktegel
Bärläkt 25x38
Ströläkt 25x38
Takupapp
Råspont 22 mm
Taksparrar + Träfiberisolering 35x195mm
Spikläkt + träfiberskiva
Ångbroms diffusionsöppen
Liggande panel, mörkbetsad furu 137x14

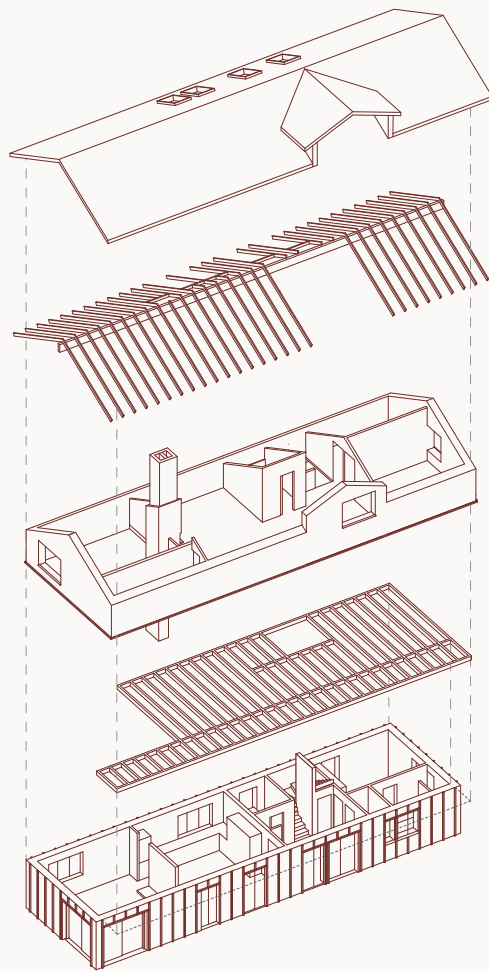

*Visualisering
Utsnitt fasad*

Den bärande konstruktionen består av en nockbalk i limträ samt ovanpåliggande taksparrar, tre bärande avdelande innerväggar, murstock, ett bjälklag vilket möjliggör överhänget samt massiva träväggar av Isotimber som för ner lasterna till en grundmur av lättbetong och till sist grundsockel i armerad betong. Isolering består mestadels av träfiber och cellglas och både tak och väggkonstruktion är diffusionsöppna vilket tillåter en naturlig fuktvandring och torkning i materialen.

*Visualisering
Exteriör vy mot entré*

Sprängd axonometri
Konstruktionsprincip

Reflektion

När vi bygger nytt i miljöer som denna i Alvik finns det många aspekter att ta i beaktning och det kan ibland vara svårt att bedöma vad som egentligen är relevant, men att studera och ta hänsyn till befintliga bebyggelsemönster känns i kulturmiljöer som denna ytterst viktigt. Under arbetets gång har jag till exempel fått en större förståelse för hur en enskild byggnad också kan påverka upplevelsen av en miljö i sin helhet.

I mitt projekt och i och med de frågeställningar jag arbetat med har det känts väldigt viktigt att grundligt studera den befintliga arkitekturen. Det finns dock delar i början av studien, som på ett mer övergripande plan givit mig en större förståelse för arkitekturen i detta område av Dalarna, men som egentligen inte legat till grund för utformningen av mitt projekt. Det framkom under diskussionen vid presentationstillfället att arbetet således har en förhållandevis lång och utförlig bakgrundsstudie där det hade kunnat göras tydligare avgränsningar eller också lyftas fram vad som legat till grund för den kommande gestaltningen.

I områden som detta är detaljplanen ofta viktig för att kunna reglera och se till att ny byggnation förhåller sig till det befintliga på ett sätt som gör att upplevelsen av en sammanhållen bymiljö upprätthålls. I projektet valde jag att endast följa ett par enskilda punkter från detaljplanen och det hade kunnat motiveras tydligare i en analys av detaljplanen vilka delar av den som jag ansåg var viktigare än andra och varför. Att förtydliga min inställning till byggnadsplanebestämmelserna hade bidragit till en större förståelse av mina val och hur jag kom att följa vissa punkter men andra inte.

I min studie beskriver jag den närmast omkringliggande miljön men tar dock ingen direkt ställning till den. Jag tar upp de olika

bebyggelsekaraktärer och uttryck som finns hos den äldre respektive nyare bebyggelsen, där jag egentligen ritar på en tomt i ett område med en allt nyare bebyggelsekaraktär. Däremot valde jag att se till och ta inspiration från den äldre bebyggelsen som framförallt finns längre upp i byn. Det hade i och med det varit bra att förtydliga vad det är i den befintliga miljön som jag egentligen knyter an till eller bryter ifrån. En tanke kring det är att jag sett den närmast kringliggande bebyggelsen som en egen tolkning av detaljplanen och den äldre arkitektur som finns i byn och att jag därför gärna ville låta mitt förslag vara min egen tolkning på hur en nyare bostad på platsen kunde se ut.

Till grund för utformningen av gården ligger en historisk undersökning men samtidigt tar sig byggnaden också ett samtida uttryck. En intressant fråga som därför dök upp under diskussionen var vad i byggnaden som är samtida. Att kunna analysera vilka uttryck jag använder mig av som jag själv anser är samtida hade för vidareutveckling av projektet varit intressant. Att redovisa de moderna inslagen i byggnaden hade kunnat ge förståelse för hur byggnaden också kopplar till en samtida arkitektur.

En av mina gestaltungsprinciper, att gården skulle bli allt mer kringbyggd än den nyare bebyggelsen runt omkring, föll något platt då det i slutändan inte blev en fullt så kringbyggd gård som jag hade tänkt. Jag tror att för stor vikt lades vid utsikt mot vatten och vid presentationstillfället diskuterades det även att ett slutet gårdsrum kan ge kvalitéer likt det med utsikt. Det är något jag önskar att jag hade kunnat väga in tidigare i processen och således väga arbeta mer med den kringbyggda gården och dess tydliga typologi, istället för att landa i ett mellanting, som jag kan känna att det istället blev.

Programmet för projektet, en generationsgård kändes som en rimlig och inte minst relevant boendeform som jag också önskar att jag hade kunnat utveckla ytterligare. Det hade till exempel varit intressant att testa låta flera hushåll ta plats i samma byggnadsvolym, skapa fler och delade gemensamma utrymmen men samtidigt försöka behålla en småskalighet. Examensarbetet har också skapat nya frågor såsom hur andra boendeformer i denna typ av miljö skulle kunna ta plats. Är det möjligt att rita radhus eller flerbostadshus och hur skulle dessa kunna utformas i Alvik eller andra liknande svenska bymiljöer?

7.1. Slutord

Jag har spenderat mycket tid i Dalarna under min uppväxt men aldrig riktigt reflekterat kring det unika bebyggelseslandskap som finns där. Min upplevelse av arkitekturen sedan tidigare var betydligt mer begränsad, att i stort sett all bebyggelse bestod av rödmålade trähus och timrade stugor. Under detta arbete har jag dock upptäckt en allt större variation och detaljrikedom som jag inte visste fanns, vilket har fått mig att se på platsen med nya ögon.

Jag tror att mitt förslag hade kunnat bli på väldigt många olika sätt och jag är inte säker på att ett rätt sadeltakshus, som känns något för självklart, är den bästa lösningen för platsen. Det slutgiltiga resultatet hade kunnat bli väldigt annorlunda beroende på de begränsningar jag själv valde att sätta eller inte följa och såhär i efterhand hade det också varit intressant att våga testa mer och ta ut svängarna.

Jag tar med mig många nya insikter och erfarenheter från arbetet, inte minst en större

förståelse för arkitekturen i Alvik och Dalarna och hur vi som arkitekter på olika sätt kan förhålla oss till den när vi ska tillföra något nytt. Jag hoppas att projektet kan fungera som ett relevant förslag för hur vi kan bygga en samtida gård på en plats som denna idag samt bidra till diskussionen om på vilka sätt vi kan eller bör förhålla oss till det befintliga.

Tack

Tack till min examinator Ingela och samtliga närvarande under min presentation för intressanta frågor och diskussion. Tack till min handledare Thomas för många kloka tankar, givande samtal och vägledning genom projektet. Ett stort tack till Arvid för ett oändligt stöd under projektets gång och slutligen stort tack till min farfar Stig för intressanta historier, engagemang och uppmuntran.

8.

Källförteckning

8.1. Textreferenser

Andersson, R. (2002). *Dalarnas tätbebyggda byar*. I: Aronsson, K., Broström, I., Larsson, H. & Lindahl, P. (red.) *Tradition i trä: En resa genom Sverige*. Stockholm: Byggförlaget. ss. 157-169

Andersson, R. (1989). *Byggnadskultur i övre Dalarna*. I: Ternhag, G. (red.) *Bygga och bo i Dalarna*. Hedemora: Gidlunds. ss. 9- 51.

Andersson, M., Jönses, L., Mol, A. & Ärnback, K. (2020). *Ny arkitektur och traditionell bebyggelse*. I: Thorell, E. (red.) *Daladernismen, Bebyggelse i Dalarna 1930-1990*. Falun: Dalarnas Fornminnes- och Hembyggsförbund. ss. 21-69.

Andersson, R. (1995). *De folkliga byggnadsteknikerna*. I: Hall, T. (red.) *Svenska hus, Landsbygdens arkitektur - från bondesamhälle till industrialism*. Stockholm: Carlssons Bokförlag. ss. 38-44.

Andersson, G. (2016). *Timmerbyggnader - Tematiska undersökningar av traditionella timringsmetoder*. Mariestad: Hantverkslaboratoriet, Göteborgs universitet. ss. 27-29.
<http://hdl.handle.net/2077/41561> (Hämtad: 2021-08-25)

Fickler, S. (2014). Byggnadsvårdsföreningen. *Måste man måla?* Byggnadskultur 2012 (3): Stockholm.
<https://byggnadsvard.se/maste-man-mala/> (Hämtad: 2021-10-07)

Jönses, L., Ärnback, K. (red.) & Langwagen, S. (2021b). *Kulturmiljöprogram. Leksands, Siljansnäs och Åls socknar*. Leksands kommun. Falun: Dalarnas museum. ss. XX-XX
<https://www.leksand.se/globalassets/medborgare-extern/boende-trafik-och-miljo/kulturmiljo/1--om-leksands-kulturmiljoprogram/leksands-kulturmiljoprogram-inledning-och-kulturhistoria.pdf> (Hämtad: 2021-08-25)

Jönses, L., Moll, A., Ärnback, K. & Bernsveden, E. (2021a). *Bygga varsamt. Guide till övre dalarnas byggnadskultur*. 5 uppl., Falun: Dalarnas museum. ss. 7-67.
https://www.leksand.se/globalassets/medborgare-extern/boende-trafik-och-miljo/plan/oversiktsplanering/bygga_varsamt_2021-07-01_webb.pdf (Hämtad: 2021-08-25)

Leksands Kommuns Stadsbyggnadskontor. (2002). *Att bygga nytt i värdefull kulturmiljö*. Leksand: Leksands Kommun Samhällsbyggnadskontoret.
<https://www.leksand.se/globalassets/medborgare-extern/boende-trafik-och-miljo/plan/oversiktsplanering/bygga-i-vardefull-kulturmiljo.pdf> (Hämtad: 2021-08-25)

Länsstyrelsen Skåne (2021). *Jordbrukets landskap: Skiftesreformer och jordbrukets rationalisering*.
<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/skanes-historia-och-utveckling/jordbrukets-landskap/skiftesreformer-och-jordbrukets-rationalisering.html> (Hämtad: 2021-09-08)

Mårdh, P. (1990). *Historik*. I: Dymling, C. & Hegardt, H. (red.) *Röda Stugor: En bok om rödfärgens egenskaper, om recept och tillverkning, om husen och traditionen, om rödfärg idag*. Stockholm: Byggförlaget.

Nationalencyklopedin, *Alvik*. [http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/alvik-\(tatort-leksand-kommun\)](http://www.ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/alvik-(tatort-leksand-kommun)) (Hämtad: 2021-10-05)

Nationalencyklopedin, *by*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/by> (Hämtad: 2021-10-05)

Nationalencyklopedin, *laga skifte*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/laga-skifte> (Hämtad: 2021-10-05)

Riksantikvarieämbetet. (2017). *Riksintressen för kulturmiljövården - Dalarnas län*. s. 16.
https://www.raa.se/app/uploads/2013/09/W_riksintressen.pdf (Hämtad: 2022-01-17)

Svenskt Trä, Föreningen Sveriges Skogsindustrier. (2020). Träguiden, underhåll. *Ytbehandling & Underhåll - Färg*.
<https://www.traguiden.se/underhall/ytbehandling-och-underhall/farg/?previousState=01> (Hämtad: 2021-10-07)

Statistiska Centralbyrån SCB. (2020). *Statistiska tätorter 2018, befolkning och landareal per tätort och kommun*. <https://www.scb.se/MIO810> (Hämtad: 2021-10-05)

Statistiska Centralbyrån SCB. *Antal personer efter region, ålder, hushållstyp, antal barn och kön. År 2011 - 2020. Leksands kommun år 2020*. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__BE__BE0101__BE0101S/HushallT04kon/table/tableViewLayout1/ (Hämtad: 2021-09-16)

Ärnback, K. (2021). *Alvik. Siljansnäs Socken*. I: Jönses, L. & Ärnback, K. (red.) *Leksands kulturmiljöprogram*. Falun: Dalarnas museum. ss. 7-12. <https://www.leksand.se/globalassets/medborgare-extern/boende-trafik-och-miljo/kulturmiljo/alkvik/alkvik.pdf> (Hämtad: 2021-08-25)

Svenselius Westman, M. (2017). *Vi mår bra av trä*. Linköpings Universitet. <https://liu.se/artikel/vi-mar-bra-av-tra> (Hämtad: 2022-01-17)

8.2. Bildreferenser

Fig.1. Sweden Map by Vemaps.com. (2022). *Sverigekarta med landskap*. <https://vemaps.com/sweden/se-02> (Hämtad: 2021-10-05)

Fig. 2. Dalarnas Museum. *Flygfoto över Färnäs, 50-tal*. AB Flygtrafik, Dalarnas museums bildarkiv. <https://digitaltmuseum.se/021018601219/flygfoto-over-farnas> (Hämtad: 2021-10-07)

Fig. 3. Nordiska Museet. *Stora Stöten, malmgruva. 1790-tal. Fotografi av kolorerat kopparstick*. <https://digitaltmuseum.se/011013841813/stora-stoten-malmgruva-1790-tal-kolorerat-kopparstick-av-johan-fredrik> (Hämtad: 2021-10-07)

Fig. 4. Cronstrand, N. (1997-1999) Tekniska Museet. *Kulörprover av rödfärgen från pigment efter bränning. Dokumentation av falu rödfärg*. <https://digitaltmuseum.se/021017129268/dokumentation-av-falu-rodfarg-varje-timme-tas-ett-prov-av-pigmentet-fran> (Hämtad: 2021-10-07)

Fig. 5. Lindegren, A. Interiör från Dalarna, 1859. Olja på canvas. <http://www.artnet.com/artists/amalia-lindegren/interior-fran-dalarna-R7o8brc5IXLKfJ25o8ew1A2> (Hämtad: 2021-11-15)

Fig. 6. Lantmäteriet. (2022). Karta över Leksand med omnejd, skala 1:50 000.

Fig. 7. Lantmäteriet (2022). Karta över Alvik, 60-tal, skala 1:10 000.

Fig. 8. Lantmäteriet (2022). Karta över Alvik, nutid, skala 1:10 000.

Fig. 9. Stadsbyggnadskontoret. Leksands Kommun. Detaljplan för del av Alviks by. Ej i skala.

Om inte annat är angivet är bilder och illustrationer av författare.